Κ. ΜΥΡΤΙΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ο ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

«Οὐ πάνυ ῥάδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι· χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν· χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν.»

(Ξενοφῶντος Ἀπομν. Β, η', 5)

ΑΘΗΝΑΙ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ,, ΑΝΩΝ. ΕΤΑΙΡΙΑΣ
1929

Κ. ΜΥΡΤΙΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ο ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

«Οὐ πάνυ ῥᾴδιόν ἐστιν εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι· χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν· χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντας μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν.»

(Ξενοφῶντος Ἀπομν. Β, η', 5)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ", ΑΝΩΝ. ΕΤΑΙΡΙΑΣ
1929

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἰς τὸ περὶ Θράκης καὶ Φιλιππουπόλεως ἀνέκδοτόν μου ἔργον προσέθηκα ἐν τέλει τὴν ἱστορίαν τῆς μέχρις ἐσχάτων Ἑλληνικωτάτης πόλεως Στενιμάχου, νῦν δὲ τελείως ἐκβουλγαρισθείσης διὰ τῆς ἀθρόας κατὰ τὰς μετὰ τὸν διεθνῆ πόλεμον συνθήκας εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστεύσεως τῶν αὐτοχθόνων παλαιόθεν Ἑλλήνων κατοίκων της. Εἰς τοῦτο δὲ προέβην τὸ μὲν ἕνεκα τῶν συγγενικῶν ἀπ' αἰώνων δεσμῶν τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν καὶ Στενιμαχιτῶν, τὸ δὲ πρὸς πλήρωσιν σπουδαίου ἱστορικοῦ κενοῦ, ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸν ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς βορειοδυτικῆς Θράκης, νῦν νοτίου Βουλγαρίας, ἀκμάσαντά ποτε Ἑλληνισμόν.

Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ καὶ μαρτυρίαι, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθην, καταφαίνονται ἐκ τῶν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑποσημειουμένων παραπομπῶν, τὰ τῆς τελευταίας ὅμως πεντηκονταετίας σχεδὸν γεγονότα ἐκτίθενται κατὰ τὴν ἰδίαν ἐμοῦ αὐτοῦ ἐνδελεχῆ παρακολούθησιν. Διατηρῶν ἐν τῷ νῷ μου ζωηρὰς παιδικὰς ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ πολλάκις ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαθερισμοῦ μου μετὰ τῆς μητρὸς πλησίαν τῶν φιλοξένων συγγενῶν της, διότι ἀμφότεροι οἱ γονεῖς της ἦσαν Στενιμαχῖται, καὶ συνδεόμενος πρὸς πολλοὺς εὐπαιδεύτους Στενιμαχίτας, οὓς εἶχον ἢ συμμαθητὰς ἐν τοῖς τῆς Φιλιππουπόλεως Ζαριφείοις διδασκαλείοις ἢ συσπουδαστὰς ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Εὐρώπῃ ἢ καὶ μαθητὰς ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τὴν αὐτόθι μακρὰν καθηγησίαν μου καὶ πολλάκις ἐπισκεψάμενος κατὰ τὸν βίον μου ὕστερον τὴν γραφικὴν πόλιν, οὐδέποτε ἐπαυσάμην παρακολουθῶν ἐγγύθεν ἢ πόρρωθεν τὴν τύχην αὐτῆς, δι' ἣν ὡς καὶ διὰ τὴν γενέτειράν μου Φιλιππούπολιν ᾐσθανόμην ἀμέριστον τό τε ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπην.

Δημοσιεύων νῦν τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐλπίζω ὅτι πᾶς Στενιμαχίτης, ὁπουδήποτε νῦν καὶ ἂν ζῇ, θὰ φροντίσῃ κατὰ καθῆκον ν' ἀποκτήσῃ καὶ μελετήσῃ αὐτὴν οὐ μόνον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς γενετείρας του, ἀλλὰ καὶ πρὸς παράδοσιν αὐτῆς ὡς ἱερᾶς οὕτως εἰπεῖν παρακαταθήκης εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Πρέπει οὗτοι νὰ γνωρίζωσι τὴν πάλαι ποτὲ κοιτίδα τῶν προγόνων των, ἐξ ἧς ἐν τῷ εἰκοστῷ αἰῶνι, τῷ ἐπιλεγομένῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ἠναγκάσθησαν ἐκεῖνοι νὰ ἐκτοπισθῶσι πρὸς διαφύλαξιν τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς γλώσσης των. Ὅθεν νομίζω ὅτι δὲν ἁμαρτάνω, ἂν προτείνω νὰ διαφυλάσσηται τὸ πονημάτιον τοῦτο ἐν αὐτῷ τῷ εἰκονοστασίῳ παντὸς οἴκου Στενιμαχίτου ὡς οἰκογενειακὸν κειμήλιον μετὰ τῶν εἰκόνων τῶν ἐφεστίων Ἁγίων, ἃς ἕκαστος εὐλαβῶς συναπεκόμισε καταλείπων τὸ πάτριον ἔδαφος.

Χάριτας ὁμολογῶ εἰς τοὺς φιλογενεῖς Στενιμαχίτας κ. κ. Βασίλειον Παπαθεοφίλου καὶ Ἀργύριον Δημητριάδην, τοὺς ἀναλαβόντας προφρόνως τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ πονηματίου καὶ οὔτε κόπου οὔτε δαπάνης φεισθέντας πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν αὐτοῦ. Ὡς συμπλήρωμα δὲ προστίθενται ἐν τῷ ἐπισυνημμένῳ παραρτήματι καὶ τὰ τῆς καταλύσεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς πόλεως, συγγραφέντα ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἀποστόλου Δοξιάδου, Στενιμαχίτου, ὅστις ἐγένετο αὐτόπτης αὐτῶν μάρτυς, ἅτε διατελῶν τότε πρόεδρος τῆς ἐφορείας τῶν σχολείων της.

Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης Δ. Φ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΥ

Τοποθεσία και διαίρεσις τῆς Στενιμάχου.

1. Περὶ τὰ εἴκοσι χιλιόμετρα νοτιοανατολικῶς τῆς Φιλιππουπόλεως ἐν τῇ πρὸς τὴν πεδιάδα ἐξόδῳ διασφάγος τῆς ὡραίας καὶ πολυσχιδοῦς Ροδόπης, 230 - 300 μέτρα ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, κεῖται ἡ μέχρις ἐσχάτων ἑλληνικωτάτη πόλις ***Στενίμαχος*** (ὁ καὶ ἡ)[1], ἥτις καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων της καὶ (Ι)***Στινίμαχο(ν), Στενίμαχο(ν)*** καὶ ***Στανίμαχο(ν)***[2], ὑπὸ δὲ τῶν Βουλγάρων *Stanimaka*[3]. Διὰ τῆς βαθείας καὶ στενῆς ταύτης διασφάγος, τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ δύο τῆς Ροδόπης

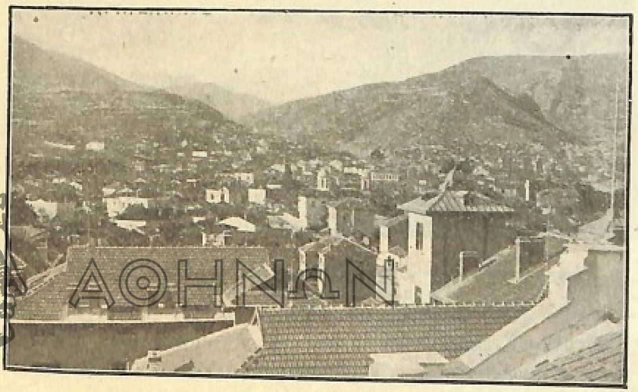

Ἀμπέληνος *Στενίμαχος*

βραχιόνων ἀπὸ ὑψηλῶν κορυφῶν ἠρέμα πρὸς βορρᾶν κατερχομένων, ῥέει ὁρμητικὸς καὶ μετὰ πολλοῦ πατάγου καὶ διὰ πολυαρίθμων ἑλιγμῶν ποταμὸς εὐμεγέθης πρὸς τὴν πεδιάδα, διασχίζων καὶ χωρίζων ἅμα τὴν πόλιν εἰς δύο μέρη.

Ὁ ποταμὸς καλεῖται ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἁπλῶς ὁ ***ποταμὸς*** ἢ ὁ ***ποταμὸς τοῦ Στενιμάχου***[4], ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων

[1]) ***Οἰκονόμου Κ.***, Περὶ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, Βιέννη 1819, σελ. 50, § να΄.

[2]) ***Γεωργιάδου Α. Λευκίου***, Φιλιππουπολίτου, Λοιμοῦ ἀφορισμοί, Λευτεκία Παρισίων, ἔτ. 1832, σελ. 383, σημείωσις.

[3]) *Jirecek - Argyrow*, Ὁδοιπορικὸν Βουλγαρίας (βουλγαριστί), Σόφια σελ. 419.

[4]) Ἀκριβέστερον ἡ λ. ***ποταμὸς*** προφέρεται ***παταμὸς*** μετατρεπομένου τοῦ φθόγγου ***ο*** εἰς ***α*** κατ᾽ ἀφομοίωσιν πρὸς τὸν φθόγγον ***α*** τῆς δευτέρας συλλαβῆς᾽ πρβλ. καί: ***ἀρμαθιὰ*** (ὁρμαθός), ***ἀφαλὸς*** (ὀμφαλός), ***ἀχταπόδ᾽*** (ὀκτάπους), ***μαναστήρ᾽*** (μοναστήριον) κτλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τσάϊ (=ρεῦμα) ἢ **'Αλτίν-δερὲ** (=χρυσοφόρος ἢ χρυσοδίνης), ἅτε κατάγων ἐνίοτε ψήγματα χρυσοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ***ὁ ποταμὸς τοῦ Τσεπελαριοῦ,*** ἀπὸ τῆς φερωνύμου ἐπὶ τῆς Ροδόπης κωμοπόλεως, ἧς ἄνωθεν ἔχει τὰς πηγάς του. Ἐκ τῶν ὀνομάτων τοῦ ποταμοῦ τὸ ἀρχαιότερον εἶναι, ὡς φαίνεται, τὸ πρῶτον, διότι ἤδη ὁ ἐν ἔτει 1534 διελθὼν διὰ τῆς Φιλιππουπόλεως Ἰταλὸς

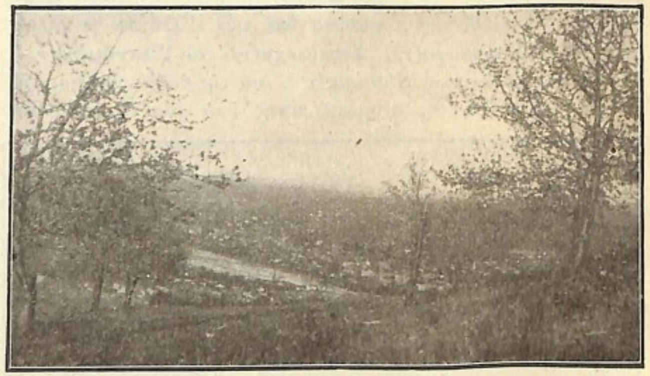

Ἡ τοῦ ποταμοῦ ἄποψις ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὸν Στενίμαχον βουνοῦ καὶ οἱ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ συνοικισμοί.

Benedeto Ramberti μνημονεύει τὸν ποταμὸν καλῶν *Stanuch*, ὅπερ ἀναμφισβητήτως εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξεως *Stanimak* (Στενίμαχος). «Διήλθομεν τὴν Φιλιππούπολιν, εἶτα τὸν ποταμὸν ***Στανούχ,*** ὅστις ἐμβάλλει εἰς τὸν Ἕβρον»[1].

Τὸ ἀρκτικὸν τῆς πόλεως μέρος, τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς δηλαδὴ τοῦ ποταμοῦ ὄχθης κείμενον, ὀνομάζεται κυρίως ***Στενίμαχος*** ἢ ***Ἰστενίμαχο(ν),*** τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ***Ἀμπέληνος*** καὶ τὸ πρὸς τὴν πεδιάδα ἐκτεινόμενον, τῷ Ἀμπελήνῳ δὲ συνεχόμενον διὰ τῆς ***συνοικίας Κήπων*** (τουρκιστὶ Bachtsché - machalé), ***Τσηπροχώρι(ον).*** Αἱ οἰκίαι τῆς τε Στενιμάχου καὶ τοῦ Ἀμπελήνου μετὰ τῶν τῆς συνοικίας Κήπων, ἀρχόμεναι ἀπ' αὐτῶν τῶν ὄχθῶν τοῦ ποταμοῦ, ἀνέρχονται ἀνωμάλως βαθμηδὸν ἐπὶ τὰς ὑπωρείας τῆς Ροδόπης, ἐκτισμέναι ἀμφιθεατρικῶς μεταξὺ στενῶν καὶ σκολιῶν λιθοστρώτων ὁδῶν.

[1]) *Benedeto Ramberti,* Libri tre delle cose dei Turchi, Vinezia 1545, ἐν τῷ Viaggi fatti da Venetia alla Tana, in Persia, in India et in Constantinopoli, Μετάφρασις βουλγαρικὴ ὑπὸ Jirecek ἐν τῷ Perioditschesko spisanie (=περιοδικῷ συγγράμματι), τόμ. III, ἔτ. 1882, σελ. 71, Sredets.

Ταῦτα τὰ τρία μέρη ἀποτελοῦσι τὴν ὅλην πόλιν, ἥτις φαίνεται ἄπωθεν ὡς τρίπους· καὶ ἀρχικὸς τῆς πόλεως πυρὴν ὑπῆρξεν ὁ Στενίμαχος, ὅθεν διεφύλαξε καὶ τὸ ὄνομά του μέχρι τοῦ νῦν ἐπεκταθείσης τῆς πόλεως, βραδύτερον δὲ συνῳκίσθη ὁ Ἀμπέληνος, κληθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ πλήθους τῶν περὶ αὐτὸν ἀμπελώνων, καὶ τελευταῖον τὸ Τσηπροχώριον, κληθὲν οὕτως ἐκ τοῦ ὅτι

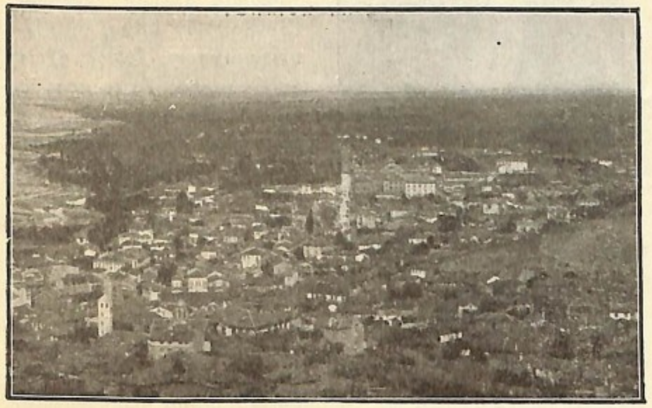

Τσηπροχώριον

ἐκεῖ ἀπέρριπτόν ποτε οἱ Στενιμαχῖται τὰ ***τσήπουρα***[1] (=τὰ τῶν σταφυλῶν ἀποθλίμματα) μετὰ τὴν ἐκ τῶν σιαφυλῶν ἐξαγωγὴν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος.[2]

Ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος ***Στενίμαχος.***

2. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ***Στενίμαχος*** οὐδὲν ἀσφαλῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ῥηθῇ. Οἱ Στενιμαχῖται καυχῶνται ὅτι εἶναι ἄποικοι τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἱστιαιέων, ἀποικησάντων εἰς τὴν Ροδόπην κατὰ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος. Ὁ ἰατρὸς Ἀν. Γεωργιάδης Λευκίας, ἕλκων πατρόθεν τὴν καταγωγὴν ἐκ Στενιμάχου, πρῶτος λέγει τὰ ἑξῆς: «Φασὶ δὲ Ἱστιέων τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀποικίαν εἶναι, οἱ δὲ Ἱστιεῖς Ἀθηναίων ἄποικοι. Ἐπὶ γὰρ Περικλέους ὑπὸ Ἱστιέων (ὥς που τούτου καὶ Πλούταρχος μέμνηται) ἓξ χιλιάδες ἀποίκων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης ἐστάλησαν· καταράντων δ' αὐτῶν τρισχίλιοι μὲν ἐν τοῖς παραλίοις

[1]) ***Τσήπουρο(ν),*** πιθανῶς ἀντὶ ***σήπουρον*** (πρβλ. τσεκούρι – securis, τσαρβούλι - servulus, τσίbλα - σιφλός, τσῖκνα - σῖκνα - κνῖσσα). Ὡσαύτως καὶ τὸ ἐκ τῶν ἀποθλιμμάτων τῶν σταφυλῶν παραγόμενον διὰ τῆς βράσεως οἰνόπνευμα καλεῖται παρά τε τοῖς Στενιμαχίταις καὶ τοῖς Φιλιππουπολίταις ***τσήπουρον***· ἐκ τοῦ ***σήπω(;)***

[2]) ***Τσουκαλᾶ Γ.*** Περιγραφὴ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, Βιέννη, 1851, σελ. 49, § 63.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μείναντες τὴν νῦν Ξάνθην καλουμένην πόλιν συνῴκισαν, οἱ δ' ἄλλοι τὴν Ροδόπην ὑπερβάντες καὶ τοὺς κατοίκους μάχῃ κρατήσαντες ἐνταῦθα ἱδρύθησαν, ἐκ τοῦ πράγματος τῇ πόλει τοὔνομα δόντες· ἐκ γὰρ τοῦ ***Ἱστιέων*** καὶ ***μάχη*** σύγκειται».[1]

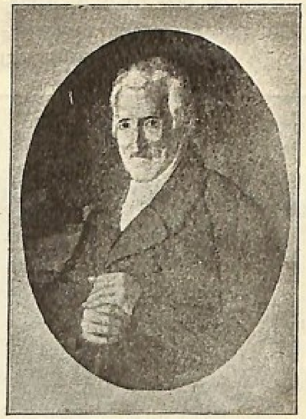

Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ συνοικισμὸς ἐκλήθη ***Ἱστιέων*** (Ἱστι(αι)έων) ***μάχη,*** ὅθεν ***Ἱστιεομάχη*** καὶ ***Ἱστιεομάχεια*** καὶ ὁ κάτοικος ***Ἱστιεομαχεύς,*** εἶτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ παραφθορὰν καὶ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ***ἡ ἐν Στενοῖς μάχη, Ἱστινίμαχος, Στινίμαχος*** καὶ ***Στενίμαχος.*** Τὰ τοῦ Λευκίου ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Τσουκαλᾶς[2] προσεπάγων καὶ ἐπιγραφὴν μαρμαρίνου ἀναγλύφου, παριστῶντος γυμνὸν ἱππέα ἐπὶ Πηγάσου καὶ ὑπὸ τὸν ἵππον δελφῖνα, εὑρεθέντος δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν ὑπογείου ἐν τῇ πόλει. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, τετριμμένης δυστυχῶς, ἀνεγινώσκετο εὐκρινῶς μόνον ἡ λέξις ΙΣΤΙΕΩΝ. Αὕτη εἶχε κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Τσουκαλᾶ:[3]

| . | | ΔΕ | | | ΡΙΕΒΕ | | | ΙΣΤΙΕΩΝ | | |
| | | | | | ΕΥΧ[ΗΝ] | | | | | |

Εἰκάζεται ὅτι ἡ περὶ τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἱστιαιέων παράδοσις παρὰ τοῖς Στενιμαχίταις εἶναι ἱκανῶς παλαιά, ἀλλ' ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύεται ἀποικία τῶν Ἱστιαιέων κατὰ ταῦτα τὰ μέρη· διότι ὁ μὲν Θουκυδίδης λέγει ἁπλῶς: «Ἑστιαιᾶς δὲ ἐξοικίσαντες (Ἀθηναῖοι) αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον»,[4] ὁ δὲ Διόδωρος: «καὶ τὴν μὲν πόλιν τῶν Ἑστιαιέων ἑλὼν (Περικλῆς) κατὰ κράτος ἐξῴκισε τοὺς Ἑστιαιεῖς ἐκ τῆς πατρίδος»·[5] καὶ ὁ Πλούταρχος: «εἰς δὲ Θρᾴκην χιλίους (Ἀθηναίους) Βισάλταις συνοικήσοντας (ἔπεμψε Περικλῆς)».[6] Ὁ Κ. Οἰκονόμος οὐδὲν λέγων

---

1) ***Γεωργιάδου Α. Λευκίου,*** αὐτόθι, σελ. 283, σημ.

2) ***Τσουκαλᾶ Γ.*** αὐτόθι σελ. 50, § 64.

3) Αὐτόθι, σελ. 53, § 69.

4) ***Θουκυδίδου*** I, 114,3.

5) ***Διοδώρου,*** XII, 7.

6) ***Πλουτάρχου,*** βίος Περικλέους XI.

περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως προσθέτει μόνον: «καὶ ἔστιν αὐτή τε καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς χωρία, ὡς φαίνεται, ***ἀποικία τις ἑλληνική·*** διότι μεταχειρίζονται λίαν τῇ ἀφαιρέσει καὶ συγκοπῇ τῶν λέξεων· ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τῇ συναλοιφῇ χρῶνται· οἷον, τὸ ***ἰδικόν μου, δκόμ*** λέγοντες».[1]

Ὁ Βλ. Σκορδέλης εἰκάζει ὅτι ἡ πόλις, ἥτις καὶ κατ' ἀρσενικὸν γένος ***ὁ Στενίμαχος*** παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἀπαντᾷ (πρβλ. ὁ Ἀκράγας), συνῳκίσθη κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ διαρρέοντος αὐτὴν ποταμοῦ, ὅστις πιθανῶς κατ' ἀρχὰς ἔφερε τὸ ὄνομα ***Στενίμαχος,*** ἅτε ἐν στενοῖς οἱονεὶ μαχόμενος· διότι κατὰ τὴν διὰ τῆς διασφάγος ὁρμητικὴν καὶ χειμαρρώδη κάθοδόν του βοᾷ, οἱονεὶ παλαίων καὶ μαχόμενος πρὸς τοὺς παρασυρομένους ὑπ' αὐτοῦ λίθους.[2] Οὐδαμῶς ὅμως ἀποκλείων καὶ ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν συνοικισμὸν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς πόλεως, πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ τοῦτο διὰ τῆς γλώσσης τῶν Στενιμαχιτῶν· ὅθεν ἐδημοσίευσε λεξιλόγιον, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται διακόσιαι λέξεις, μηκέτι λαλούμεναι ἐν τῇ δημώδει ἑλληνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλ' ἐτυμολογικῶς ἀναγόμεναι εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κλασσικῶν χρόνων.[3]

Πρῶτος ὁ Λευκίας[4] μνημονεύει καὶ τὴν βουλγαρικὴν τῆς λέξεως παραγωγὴν λέγων: «Καίτοι δοξάζουσί τινες παρ' ἡμῖν, ὡς ἡ λέξις ***Στανίμαχον*** βουλγαρική ἐστι. Φασὶ γὰρ ὡς τῆς πόλεως ὑπὸ Τούρκων πολιορκουμένης τε καὶ κινδυνευούσης ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Βούλγαρος ὢν σὺν τῇ μητρὶ τῆς φυγῆς ἐδράξατο

---

1) ***Οἰκονόμου Κ.*** αὐτόθι, σελ. 51 § να'.

2) ***Σκορδέλη Βλ.*** Θρᾳκικαὶ μελέται, Λειψία 1877, σελ. 28.

3) ***Καζάζη Ν.*** Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου, Ἀθῆναι 1899, σελ. 138.

4) Ὁ Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας, ἰατρός, Φιλιππουπολίτης, ὡς ἐπιγράφεται ἐν τοῖς συγγράμμασί του, ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ κεντρικῇ σχολῇ τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ διετέλεσε διδάσκαλος ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ. Κηρυχθείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγεν ἐκεῖθεν εἰς Γερμανίαν, ἐν ᾗ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ἰατρικήν. Ἕνεκα τῶν συγγραμμάτων του καὶ τῶν πραγματειῶν ἐγένετο μέλος διαφόρων ἐν Εὐρώπῃ ἀκαδημειῶν καὶ ἱδρυθέντος τοῦ Ὀθωνείου ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς καὶ πρῶτος κοσμήτωρ ἐν αὐτῇ. Ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ συγγράμματός του ***Λοιμῶν ἀφορισμοὶ*** (Ἰωνιστὶ) ποιεῖται λόγον ἐν παρόδῳ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ***Στενίμαχος*** διά τε τὸ ἄγνωστον αὐτῆς, ὡς λέγει, καὶ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης πατρόθεν καταγωγήν του: «ταύτης τῆς μικρᾶς ἱστορίας ἔδοξέ μοι μνησθῆναι, οὐ μόνον ἐπεὶ παντάπασίν ἐστιν ἄγνωστος, ἀλλ' ἐπεὶ κἀγὼ πρὸς πατρὸς ἐντεῦθεν ἕλκω τὸ γένος. ***Ἱστιεομαχεὺς*** γὰρ ἦν ὁ πατήρ· εἰκοσαετὴς δὲ εἰς τὴν Φιλιππούπολιν μετοικήσας καὶ γυναικὶ συζευχθεὶς μέχρι τέλους τοῦ βίου διέτριψε. Διὸ καὶ θρεπτήρια τῇ πόλει, κατ' Ἀρτεμίδωρον τὸν Δαλδιανὸν φάναι, οὔσῃ μοι πατρίδι πρὸς πατρός, ταῦτα ἀποδίδωμι». ***Γεωργιάδου Α. Λευκίου*** αὐτόθι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

εἰπὼν αὐτῇ ***Στάνι μάϊκα,*** ὅ ἐστιν ***ἀνάστα μῆτερ,*** ἵνα φύγωμεν. Ἀλλ' ἐπεὶ οἱ τῆς Βυζαντίδος συγγραφεῖς περὶ πραγμάτων, πρὶν ἢ τὸ τῆς Θράκης τοῦτο μέρος ὑπὸ τῶν Τούρκων κρατηθῆναι, συμβάντων τὸν λόγον ποιούμενοι, τὴν πόλιν οὕτως ὀνομάζουσι, (Stenimak καλεῖ τις αὐτὴν γαλλιστί), ἡ βουλγαρικὴ τῆς λέξεως ἐτυμολογία μὴ εἶναι ἀληθὴς ἀποδείκνυται». [1]

Ὁ P. Tsilew [2] ἀφορῶν εἰς τὴν ἀνώμαλον σύνθεσιν τῆς λέξεως ***Στενήμαχος*** ἢ ***Στενίμαχος*** ἀντὶ τῆς ὁμαλῆς ***Στενόμαχος,*** διότι εἰς πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου ***στενὸς*** σύνθετα, τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐσχηματισμένα, τὸ συνδετικὸν φωνῆεν εἶναι ***ο*** καὶ οὐδέποτε ***η*** ἢ ***ι,*** καὶ ἐρειδόμενος εἴς τε τὴν παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἀείποτε διὰ τοῦ ***ι*** γραφὴν καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Παχυμέρους «Σθενίμαχος φρούριον» [3], φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα ἦτο ἀρχῆθεν ***Σθενίμαχος.*** Οὕτως ἡ λέξις εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ***σθένος*** καὶ ***μάχομαι*** (=ὁ μετὰ σθένους, σθεναρῶς μαχόμενος), τὸ δὲ συνδετικὸν φωνῆεν ***ι*** ἑρμηνεύεται, διότι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ μετὰ τῆς λέξεως ***κάλλος*** σύνθετα ἀρχαῖά τε καὶ νεωτερικὰ (οἷον Καλλίστρατος, Καλλίμαχος, καλλιγράφος κτλ.). Ἡ δὲ τοῦ φθόγγου ***σθ*** εἰς ***στ*** τροπὴ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μεσαίωνα ἤδη κατὰ βουλγαρικὴν ἐπίδρασιν (πρβλ. καὶ Ξάνθη—Ξάντη), τῶν σλαυϊκῶν γλωσσῶν στερουμένων τοῦ φθόγγου θ καὶ τρεπουσῶν αὐτὸν εἰς τὸν ψιλὸν ***τ.***

Ἡ γνώμη τοῦ λογίου Βουλγάρου φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ ἀπίθανος· ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἀρχῆθεν δὲν εἶναι δυνατὸν γλωσσικῶς ὀρθῶς νὰ ἦτο ***Σθενίμαχος,*** ὡς νομίζει, ἀλλὰ μόνον ***Σθενέμαχος,*** διότι πάντα τὰ μετὰ τοῦ ***σθένος*** σύνθετα ὀνόματα ἔχουσιν ἐν τῇ δευτέρᾳ συλλαβῇ τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος ***ε*** καὶ οὐχὶ ***ι,*** οἷον ***Σθενέβοια, Σθενέλαος, Σθενελαΐδας, Σθενεκράτης,*** σπανιώτατα δὲ ***ο,*** οἷον ***σθενοβλαβής.*** Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς βορείοις Ἕλλησι μόνον τὸ ἄτονον φωνῆεν ***ε*** μετατρέπεται κωφούμενον εἰς ***ι,*** οὐδέποτε δὲ τὸ ἐπίτονον ***ε,*** ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπὶ χρόνον τὸ ὄνομα ***Σθενέμαχος*** ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πέριξ οἰκούντων κατὰ γενικὴν πτῶσιν τοῦ ***Σθενεμάχου.*** Οὕτω δὲ κωφουμένου βαθμηδὸν τοῦ φθόγγου ***νε*** ἕνεκα τῆς ἀτονίας του, μετετράπη εἰς ***Σθενιμάχου,*** ὅθεν ἐμορφώθη ἡ ὀνομαστικὴ ὁ ***Σθενίμαχος*** καὶ κατὰ ψίλωσιν τοῦ δασέος φθόγγου ***θ*** εἰς ***τ*** ὁ ***Στενίμαχος.*** Ἡ τοιαύτη δὲ ψίλωσις οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πλὴν τῆς συμπτώσεως πρὸς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ

---

1) Αὐτόθι καὶ ***Τσουκαλᾶ*** αὐτόθι, σελ. 54, σημ. μη'.

2) *P. Tsilew,* He Στενήμαχος, α Σθενίμαχος, Bull. de l' institut archéol. Bulg. Sophia, ἔτ. 1921-22, τόμ. I, σελ. 236.

3) ***Παχυμέρους*** III, 18, σελ. 210.

οὐδεμίαν βουλγαρικὴν ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ κ. Tsilew, διότι ἀπαντᾷ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν οἷς τόποις Σλαυικὸς ποὺς δὲν ἐπάτησε καὶ εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας Αἰολικῆς διαλέκτου [1].

Οὐχ ἧττον σπουδαία εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ἀμάντου [2], ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προῆλθε πιθανῶς ἔκ τινος οἰκογενειακοῦ ὀνόματος ***Στενίμαχος,*** διότι ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 15ου αἰῶνος ἐκ Λήμνου ἀναφέρεται καί τις «Γεώργιος τοῦ Στενιμάχου» [3]. Οὕτω δ' ἑρμηνεύεται καὶ τὸ ὅτι οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις συγγραφεῦσι καὶ χρονογράφοις, ἀλλ' ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Ἄμαντος καὶ παρὰ τοῖς κατοίκοις αὐτοῖς τοῦ Στενιμάχου μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐκφέρεται ***συνήθως*** κατ' ἀρσενικὸν γένος ὁ ***Στενίμαχος.*** Ἐκ τούτου μετεπλάσθη καὶ ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ὀνομαστικῇ τὸ ***Στενίμαχο*** [4], ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Λευκίας, καὶ ἡ κατὰ θηλυκὸν γένος ἡ ***Στενίμαχος,*** συμφώνως πρὸς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Στενιμαχιτῶν, οἵτινες ἔχουσιν ἐν χρήσει τὸ θηλυκὸν ἄρθρον ***η*** καὶ διὰ τὸ ἀρσενικὸν γένος (πρβλ. ἡ πατέρας, ἡ λάκκος, ἡ φίλος

---

1) Συνήθως ἡ κατὰ ψίλωσιν τροπὴ τοῦ ***θ*** εἰς ***τ*** γίνεται νῦν μετὰ τοῦ ***φ*** ἢ ***ευ*** (οἷον φτάνω—φθάνω, λεύτερος—ἐλεύθερος, νίφτηκα—ἐνίφθην, εὐτὺς—εὐθὺς κτλ.), μετὰ τοῦ ***σ*** (οἷον χρειάστηκα—ἐχρειάσθην, βιάστηκα—ἐβιάσθην, μιστὸς—μισθός, Στενίμαχος—Σθενίμαχος κτλ.), μετὰ τοῦ ***χ*** (οἷον χτὲς—χθὲς) καὶ μετὰ τοῦ ***ρ*** (οἷον ἦρτα—ἦλθον, νάρτηκας—νάρθηξ, τρίχα—θρίξ).

2) Λεξικογραφικοῦ ἀρχείου τῆς Μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς τόμ. V, ἔτ. 1920, σελ. 64. Ἀθῆναι.

3) Ἐπετηρίδος Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. XXV, σελ. 165. Ὁ Ἄμαντος, ὁ ὁποῖος γράφει τὴν λέξιν μὲ η καὶ ὡς πρῶτον συνθετικὸν αὐτῆς θεωρεῖ τὸ ἐπίθετον ***στενός,*** δικαιολογεῖ τὴν γνώμην του ὡς ἑξῆς: «Στενίμαχος λοιπὸν ὄνομα ὑπῆρχε καὶ ἔκ τινος τοιούτου ἐπεκλήθη καὶ ὁ Στενίμαχος, κατ' ἀρσενικὸν γένος, ὅπως ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀκροπολίτου καὶ ὅπως λέγεται ἀκόμη μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν πέριξ Ἑλλήνων. Ὁ τόνος τοῦ Στενίμαχος φαίνεται ἀνώμαλος, ἀλλὰ δὲν εἶναι μοναδικός: ἐκ τοῦ μάχομαι ἐγένοντο μὲν καὶ κανονικὰ σύνθετα θαλασσομάχος, χερσομάχος, ζυγομάχος κλπ. ἀλλὰ καὶ ἀ(ε)τόμαχος, πυρόμαχος κλπ. διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀτομάχοι κλπ. κατὰ τὸ ἀθρῶποι - ἄθρωπος (ἰ. ΜΝΕ. 2,91. Ὁ τόνος λοιπὸν ἑρμηνεύεται· δυσκολωτέρα εἶναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ η, Στενίμαχος ἀντὶ Στενόμαχος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐμποδισθῶμεν νὰ σχετίσωμεν τὸ τοπωνυμικὸν πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Στενίμαχος. Φαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ ῥῆμα στενομαχῶ=μάχομαι, ὑπερασπίζω τὰς κλεισούρας, τὰ στενὰ (πβ. ζυγομαχῶ, πυργομαχῶ κττ.) καὶ στενομάχος καὶ στενήμαχος θὰ ἦτο ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν στενῶν, ὁ κλεισουράρχης ἢ δερβὲν - ἀγᾶς».

4) Δηλ. ἐκ τῶν «εἶμαι ἀπ' τὸ(ν) Στενίμαχο» ἢ «πααίνω 'ς τὸ(ν) Στενίμαχο» κτλ. προῆλθεν ἡ ὀνομαστικὴ τὸ ***Στενίμαχο(ν).***

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἢ Δημήτρις κτλ.). Ἡ τελευταία ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς λογίοις καὶ ἐγγραμμάτοις κατ᾽ ἐπίδρασιν τοῦ ἐξυπακουομένου ***πόλις.***

Κατὰ ταῦτα, ἂν ἐπιτρέπηται ἐκ τῆς γλωσσικῆς τοῦ ὀνόματος ἐρεύνης νὰ ἐξαγάγῃ τις ἱστορικὰ συμπεράσματα, δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐκ μέρους τινὸς κατὰ τὸν κυρίως Στενίμαχον ἢ ἐκ κτιρίου (κρήνης ἢ τάφου ἢ μνημείου ἢ ἀγροικίας) καλουμένου τοῦ ***Σθενεμάχου - Σθενιμάχου - Στενιμάχου*** μετωνομάσθη καὶ ὁ περὶ αὐτὸν συνοικισμὸς ***Σθενίμαχος - Στενίμαχος,*** ὡς ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος.

Ἀρχαῖος συνοικισμὸς ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Στενιμάχου.

3. Ὅτι βεβαίως ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς κυρίως Στενιμάχου ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸς ἢ Θρακοελληνικὸς συνοικισμὸς κατά τε τοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ Ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅπερ παραδέχεται καὶ ὁ ἀρχαιολόγος Γάλλος Dumont [1], εἶναι ἀναμφισβήτητον· ἄγνωστον

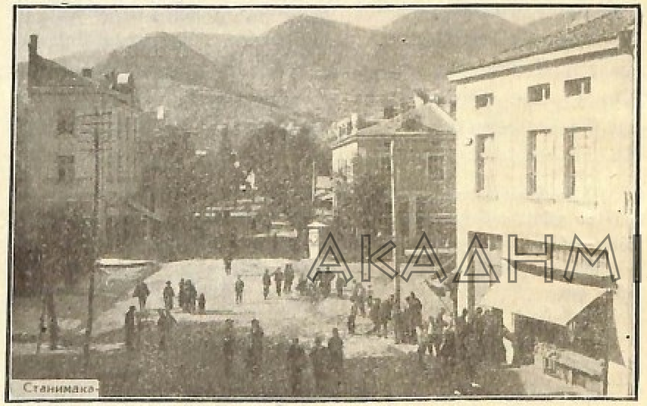

Οἱ περὶ τὴν Στενίμαχον βουνοὶ τῆς Ροδόπης.

ὅμως παρέμεινεν ἡμῖν τὸ ὄνομα τούτου, λατρεύοντος καὶ τὸν Κενδρισηνὸν Ἀπόλλωνα, οὗ βωμὸς ἐνεπίγραφος ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τοῦ ἁγίου Ἠλίου [2], τὸν πολιοῦχον τῆς Κενδρισοῦ [3], τῆς μετέπειτα κληθείσης Εὐμολπιάδος καὶ Φιλιππουπόλεως [4], εἰ καὶ πλεῖστα ὀνόματα κωμῶν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν

[1]) ***Dumond - Homolle,*** Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris, σελ. 511.

[2]) Bulletin de la societé archéol. Bulgare, Sophia, τόμ. VII, ἔτ. 1919—1920, σελ. 152.

[3]) ***Μυρτίλου Ἀποστολίδου,*** antitschniat Plovdiv (=ἡ ἀρχαία Φιλιππούπολις) Plovdiv 1928, σελ. 6 καὶ pak za antitshniat Plovdiv (=αὖθις διὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλιππούπολιν) Plovdiv 1928, σελ. 5, § 3.

[4]) ***Τοῦ αὐτοῦ,*** Signification de Philippople et ses noms antiques, Annuaire de la bibliothèque nat. de Plovdiv, ἔτ. 1926, σελ. 89 - 95.

μνημονεύονται ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων [1]. Τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων μέχρι τοῦ νῦν ἀναγλύφων πρὸς ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐκ τῶν περισωθέντων λειψάνων ἀρχαίων ναῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Κιρτζαλήδων ληστῶν ἐντελοῦς τῆς πόλεως πυρπολήσεως φθίνοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Λευκίου, τοῦ Οἰκονόμου καὶ τοῦ Τσουκαλᾶ.

Ὁ Λευκίας ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν ἐν ἔτει 1793 καὶ διαμείνας ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς ἐνδημούσης ἐν Φιλιππουπόλει τότε πανώλους λέγει: «αὕτη δ᾽ ἡ πόλις ἐστὶ παλαιὰ καὶ πολλοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ ἐρείπια πολλῶν οἰκοδομημάτων ἔχουσα» [2]. Ὁ Οἰκονόμος ὡσαύτως: «εἰσί δ᾽ ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγα σημεῖα παλαιῶν οἰκοδομῶν καί τινες ἐκκλησίαι κτλ.» [3]. Ὁ δὲ Τσουκαλᾶς προσθέτει: Ἡ πόλις αὕτη πρὶν νὰ κατακαῇ ὑπὸ τῶν ληστῶν καὶ κλεπτῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ληξάσης ἑκατονταετηρίδος [4], εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Φιλιππούπολιν κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὰ ***ἀρχαῖά της Ἑλληνικὰ μνημεῖα·*** ἔχασε δὲ πολὺ κατὰ τὸ ὑλικὸν τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης καὶ καλλονῆς, διότι διαφθαρέντων τῶν λειψάνων τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος ἐκτίσθη ἤδη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται κατὰ καιροὺς μέρη κατακερματισμένα καὶ καταχωνευμένα ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος πυρός. Τανῦν δὲ καίπερ μετὰ καλλωπισμοῦ ἀνεγερθεῖσα στερεῖται ὅμως τῶν ἀρχαίων αὐτῆς λειψάνων» [5].

Ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων μέχρι τοῦδε μνημείων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξελεγχθῇ, ἂν ὑπῆρξεν ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Ἑλληνική τις ἀποικία πρότερον, ὡς φέρεται ἐν τῇ παραδόσει, ἢ θρακική τις κώμη ἐξηλληνισμένη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐκ τῶν πολλῶν, αἵτινες ἦσαν διεσπαρμέναι περὶ τὴν μεγαλόπολιν Φιλιππούπολιν. Τὰ ἐν ταῖς ἀνευρεθείσαις ἐπὶ τοῦ τόπου ἐπιγραφαῖς κύρια ὀνόματα εἶναι γνήσια ἑλληνικά, οἷον Βριθένης, Κλάδος, Παππίας, Ἀντίφιλος, Χρύσιππος, Σκευᾶς, Πολυνίκης, Θάλλος, Ὑάκινθος, Ἡρώδης, Ἀσκληπιάδης, γνήσια θρακικά, οἷον Καρδένθης, Σουράτραλις, Σάτοκος, Βρύζος Μουκάτραλις, Βείθυς καὶ λατινικὰ εὔχρηστα ἤδη παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Θραξίν, οἷον Βίκτωρ, Λοῦππος, Ἀδριάνιος. Ἐκ τούτου τεκμαίρεται ὅτι οἱ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας οἰκοῦντες ἐν τῇ καὶ περὶ

[1]) ***Hentzey,*** Bulletino municipale, ἔτ. 1875, σελ. 87 καὶ CIL, VI, ἀρ. 2799.

[2]) ***Γεωργιάδου Λευκίου,*** αὐτόθι.

[3]) ***Οἰκονόμου Κ.*** αὐτόθι, σελ. 51 § να΄.

[4]) Δεκάτης ὀγδόης.

[5]) ***Γ. Τσουκαλᾶ,*** αὐτόθι, σελ. 50 § 63.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ἦσαν Ἕλληνες, Θρᾷκες ἐξηλληνισμένοι καὶ ἐπίμεικτοι, ὡς πανταχοῦ τῆς ἰδίως Θρᾴκης.

Ἡ ἐν τῷ μεσαίωνι μνεία τῆς Στενιμάχου.

4. Ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα ***Στενίμαχος*** ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον τῷ 1083 μ. Χ. ἐν τῷ τυπικῷ τῆς ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης, τῆς λεγομένης νῦν τοῦ Βατσκόβου ἐκ τῆς φερωνύμου παρακειμένης αὐτῇ κώμης. Φαίνεται δὲ ὅτι πιθανῶς οὐχὶ παλαιότερον τῶν χρόνων ἐκείνων συνῳκίσθη αὖθις ἡ τοποθεσία ἐκείνη κατὰ τὸν μεσαίωνα, περιελθοῦσα πρότερον εἰς ἐρημίαν· διότι μνημονεύεται αὕτη ἐν τῷ τυπικῷ ὡς χωρίον ἀνοχύρωτον καὶ οὐχὶ ὡς πόλις, δωρηθὲν τῇ μονῇ ὑπὸ τοῦ κτίτορος αὐτῆς μεγάλου δομεστίκου Γρηγορίου Πακουριανοῦ μετ᾽ ἄλλων κωμῶν καὶ κτημάτων καὶ ὀχυρωθὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ διὰ δύο ὀχυρῶν [1], ὧν οὐδ᾽ ἴχνος διασῴζεται σήμερον: «δέδωκα καὶ.... τὸ χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον Στενίμαχος σὺν τοῖς παρ᾽ ἐμοῦ κτισθεῖσιν ἐν αὐτῷ δυσὶ κάστροις» [2] καὶ «κάτωθεν δὲ τῶν τοῦ χωρίου τοῦ ὀνομαζομένου Στενιμάχου ἐπάνωθεν τῶν δύο ὁδῶν ἐκτίσθη ἐν ξενοδοχεῖον».

Καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ἐπί τε τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων, εἰ καὶ τὸ χωρίον ηὐξήθη καὶ ἐγένετο πολὺ ὡραία πόλις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ σταυροφόρου Ville-Hardouin: «une trés bonne ville qui était au pied du chateau» [3] καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων πρωτεύουσα ἐπαρχίας ὅλης: «ἔτι δὲ ἐν Ροδόπῃ ἑτέρας οὔσης ἐπαρχίας Ρωμαίοις ὑπηκόου, Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης προσαγορευομένης» [4], παρέμεινεν ἀτείχιστος, ὡς φρουρίου αὐτῆς διατελοῦντος τοῦ ὀχυρωτάτου ὕπερθεν αὐτῆς ἕως ἡμισείας ὥρας μακρὰν κειμένου. Τοῦτο δὲ προσμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Στενιμαχῖται μέχρι σήμερον καλοῦσι τουρκιστὶ τὰ λείψανα τοῦ φρουρίου ἐκείνου ***Καλὲ*** (=φρούριον) καὶ τὴν Φιλιππούπολιν ***κάστρον*** (=φρούριον) καὶ τοὺς Φιλιππουπολίτας ***καστρινούς***, ὅπερ ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβαίνῃ, ἐὰν καὶ ἡ πόλις

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

[1]) Πιθανῶς ταῦτα τὰ δύο ὀχυρὰ ἦσαν τὸ μὲν ὁ λοφίσκος τῶν Ταξιαρχῶν, ἐφ᾽ οὗ ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστῶτος ἡ Ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολή, τὸ δὲ ὁ ὑψηλὸς βράχος τοῦ ναΐσκου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, περιτειχισθέντες ἀμφότεροι ὑπὸ τοῦ Πακουριανοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Στενιμάχου κατὰ τῶν ἐκ τῆς πεδιάδος ἐπερχομένων πολεμίων.

[2]) ***Μουσαίου Γ.***, Γρηγόριος Πακουριανός, μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως καὶ τὸ ὑπ᾽ αὐτοῦ τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης, Λειψία 1888, καὶ **Louis Petit**, Typikon de Grégoire Pakourianos pour le monastére de Pétritzos (Baskovo) en Bulgarie, Paris 1904, κεφ. II, 2.

[3]) Ville-Hardouin, Histoire de la conquête de Constantinople, ἔκδ. Wailly, Paris, κεφ. CI.

[4]) Καντακουζηνοῦ, ἱστορ. III, 66.

των ἦτο παλαιόθεν περιτετειχισμένη, ἦτο δηλαδὴ καὶ αὕτη ***κάστρον***. Ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας δὲ καὶ τῶν Παλαιολόγων ἡ Στενίμαχος μνημονεύεται πολλάκις ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων καὶ τῶν Σταυροφόρων μετὰ τοῦ φρουρίου της, ἐν ᾧ ἀξιοσημείωτα ἱστορικὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν [1].

Τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου.

5. Τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τῆς διασφάγος ὄχθης, ἐπὶ ὑψηλοῦ, ἀποτόμου καὶ δυσπροσίτου μαστοῦ, 130 μέτρα ὑψηλότερον τῆς πόλεως, ἀπέχον ταύτης τρία χιλιόμετρα πρὸς νότον. Ἐκ τούτου διασῴζονται νῦν ἐπὶ μὲν τοῦ ὑψηλοτάτου πρὸς δυσμὰς μέρους τὰ ἐρείπια τετραπλεύρου πύργου, κατεσκευασμένου ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ ἀσβέστου, ἐπὶ δὲ τοῦ ταπεινοτέρου πρὸς βορειοανατολικὰ ἡ ὡραία λιθόκτιστος τοῦ φρουρίου ἐκκλησία βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ, ἡ ὑπὸ τῶν Στενιμαχιτῶν ἐπονομαζομένη κατὰ παράδοσιν ἡ ***Παναγία τοῦ Καλέ***. [2] Ἡ εἰς τὸ φρούριον εἴσοδος γίνεται μόνον ἐκ τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ διὰ στενῆς καὶ ἐπικινδύνου νῦν ἀτραποῦ, ἧς ὕπερθεν πρὸς δυσμὰς καὶ βορρᾶν βράχοι ἠλίβατοι ὑψοῦνται ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα μέτρα ὕψους, ἡ δὲ ἀτραπὸς ἐξικνεῖται μέχρι τῆς πρὸ τῆς ἐκκλησίας μικρᾶς αὐλῆς πρὸς νότον. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν διασφάγα πλευρᾶς τοῦ μαστοῦ, οὗ τὰς ρίζας κάτωθι πλήττουσι τὰ ὁρμητικὰ καὶ θορυβώδη τοῦ ποταμοῦ ὕδατα, οὔσης λίαν ἀποτόμου, ὥστε ἀδύνατος εἶναι ἡ δι᾽ αὐτῆς ἄνοδος.

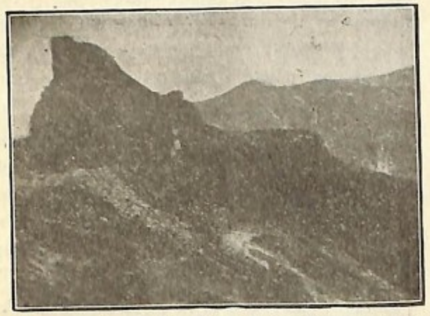

Ἄποψις τοῦ φρουρίου ἀπὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ μέρους, ὅθεν ἡ εἴσοδος.

Ἡ ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἄποψις εἶναι ὄντως θαυμασία· πρὸς βορρᾶν διαφαίνεται κάτω ἡ γραφικὴ πόλις διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀπωτέρω ταύτης ἡ ἀναπεπταμένη τῆς Φιλιππουπό-

[1]) ***Νικήτα Χιωνάτου***, Ἀλεξ. Ἄγγελος, III, 4. ***Ἀκροπολίτου Γ.*** §§, 44. 54. 57. ***Ἐφραὶμ μοναχοῦ***, Ἀλέξ. Ἄγγελος 6495. Ἰωάνν. Δούκας Βατάτσης, 8510, Θεόδωρος Λάσκαρις 8964 καὶ 8982. ***Καντακουζηνοῦ*** I, 27. I. 36. III, 66. καὶ ἀλλαχοῦ

[2]) ***Οἰκονόμου Κ.*** αὐτόθι, σελ. 52, § νβ΄. ***Τσουκαλᾶ Γ.*** αὐτόθι σελ. 60. § 71.

λεως πεδιάς, ἐν τῷ βάθει ἧς διαγράφεται ὁ σκιερὸς Αἶμος, ἀφανιζομένου πρὸ τούτου τοῦ ταπεινοῦ ***Μέσου ὄρους***· ἐπὶ τῶν πλαγιῶν τῆς διασφάγος ἀλλεπάλληλοι ἀμπελῶνες καὶ ἀπωτέρω ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον ὑψουμένου ὁλονὲν ὄρους ἀλλεπάλληλοι βουνοὶ καὶ βράχοι καὶ μεγάλα ἐκ δρυῶν καὶ πιτύων δάση.

Ἄγνωστος τυγχάνει ἡμῖν ὁ χρόνος τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ φοβεροῦ καὶ δυσπορθήτου τούτου φρουρίου, τοῦ προωρισμένου πάλαι ποτὲ νὰ προστατεύῃ τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον ἄγουσαν κατὰ πάσης καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς Ροδόπης ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ πιθανότης τοῦ ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἤδη μετ᾽ ἄλλων ἐπὶ τῆς Ροδόπης ὀχυρωμάτων, ἅπερ ἀπαριθμεῖ ὁ Προκόπιος [1] καὶ ὧν ἀγνοεῖται σήμερον ἡ τοποθεσία, βραδύτερον δ᾽ ἀνεκτίσθη ὑπ᾽ ἄλλων αὐτοκρατόρων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομήσεως. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) τὸ φρούριον ἔφερε τὸ ὄνομα ***Πετριτζός,*** ἐκ φερωνύμου παρακειμένης αὐτῷ κώμης, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ τυπικοῦ τῆς προμνημονευθείσης τοῦ Βατσκόβου μονῆς: «ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ κάστρου ***Πετριτζοῦ***» καὶ «ἐν τοῖς ὁρίοις τε τοῦ χωρίου διακείμενον, ὃ παρὰ τῶν ἐπιχωριαζόντων ὀνομάζεται ***Πετριτζός,*** Βασιλικῆς δὲ ἐπικέκληται» [2] καὶ «ἐν τῷ αὐτῷ θέματι μὲν Φιλιππουπόλεως διακείμενον κάστρον, ἤτοι τὸ χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον ***Πετριτζός,*** ὃ Βασιλικῆς ὁλοκλήρως ἐπιχωρίοις ἐπιλέγεται» [3]. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ τῇ ἐκτεινομένῃ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῆς Ροδόπης κτισθεῖσα μονὴ ὑπὸ

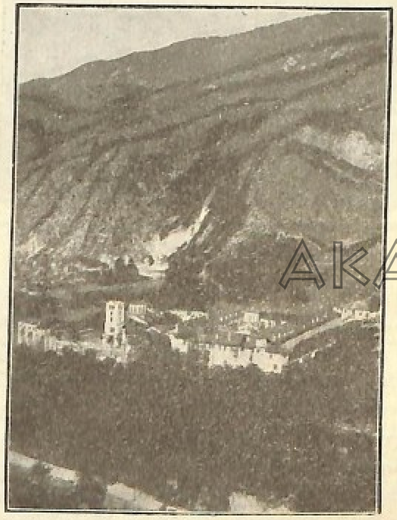
Ἡ ἐπὶ τῆς Ροδόπης Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζονιτίσσης (Βατσκόβου)

1) ***Προκοπίου,*** περὶ κτισμάτων IV.
2) ***Τυπικοῦ*** μονῆς Πετριτζονιτίσσης, κεφ. I.
3) Αὐτόθι, κεφ. II, 1.

τοῦ Πακουριανοῦ ὠνομάσθη «***μονὴ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πετριτζονιτίσσης***». Ἡ προσωνυμία δὲ τοῦ φρουρίου ***Πετριτζὸς*** ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς διασῳζομένης εἰσέτι ἐπὶ τοιχογραφίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ φρουρίου: «...(Π)αναγίας τῆς ***Πετριτζηώτης*** [1]· δι᾽ ἐξόδου καὶ κόπου καὶ χειρὸς κἀμ(οῦ) (τοῦ) ἁμαρτωλ(οῦ) (καὶ ἀ)θλίου ἱερ)ομονάχου). . Κων(σταντίνου)...» [2].

Ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματος τοῦ φρουρίου διετηρήθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Οἰκονόμος: «***Παναγία τοῦ Καλέ***· ἄνωθεν τῆς Στενημάχου ἕως ἡμισείας ὥρας κατὰ τὸ αὐτὸ σχίσμα τοῦ ὄρους ἔστι τις οἰκοδομὴ παλαιὰ λιθόκτιστος, ὡς μοναστήριον φαινόμενον, ἔρημον τανῦν καὶ ἀκατοίκητον· περιέχει δὲ καὶ μίαν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου ὁμοίως λιθόκτιστον· διὸ καλεῖται Παναγία τοῦ Καλέ· τὸ παλαιὸν ὅμως ἦν ἄστυ, ἤγουν κάστρον καὶ παρ᾽ αὐτῷ χωρίον τι καλούμενον ***Πετριτσός***· ὅθεν καὶ τὸ μοναστήριον Βατσκόβου ἐπωνομάζετο πρότερον Παναγίας τῆς Πετριτσονιτίσσης, ὡς διαλαμβάνει τὸ τυπικὸν τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου· ἀπὸ τῆς Παναγίας τοῦ Καλὲ δύο ὡρῶν ἐπέκεινά ἐστι τὸ μοναστήριον Βατσκόβου, ἀλλ᾽ ἡ ὁδὸς πάνυ ἀπόκρημνος». [3]

Κατὰ τὸν Π. Παπαγεωργίου [4] ὁ παρὰ τῇ Ἄννῃ τῇ Κομνηνῇ [5] μνημονευόμενος ***Περιτζός***: «κατατίθησι τούτους εἴς τε Φιλιππούπολιν καὶ εἰς τὸν λεγόμενον ***Περιτζὸν*** καὶ Τριαδίτζαν» εἶναι τὸ περὶ οὗ πρόκειται τῆς Στενιμάχου φρούριον, ὅπερ καὶ ὁ Jirecek παραδέχεται, [6] βραδύτερον ὅμως ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ του [7] ἀπορρίπτει συνταυτίζων τὸ ***Περιτσὸς*** τῇ παρὰ τῇ κωμοπόλει Παναγιούριστε (Πανηγυράκι) ἐπὶ τοῦ Αἵμου κώμῃ ***Πετρίτσι.*** Ὁ Ausbertus ἐν ἔτει 1189 καλεῖ τὸ φρούριον «castellum munitissimum ac famosum *Sabention*» [8] ἢ κατὰ νεωτέραν γραφὴν

1) Ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ***Πετριτζὸς*** παλαιότερον μὲν τοπικὸν ἐπίθετον εἶναι ***Πετριτζονίτης - Πετριτζονίτισσα,*** νεώτερον δὲ ***Πετριτζιώτης - Πετριτζιώτα*** ἢ καὶ ***Πετριτζιώτισσα.***

2) Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ ἱστορήσεως (ἁγιογραφήσεως) τοῦ ἐσωτερικοῦ (μέρους ἢ ὅλου) τῆς ἐκκλησίας δαπάνῃ καὶ χειρὶ ἱερομονάχου τινὸς καλουμένου Κωνσταντίνου.

3) ***Οἰκονόμου Κ.*** αὐτόθι, σελ. 52 § νβ΄.

4) Byzantinische Zeitschrift, τόμ. III, σελ. 312.

5) ***Ἄννης Κομνηνῆς,*** I, 442. II, 295.

6) **Jirecek,** Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkan-pâsse, Praga, 1877, σελ. 97.

7) ***Τοῦ αὐτοῦ*** Ὁδοιπορικὸν Βουλγαρίας, μετάφρ. βουλγαρικὴ Ἀργύρωφ, σελ. 343.

8) **Ausberti,** Historia de expeditione Friderici imperatoris ἔκδ. Dobrowsky, ἔτ. 1827, σελ. 47.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Scribention[1], ὅπερ ἐκυρίευσαν οἱ σταυροφόροι τοῦ Φρειδερίκου Βαρβαρόσσα καὶ προβάντες περαιτέρω ἐπὶ τῆς Ροδόπης διήρπασαν καὶ τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζονιτίσσης, ἧς τὸν

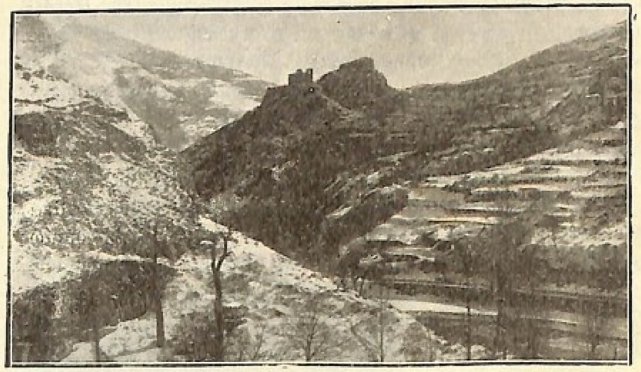

Τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου καὶ ἡ διασφὰξ τῆς Ῥοδόπης

Ἴβηρα ἡγούμενον ἀπήγαγον εἰς τὴν Φιλιππούπολιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις φιλοφρόνως ὑποδεξάμενος καὶ διαλεχθεὶς ἀπηλευθέρωσεν αὐτὸν πάραυτα[2].

Τὸ φρούριον ἐπὶ φραγκοκρατίας.

6. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου ὑπήγετο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φιλιππουπόλεως, ἥτις παρεχωρήθη τῷ Βουλγάρῳ Ἰβαγκῷ, ὡς Ρωμαίῳ διοικητῇ, γενομένῳ γαμβρῷ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπ' ἀνεψιᾷ καὶ ἐπονομασθέντι Ἀλεξίῳ (1199). Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος μεταβαλὼν πολιτικὰ φρονήματα συνεμάχησε τῷ τσάρῳ τῶν Βλαχοβουλγάρων Ἰωαννίτσᾳ (Καλογιάννη) καὶ ἀποστὰς τοῦ Βυζαντίου παρεῖχε πράγματα τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος «τὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν καὶ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν καταλαβὼν περὶ τὸ φρούριον στρατοπεδεύεται τὸν Στενίμαχον, εἰς ὃ πολλοὶ τῶν βαρβάρων συνέφυγον καὶ διειληφὼς αὐτὸ τοῖς στρατεύμασιν ἐξεῖλέ τε κατὰ κράτος καὶ τοὺς ἐνόντας ἠνδραποδίσατο»[3].

Ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας τὸ φρούριον μετὰ τῆς Στενιμάχου (Estanemak) περιελήφθη (1204) εἰς τὸ φέουδον τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπερ ὑπὸ τοῦ ἀναγορευθέντος ὑπὸ τῶν σταυροφόρων αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Βαλδουΐνου παρεχωρήθη εἰς τὸν

[1]) Fontes rerum Austriae, Scriptores, τόμ. V, σελ. 34.
[2]) **Ausberti,** αὐτόθι, σελ. 47.
[3]) ***Νικήτα Χωνιάτου***, Ἀλεξ. Ἄγγελος III, 4, σελ. 686. Πρβλ. καὶ Ἐφραὶμ μοναχοῦ Ἀλέξ. Ἄγγελος 6495 καὶ ἑξῆς.

ἱππότην Renier de Tris[1]. Οὗτος ἐπὶ τῇ ἐπικειμένῃ ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίτσα πολιορκίᾳ τῆς Φιλιππουπόλεως κατέφυγεν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν του φυλασσόμενον φρούριον κατ' Ἰούνιον τοῦ 1205. Ἐκεῖ ἀποκλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐπὶ δεκατρεῖς μῆνας ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἐλλείψει τροφῶν, ὥστε κατέφαγε καὶ τοὺς ἵππους του, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπέχουσαν ἐννέα ἡμερῶν δρόμον καὶ ζητήσῃ βοήθειαν ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατοχῆς τῆς ὑπαίθρου χώρας[2].

Ἀναλαβόντος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ τοῦ ἀντιβασιλέως Ἐρρίκου, ἀδελφοῦ τοῦ Βαλδουΐνου, τοῦ αἰχμαλωτισθέντος κατὰ τὴν παρὰ τῇ Ἀδριανουπόλει ἧτταν τῶν Φράγκων καὶ ἀποκεφαλισθέντος μετὰ βασάνων ἐν Τυρνάβῳ ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίτσα[3], ἀπεσπάσθη ὑπὸ τὸν Βιλλαρδουΐνον στρατιωτική τις μοῖρα ἀπὸ τοῦ παρὰ τῇ Ἀδριανουπόλει ἐστρατοπεδευμένου στρατοῦ, ὅπως ἀναζητήσῃ καὶ ἀπελευθερώσῃ τὸν Renier. Αὕτη διελθοῦσα διὰ μέσου τῆς ἐχθρικῆς χώρας ἔφθασε μέχρι τοῦ φρουρίου κατ' Ἰούλιον τοῦ 1206. Ὁ Renier ἵστατο ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων καὶ παρατηρήσας τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ τὸν λοιπὸν στρατὸν τῆς μοίρας ἀκολουθοῦντα ἐν τάξει, δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἄνδρας, ἅτε ἀπὸ πολλοῦ χρόνου οὐδεμίαν εἴδησιν ἔχων περὶ τῶν συμπατριωτῶν του. Ὅθεν ὑπέλαβεν ὅτι ἦσαν Ἕλληνες, σύμμαχοι τότε τῶν Βουλγάρων, ἐρχόμενοι πρὸς ἔφοδον κατὰ τοῦ φρουρίου καὶ ἡτοιμάζετο πρὸς ἄμυναν. Ὅτε δὲ ἀνεγνώρισε τοὺς προσεγγίσαντας εἰς τὸ φρούριον ὀλίγους προσκόπους ἱππεῖς, ὅπως μάθωσι τὰ κατ' αὐτόν, ἐξῆλθε μετὰ χαρᾶς τοῦ φρουρίου πρὸς προϋπάντησιν τῶν φίλων του. Πάντες δ' ἐστρατοπεύδευσαν τὴν νύκτα ἐν τῇ ὡραίᾳ ὑπὸ τὸ φρούριον πόλει Στενιμάχῳ καὶ τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ἡμέρας ἀπῆλθον πρὸς συνάντησιν τοῦ γενικοῦ τοῦ Ἐρρίκου στρατοπέδου, ὅπερ μετὰ τριῶν ἡμερῶν πορείαν εὗρον παρὰ τῷ ποταμῷ Ἄρδᾳ[4].

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων παρὰ τῇ Φιλιππουπόλει μεγάλην ἧτταν τοῦ Βορίλα, τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰωαννίτσα, τῷ 1208[5], ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος συμμαχεῖ τῷ Esclas, ἐξαδέλφῳ τοῦ Βορίλα, ἀλλ' ἀσπόνδῳ αὐτοῦ ἐχθρῷ, ἕνεκα κληρονομικῶν λόγων, καὶ ἐγγυᾷ αὐτῷ τὴν θυγατέρα του, ἧς οἱ γάμοι μετ' ὀλίγον τελοῦνται ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὡς φαίνεται δὲ ὁ Esclas ἐκυριάρχει

[1]) *Ville-Hardouin,* αὐτόθι, § LXIX, σελ. 185.
[2]) Αὐτόθι, §XCII.
[3]) ***Νικήτα Χωνιάτου***, τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν § 10.
[4]) Αὐτόθι, § CI.
[5]) *Valensiennes,* Histoire de l'empereur Henri § VIII.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τότε τῆς Ροδόπης, διότι ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Στενιμάχου, ὅπου ἐτελέσθησαν οἱ ἀρραβῶνες, ὁ αὐτοκράτωρ κατ' αὐτοὺς δωρεῖται τῷ μέλλοντι γαμβρῷ του τὸν λατρευτὸν ὡραῖόν του ἵππον καὶ ἀφῆκε παρ' αὐτῷ ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Εὐστάχιον μετὰ δύο ταγμάτων στρατιωτῶν, τοῦ μὲν ἐξ Ἑλλήνων τῆς Ἀδριανουπόλεως, τοῦ δὲ ἐκ Γάλλων συγκειμένου [1].

Μετ' οὐ πολὺν ὅμως χρόνον, συμφιλιωθέντος τοῦ Esclas πρὸς τὴν βασιλικὴν τοῦ Τυρνάβου αὐλήν, ἡ τῆς Ροδόπης περιοχὴ περιέρχεται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσὲν II, ὅστις νικήσας τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Θεόδωρον Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν παρὰ τῇ Κλοκοτνίτσῃ κατὰ τὴν ἀπὸ Χασκόβου εἰς Φιλιππούπολιν ἄγουσαν (1230) κατέλαβε τὸ πλεῖστον τῆς τε Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας μέρος. Τότε δὲ πιθανῶς ἐπελάβετο καὶ τῶν ἐπισκευῶν τῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης ὀχυρωμάτων, ἑπομένως καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Στενιμάχου κατὰ μαρτυρίαν Σλαυοβουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς, κεχαραγμένης ἐπὶ τοῦ βράχου ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς ἀτραποῦ καὶ διασῳζομένης μέχρι τοῦ 1882.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν ὡς ἑξῆς, κατὰ τὴν νεωτέραν ἀνάγνωσιν, συμπλήρωσιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Σόφιας καθηγητοῦ τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορίας Zlatarsky: [2] «† v. lêt(o): ϚΖΛΘ: end(ikta): Δ: b(og)o (me) vüzdvighe(n)nü: ts(a)r: Açên Blügarom i grükom. tage i protschime stranam· postavi Alekcê cevasta, i sizda cei grad:» [3]: δηλαδὴ ἐν τῇ νῦν Βουλγαρικῇ γλώσσῃ: «vif godina 6739, indiction 4., ot boga vüzdignatii (na tsarstvo) tsar Acên, (tsar) na Bülgarite i Gürtsite, süschto i na droughi strani (zemi), postavi Aleksia cevasta i izgradi taja krêpost». Ἤτοι: «ἐν ἔτει 6739 (1231), ἰνδικτιῶνος δῃ, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀνυψωθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τσάρος Ἀσέν, (τσάρος) τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων ὡς καὶ ἄλλων χωρῶν διώρισε τὸν σεβαστὸν Ἀλέξιον καὶ κατεσκεύασε (;) τοῦτο τὸ ἄστυ».

Ἱστορία τῆς ἐπὶ τοῦ φρουρίου Σλαυοβουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς.

7. Αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ ἔσχε τὴν ἱστορίαν της. Οἱ Βούλγαροι λόγιοι ἀπέδωκαν μεγίστην σπουδαιότητα εἰς αὐτήν, ὑπολαβόντες πολύτιμον ἱστορικὸν κειμήλιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βράχου ἀπόξεσιν αὐτῆς. Τὸ

---

1) Αὐτόθι, § IX.

2) Ἴδε *Zlatarsky* Acénoviat nadpis pri Stanimaka (= ἡ τοῦ Ἀσὲν ἐπιγραφὴ παρὰ τῇ Στενιμάχῳ), Bulletin de la societé archéol. Sophia, ἔτ. 1911, τόμ. II, σελ. 231 καὶ ἑξῆς.

3) Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τὰ τῆς ἐπιγραφῆς γράμματα εἶναι σλαυικά, ἅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀντικαθιστῶμεν κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ λατινικῶν.

ἀληθὲς εἶναι ὅτι αὕτη εἰς τὴν ἱστορίαν οὐδὲν νέον προσθέτει, ὡς κατεδείχθη ἐκ τῶν προειρημένων, διότι τὸ φρούριον προϋπῆρχε τοῦ τσάρου Ἀσὲν II καὶ κατελήφθη πρὸ αὐτοῦ ἤδη παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ τσάρου Μιχαήλ, πιθανῶς δὲ πεσὸν αὖθις εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίτσα ἢ τοῦ διαδόχου του Βορίλα μετὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀποχώρησιν τοῦ Renier de Tris, ἀνακαταληφθὲν αὖθις ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ περὶ κτίσεως τοῦ φρουρίου, ἐνῷ πρόκειται πιθανῶς περὶ ἁπλῆς ἐπισκευῆς, ἐκτὸς ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ἕνεκα γλωσσικῆς πενιχρότητος ἡ λέξις sizda σημαίνει οὐ μόνον ***ἔκτισεν***, ἀλλὰ καὶ ***ἀνεκαίνισεν*** ἢ ***ἐπεσκεύασεν*** ἢ ἡ λέξις grad σημαίνει οὐ μόνον ***ἄστυ***, ἀλλὰ καὶ ***οἰκοδομίαν, κτίριον***, ὁπότε πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Σεβαστὸς ἢ Σεβαστοκράτωρ Ἀλέξιος, διορισθεὶς φρούραρχος ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἀσὲν II, ἀνήγειρεν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπὶ τοῦ ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ βράχου κτίριόν τι καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐχάραξε τὴν ἐπιγραφήν. Ἡ τῆς ἐπιγραφῆς σπουδαιότης ἔγκειται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐν τῇ γλωσσικῇ ἀπόψει, διότι αὕτη μετὰ τῆς συγχρόνου ἐπὶ στήλης τοῦ ἐν μεγάλῳ Τυρνάβῳ ναοῦ τῶν Τεσσαράκοντα μαρτύρων εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισήμων ἐπὶ λίθου ἐπιγραφῶν ἐν τῇ Σλαυοβουλγαρικῇ γλώσσῃ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνες μέχρι τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ των μετεχειρίζοντο ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν ἐν ἐπισήμοις πράξεσι καὶ ἐπιγραφαῖς τὴν Ἑλληνικήν [1].

Ὁ πρῶτος, ὅστις ποιεῖται μνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, εἶναι ὁ Γάλλος ἰατρὸς Paul Lucas, ὅστις κατ' Ἰούνιον τοῦ 1706 ἔφθασεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Στενίμαχον. Οὗτος λέγει αὐτολεξεί [2]: «Ἵνα ἀνακαλύψω τι μετέβην εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Stenemack, ὅπου ὑπῆρχον, ὥς μοι εἶπον, ἐρείπια. Ταῦτα εἶναι ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος· ἐξήτασα αὐτὰ καί μοι ἐφάνησαν ὡς λείψανα σπουδαίου ὀχυρώματος. Πλησίον τούτων ὑπάρχει ὡραία ἐκκλησία ἀφιερωμένη εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τὸν ἅγιον Γεώργιον. Εἰς τὸ ἕτερον μέρος εὗρον ἐπὶ βράχου ἐπιγραφήν, ἧς τὰ πλεῖστα τῶν γραμμάτων ἐφάνησάν μοι νέου καὶ ἰδιορρύθμου τύπου. Οἱ ἀφελεῖς ἰθαγενεῖς κάτοικοι πιστεύουσιν ὅτι αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ ἐγκρύπτει τὸ μυστικὸν τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου. Ὅθεν, ὅτε

---

1) *W. Beschewiliew*, Die griechische Sprache in den Urbulgarischen Inschriften ἐν τῷ Annuaire du musée national à Sophia ἔτ. 1922 - 1925.

2) *Paul Lucas*, Voyage fait par ordre du Roy dans la Grèce, l'Asie mineure, la Macédoine et l'Afrique, Paris, ἔτ. 1712, τόμ. I, σελ. 244 - 245.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μὲ εἶδον ἀντιγράφοντα αὐτήν, πλεῖστοι μὲ παρεκάλεσαν νὰ διδάξω αὐτοὺς νὰ κατασκευάζωσι χρυσόν». Παραθέτει δὲ ἐν τῷ προσηρτημένῳ εἰς τὸ βιβλίον του πίνακι ἐπιγραφῶν καὶ πιστὸν ἀντίγραφον αὐτῆς [1], ἣν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ.

Βραδύτερον ἡ ἐπιγραφὴ ἀνεδημοσιεύθη κατ' ἄλλα ἀντίγραφα ὑπὸ τοῦ P. Slaveikow τῷ 1864 ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιοδικῷ Gaïda [2], τῷ 1868 ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς αὐτῆς πόλεως Makedonia [3], τῷ 1873 ὑπὸ τοῦ Safarik [4] καὶ τῷ 1881 ὑπὸ τοῦ Douschanow [5]. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ τῷ 1888 ἐπισκεψάμενος τὸ φρούριον Jirecek εὗρε τὴν ἐπιγραφὴν ἀπεξεσμένην πρὸ ὀλίγων ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεώς του ἡμερῶν, ὡς ἐκ τῶν ἰχνῶν καὶ τῶν ἀποξεσμάτων εἰκάζετο [6].

Ἡ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπόξεσις ἀπεδόθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τοὺς Ἕλληνας Στενιμαχίτας, διότι δὲν ἠδύναντο, ὡς ὑπετίθετο, ν' ἀνεχθῶσι τὴν ἔγγραφον ἱστορικὴν μαρτυρίαν κυριαρχίας Βουλγάρου βασιλέως ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς των πόλεως, ἣν ἠσμένιζον καλοῦντες, κατὰ τὸν Zlatarsky, ***μικρὰν Ἑλλάδα.*** Ὡς ἔνοχοι δὲ τοῦ βανδαλισμοῦ ὑπελήφθησαν ὑπὸ μὲν τῶν Βουλγάρων Φιλιππουπολιτῶν ὁ πρεσβύτης, σεβαστὸς παρὰ πᾶσι καὶ φιλάνθρωπος Ἕλλην ἰατρὸς Μιχαὴλ Βλάδος, Φιλιππουπολίτης, ὁ πολλοὺς τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς καὶ τῆς ἀγχόνης διασώσας διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἐπιρροῆς κατὰ τὰς βιοπραγίας τοῦ 1876-78 [7], διότι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀγῶνας ἐπρωτοστάτησεν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ του· ὑπὸ δὲ τῶν Βουλγάρων Στενιμαχιτῶν ὁ εὐπατρίδης Στενιμαχίτης Ἀθανάσιος Ἐπιτρόπου, δήμαρχος τότε τῆς πόλεως καὶ ὕστερον βουλευτὴς ἢ ὁ Στενιμαχίτης Ψάλτογλου μετὰ νεανίσκων τινῶν [8].

Καὶ περὶ μὲν τῶν προμνημονευθέντων δύο ἀξιοτίμων καὶ σεβαστῶν προσώπων οὐδ' ὑπόνοια ἐπιτρέπεται νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς οὐδενὸς ἐχέφρονος κεφαλὴν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ προβῶσιν εἰς τοιαύτην πρᾶξιν· ὑπολείπεται μόνον ἡ πιθανότης ὅτι ὁ βανδαλι-

---

[1]) Αὐτόθι, σελ. 402, ἀριθ. 46.

[2]) *Gaïda*, Tsarigrad, ἔτ. I, 1864, ἀριθμ. 23, Ἰουνίου 8, σελ. 182.

[3]) *Makedonia*, ἐφημ. Tsarigrad, ἔτ. 1868, ἀρ. 33.

[4]) Pamatky drevniho pisemnistvi, 2 ἔκδ ἔτ. 1873, σελ. 94.

[5]) *Maritsa*, ἐφημ. Plovdiv, ἔτ. 1V, 1881, Ἀπριλ. 7, ἀριθμ. 275.

[6]) *Jirecek - Argyrow*, Ὁδοιπορικὸν κτλ. σελ. 421-422.

[7]) Ὁ τῶν Φιλιππουπολιτῶν δῆμος εὐγνωμονῶν τῷ ἀνδρί, ζῶντι μὲν παρέσχε σύνταξιν, ἀποθανόντι δὲ ὠνόμασε τὴν πρὸ τῆς οἰκίας του ὁδόν, ἀνερχομένην ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τὸν λόφον τῶν Σχοινοβατῶν, διὰ τοῦ ὀνόματός του, ἤτοι ὁδὸν Μιχαὴλ Βλάδου.

[8]) *Zlatarsky*, αὐτόθι, σελ. 236.

σμὸς διεπράχθη ὑπὸ νεανίσκων Στενιμαχιτῶν, ὅπερ ὅμως δὲν ἀπεδείχθη μέχρι σήμερον, μεθ' ὅλον τὸν διαρρεύσαντα χρόνον. Διότι οὐδέποτε θὰ ἐκρατεῖτο μυστικὸν τὸ ὄνομα τοῦ διαπράξαντος τὴν ἀπόξεσιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς τε Στενιμάχου καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως γενομένου τοσούτου πατάγου. Ἡμεῖς χωρὶς ν' ἀποκλείωμεν τὴν τελευταίαν πιθανότητα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν φυλετικῶν ἐρίδων καὶ ἀντιπαθειῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων Στενιμαχιτῶν τότε, ὑποπτεύομεν ὅτι ὁ βανδαλισμὸς εἶναι ἔργον Βουλγάρου τινὸς ποιμένος βόσκοντος περὶ τὸ φρούριον, ὡς συνήθως, τὸ ποίμνιόν του, ὅστις ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνίας του ἀπέξεσε μεθ' ὅλης τῆς ἠρεμίας τὴν ἐπιγραφήν, ὑπολαμβάνων ταύτην ἐν τῇ ἀγραμματωσύνῃ του ὡς ἑλληνικήν· ἄλλως τε καὶ ὁ τύπος τῶν γραμμάτων της κατὰ τὰ γενόμενα ἀντίγραφα ἦτο ἑλληνικὸς καὶ οὐχὶ παλαιοσλαυικός, δι' οὗ ἐκτυποῦται συνήθως νῦν ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τοῖς βιβλίοις.

Ἀρχομένου τοῦ Μαΐου τοῦ 1900 τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ διοικητοῦ τοῦ 21 πεζικοῦ συντάγματος ἑδρεύοντος ἐν Στενιμάχῳ καὶ ἐράνοις τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ πλακὸς καὶ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βράχου τοῦ φρουρίου, ηὐλογήθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀνθίμου, τοποτηρητοῦ τοῦ Βουλγάρου μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως, ἐν συρροῇ πολλοῦ πλήθους Βουλγάρων ἐκ Στενιμάχου καὶ Φιλιππουπόλεως. Ἔκτοτε ἐψηφίσθη νὰ ὀνομάζηται τὸ μὲν φρούριον ***τοῦ Ἀσὲν*** (Acenova krépost), ἡ δὲ Στενίμαχος ***Ἀσενόπολις*** (Acenow - grad) πρὸς τιμὴν τοῦ Τσάρου Ἀσὲν II [1]· καὶ τὸ μὲν πρῶτον υἱοθετήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ δεύτερον, ὥστε ἡ πόλις ἐξακολουθεῖ μέχρι νῦν διατηροῦσα τὸ ἱστορικόν της ὄνομα Stanimaka (Στενίμαχος).

Ἡ Στενίμαχος κατὰ τὸν μεσαίωνα.

8) Ἀποθανόντος τοῦ φιλανθρώπου καὶ χρηστοῦ [2] Τσάρου Ἀσὲν II (1241), τοῦ βασιλέως Βουλγάρων τε καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κρατήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰ ὑπ' ἐκείνου κτηθέντα, διότι κατέλαβεν αὐτὰ ὁ δραστήριος καὶ στρατηγικὸς αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτσης (1222 - 1255). Τότε καὶ ἡ Στενίμαχος μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης ὀχυρῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, οὗ ὅριον πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἐτάχθη ὁ Ἕβρος ποταμός: «Στενίμαχος καὶ Τζέπαινα καὶ ὅσα ἦν τῷ τῆς Ροδόπης ὄρει παρακείμενα πολίχνιά τε καὶ κωμοπόλεις ὑπόφορα τούτῳ (τῷ Βατάτσῃ) γεγένηται καὶ ὅρος αὐτῷ τε καὶ τοῖς Βουλγάροις

---

[1]) Ἴδε τὰ καθ' ἕκαστα αὐτόθι, σελ. 231 καὶ ἑξῆς. Ὡσαύτως κατωτέρω § 17, γ' σημ.

[2]) **Γ. Ἀκροπολίτου**, § § 13. 25. 39.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἕβρος ἦν ποταμός»[1]. Ἀλλὰ μετὰ τὸν τοῦ Βατάτση θάνατον οἱ Βούλγαροι πάλιν διέβησαν τὸν Αἷμον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως των Μιχαὴλ καὶ ἐγένοντο κύριοι τῶν τῆς Ροδόπης μερῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ὁμόφυλοι ὄντες ὡς Σλαυοβούλγαροι προσεδέχοντο αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς: «Βούλγαροι καὶ γὰρ τυγχάνοντες οἱ οἰκήτορες τοῖς ὁμοφύλοις προσέτρεχον τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλογλώσσων ἀποσειόμενοι». Τότε δὲ «κατεσχέθη μὲν οὖν ἐκ τοῦ παραυτίκα Στενίμαχος, Πριστίτσα, Κρυτζιμός, Τζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξύμπαντα πλὴν Μελενίκου»[2] καί: «ὃς (Μιχαὴλ) εἷλε Στενίμαχον, Τζέπαιναν, Οὔστραν, Κρυβούς, Περπεράκιον καὶ Περιστίτζαν, Ἐφραίμ, Κρυτζιμόν, Ἀχριδοῦ πάντα τόπον, ***ὑπήκοα φρούρια τῇ Ρωμαΐδι***»[3]. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος Λάσκαρις Β^{ος} (1255 - 1259) «τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας λαὸν ἐπὶ τὰ ἐν τῇ Ροδόπῃ ἤδη κεχώρηκε καὶ εἷλε μὲν Περιστίτζαν τοῖς μηχανήμασι καὶ μετ' αὐτὴν Στενίμαχον καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμόν, ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ροδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα· ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐκ ἀκμῇ χειμῶνος»[4]· καί: «βασιλεὺς δ' ἔξεισι κατὰ Ροδόπης καὶ Στενίμαχον, Κρυτζιμόν, Περιστίτζαν ἐπανασῴζει κράτει τῶν Αὐσόνων[5], ἔμεινε δ' ἀνάλωτος Τζέπαινα μόνη»[6]. Ἔκτοτε ἡ Στενίμαχος παρέμεινε περὶ τὰς ὀκτὼ δεκαετηρίδας ὑπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ἐπὶ τῶν πρώτων Παλαιολόγων (1259 - 1344) ἡ ἐν Ροδόπῃ ἐπαρχία, ἥτις ἕνεκα τῆς μεθοριακῆς της πρὸς τὴν Βουλγαρίαν θέσεως ἐκέκτητο μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἦτο πλήρης, ὡς προερρήθη, ὀχυρωμάτων καὶ «στρατιᾶς πολλῆς μαχιμωτάτης», ἡ Στενίμαχος ἦτο ἡ πρωτεύουσα αὐτῆς, προσονομαζομένης ἐπαρχίας Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης: «ἔτι δὲ ἐν Ροδόπῃ ἑτέρας οὔσης ἐπαρχίας Ρωμαίοις ὑπηκόου Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης προσαγορευομένης, αἷς ἦσαν ἱππεῖς χιλίων οὐκ ἐλάσσους μαχιμώτατοι καὶ πλῆθος πεζῶν»[7]

Κατὰ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας μεταξὺ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου (πάππου) καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου (ἐγγόνου) 1320—1328 ὁ μέγας στρατοπεδάρχης Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος «παρὰ βασιλέως τοῦ νέου τῶν κατὰ τὴν Ροδόπην ἐπαρχιῶν Στενιμάχου

---

1) Αὐτόθι, § 44.
2) Αὐτόθι, § 51.
3) ***Ἐφραὶμ μοναχοῦ***, Ι. Δούκας Βατάτσης, 8.964 καὶ ἑξῆς.
4) ***Γ. Ἀκροπολίτου***, § 57.
5) ***Αὔσονες***, ποιητικῶς οἱ Ἰταλοί, ἄρα οἱ Ρωμαῖοι Ἐνταῦθα ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων ὡς διαδόχων τῶν Ρωμαίων ἐν Βυζαντίῳ.
6) ***Ἐφραὶμ μοναχοῦ***, αὐτόθι 8982 καὶ ἑξῆς.
7) ***Καντακουζηνοῦ***. ἱστοριῶν ΙΙΙ, 66 καὶ Ι. 27.

καὶ Τζεπαίνης πόλεων καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων οὐκ ὀλίγων ὄντων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς στρατιᾶς πολλῆς τε καὶ μαχιμωτάτης οὔσης ἡγεμὼν ἀποσταλεὶς τοὺς μὲν δώροις καὶ ὑποσχέσεσι πείσας, ἔστι δ' οὓς καὶ βιασάμενος τῷ πρεσβυτέρῳ προσεποίησε βασιλεῖ»[1]. Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος ὅμως, ὡς φαίνεται, ἀνακατέλαβε τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Τερτερῆ, ἀνεψιοῦ του ἐξ ἀδελφῆς καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀνατραφέντος, καταληφθεῖσαν αἰφνιδίως διὰ προδοσίας Φιλιππούπολιν[2]. Ἀποτυχὼν δὲ εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς ἰσχυρᾶς πόλεως, ὑποστηριζομένης ὑπ' ἰσχυρᾶς μισθοφόρων τοῦ Τερτερῆ φρουρᾶς, μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν[3] ἀπῆλθεν εἰς Ποτοῦκαν πρὸς συνάντησιν τοῦ διαδόχου τοῦ Τερτερῆ Μιχαὴλ δῃοῦντος τὴν χώραν του, στρατηγὸν δὲ κατέστησε Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης Βρυέννιον τὸν Γεώργιον, εἰς ὃν κατέλιπεν ἀρκοῦσαν στρατιάν, ὥστε νὰ μὴ κινδυνεύῃ ἡ ἐπαρχία ὑπὸ τῶν ἐκ Φιλιππουπόλεως ποιουμένων ἐπιδρομὰς πολεμίων. Εὐτυχήσας δὲ ὁ Βρυέννιος ἀνακατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν, ἀνοιξάντων τῶν κατοίκων της Ἑλλήνων ὄντων αὐτῷ τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ Βουλγαρικοῦ ζυγοῦ: «ἐλευθεροῦν ἑαυτοὺς τῶν Βουλγάρων»[4].

Μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου (1341) κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ ἐπιτροπευομένου ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῆς βασιλομήτορος ἀνηλίκου βασιλέως Ἰωάννου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἡ βασιλομήτωρ Ἄννα ἡ Σαβαυδική, ὅπως ἔχῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀλεξάνδρου συνεμάχησεν αὐτῷ (1342) κατὰ τοῦ ἀναγορεύσαντος ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ Καντακουζηνοῦ καὶ παρέδωκε διὰ συνθήκης τῷ 1344 δι' ἀντιμισθίαν τῆς συμμαχίας τοῖς Βουλγάροις «τὰς κατὰ Στενίμαχον καὶ Τζέπαιναν πόλεις καὶ μείζους καὶ ἐλάττους καὶ τὴν ταύταις ἐγκαθιδρυμένην στρατιάν· ἦσαν δ' ἐννέα»[5], δηλ. ἡ Τζέπαινα, ὁ Κρυτζιμός, ἡ Περιστίτζα, ἡ Ἁγία Ἰουστίνη, ὁ Στενίμαχος, ὁ Ἀετός, ὁ Μέαδος, ὁ Κοσνικὸς καὶ ἡ θαυμασία καὶ μεγάλη Φιλιππούπολις· οἱ δ' ἐν αὐταῖς στρατιῶται «ὀλίγῳ πλείους χιλίων ἦσαν, πάντες μαχιμώτατοι καὶ οὐδένων ἄλλων τῶν παρὰ Ρωμαίοις στρατευομένων λειπόμενοι εἰς εὐψυχίαν»[6].

---

1) Αὐτόθι, Ι. 27.
2) Αὐτόθι, Ι: 35.
3) Αὐτόθι, Ι. 36.
4) Αὐτόθι, Ι, 37.
5) Αὐτόθι, ΙΙΙ, 66.—Σημειωτέον ὅτι παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις τὸ ὄνομα ***Στενίμαχος*** ἀείποτε διὰ τοῦ ι καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ η ὡς νῦν γράφεται.
6) Αὐτόθι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ Στενίμαχος ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

9) Παρὰ τῶν Βουλγάρων, μετὰ εἴκοσιν ἐτῶν περίπου κυριαρχίαν ἡ Στενίμαχος ὁμοῦ μετὰ τῆς Φιλιππουπόλεως κατελήφθη τῷ 1363 ἢ τῷ 1364 ὑπὸ τῶν Τούρκων [1], τὸ δὲ φρούριον αὐτῆς, ὡς φαίνεται, ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τοὺς πρώτους τῆς τουρκοκρατίας χρόνους ὑπὸ τῶν κατακτητῶν. Διότι Κωνσταντῖνος ὁ φιλόσοφος (Kostensky) μνημονεύει ὅτι ἐν ἔτει 1410 ὁ Σουλτᾶνος Μουσᾶς κατέφυγεν ἐκ Φιλιππουπόλεως εἰς αὐτὸ πρὸς ἀσφάλειαν, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Σουλεϊμάν [2]. Ὁ Jirecek φρονεῖ [3], ὅτι μετὰ τὴν ἐν Φιλιππουπόλει ἐγκατάστασιν πολυαρίθμων Τούρκων αἱ παλαιαὶ τῆς Φιλιππουπόλεως Βυζαντιναὶ οἰκογένειαι, αἵτινες διεφύλαττον τὴν μεγαλόπολιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν Στενίμαχον καὶ περὶ αὐτήν. Ἐκ τούτου ἡ πολίχνη αὕτη καὶ αἱ παρ' αὐτῇ κῶμαι Βοδενὰ καὶ Κούκλενα ἐγένοντο κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Θράκῃ, ἀφ' ὅτου (1578) ἡ Φιλιππούπολις μετέπεσεν εἰς τουρκικὴν πόλιν, παραμεινασῶν ἐν αὐτῇ περίπου 250 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Gerlach [4].

Ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος (1706), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Paul Lucas, τὸ φρούριον ἦτο ἤδη κατεστραμμένον, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Στενιμάχου, οἵτινες ἐλάλουν ἀρχαΐζουσαν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἦσαν πάντες χριστιανοὶ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἀμπελουργίαν.

Τὰ περὶ τὴν πολίχνην ἦσαν κατάφυτα ἐξ ἀμπέλων, ἐξ ὧν κατεσκευάζετο ἐξαίρετος οἶνος.

Ἐν τῇ πολίχνῃ ὑπῆρχον δώδεκα ἐκκλησίαι καὶ πολλὰ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν περὶ αὐτὴν βουνῶν παρεκκλήσια. Θαυμάσιον ἦτο τὸ μέγεθος τῶν βυτίων καὶ τῶν ληνῶν, ἐν οἷς κατεσκευάζετο ὁ οἶνος· οἱ ληνοὶ ὡμοίαζον πρὸς τετράπλευρα δωμάτια, ἀληλειμμένα δι' ἀμμοκονίας καὶ πίσσης οὕτως, ὥστε ἐφαίνοντο κατεσκευασμένα ἐκ μέλανος μαρμάρου.

Περὶ τοῦ ποταμοῦ λέγει ὅτι ἦτο ὁμώνυμος τῆς Στενιμάχου, ἥτις κυρίως περιωρίζετο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὄχθης ἀνερχομένη ἐπὶ τοῦ λόφου· τὸν δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τότε μικρὸν συνοικι-

1) **N. Nicow,** Turscoto zavladenie na Bulgaria (=ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Βουλγαρίας κατάκτησις), Izvestia na istoritschesco droujestvo (=δελτίον τῆς ἱστορικῆς ἑταιρείας) τόμ. VII-VIII, 1928, σελ. 50.

2) Glasnik, XLII, 300.

3) **Jirecek-Argyrow,** Ὁδοιπορικὸν κτλ. σελ. 428.

4) Perioditschesco spisante (=περιοδικὸν σύγγραμμα) τόμ. VI, ἔτ. 1883, Sredets, σελ. 108 καὶ ἑξῆς, μετάφρασις εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Jirecek ἐκ τοῦ ὁδοιπορικοῦ ἐκδοθέντος ὑπὸ Samuel Gerlach, ἔτ. 1674, Frankfurt.

σμὸν ὀνομάζει Abeille (=μέλισσα) παρετυμολογῶν καὶ παραφθείρων τὸ ὄνομα Ἀμπέληνος [1].

Αἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος Ρωσσικαὶ ὑποκινήσεις τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ (ῥαγιάδων) καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας πρὸς ἐπανάστασιν καὶ ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου τυραννικοῦ ζυγοῦ τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρώσσων, αἱ διενεργούμεναι ἐπιτηδείως πρὸς πολιτικοὺς σκοποὺς διὰ πρακτόρων καὶ προκηρύξεων, οἷα ἡ πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ

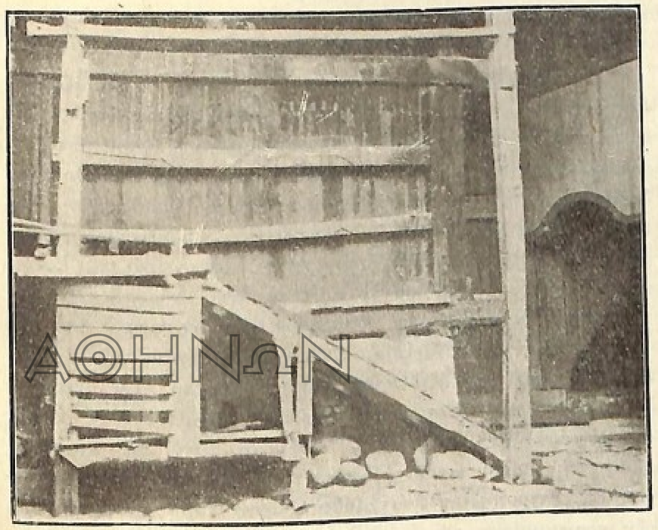

Τμῆμα μεγάλου ληνοῦ ἐξ Ἀμπελήνου.

πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν καὶ τοὺς βοηβοδάδες καὶ τοὺς σιρδάριδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετανέους καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας καὶ πάντας τοὺς παπάδες» [2] φαίνεται ὅτι ἔφθασαν μέχρι καὶ τῆς Στενιμάχου καὶ δὲν εὗρον τοὺς Στενιμαχίτας ἀδιαφόρους καὶ ἀσυγκινήτους εἰς τὸν πρὸς ἐλευθερίαν ἀγῶνα. Διότι ὁ ἐκ τῶν προὐχόντων Χατζηπρίμος [3]

1) **Paul Lucas,** αὐτόθι, σελ. 244, 245.

2) ***Κ. Παπαρρηγοπούλου:*** Τὰ διδακτικώτερα πορίσματα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, Ἀθῆναι, 1899, σελ. 500.—Προκήρυξις Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀπὸ 23 Μαρτίου 1711.

3) Μέλος τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τοῦ Χατζηπρίμου εἶναι καὶ ὁ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἀνακαινιστὴς τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μετὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς παρακειμένης ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῆς τῆς Πετριτσονιτίσσης ἱερομονάχου Χριστοφόρου ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀντήχησε καὶ ἀνὰ τὰς δειράδας τῆς Ροδόπης τὸ τότε δημῶδες ᾆσμα:

'Ακόμ' αὐτὴ τὴν ἄνοιξι,
ραγιάδες, ραγιάδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι
καημένη Ρούμελη,
ὅσο νὰ 'ρθῇ ὁ Μόσκοβος,
ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι,
Μοριὰ καὶ Ρούμελη.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ μὲν ἐπανάστασις κατεπνίγη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν τῇ γενέσει της, ἡ δὲ Στενίμαχος ἀναμφιβόλως ἔπαθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Πιθανῶς δ' ἐκ τούτου ἤρξατο ἡ ἀθρόα τῶν Στενιμαχιτῶν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν μετοικεσία, ἥτις ἐνετάθη βραδύτερον κατὰ τὰς ληστρικὰς εἰς τὴν πόλιν ἐπιδρομὰς τῶν Κιρτζαλήδων. Ἡ τῆς Πετριτσονιτίσσης ὅμως μονὴ διεσώθη τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τοῦτο εἰκάζεται ἐκ δύο τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου II πρὸς τὸ ἡγουμενοσυμβούλιον καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς ἐπιστολῶν, ὧν ἀντίγραφα ἀπὸ τοῦ 1749 κατάκεινται ὑπ' ἀριθμὸν 338 ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Παναγίου Τάφου μετοχίου. Ἐν αὐταῖς ὁ Πατριάρχης ἀπαντᾷ μετὰ συμβουλῶν εἰς τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τῆς μονῆς παρὰ τοῦ Πατριαρχείου βοήθειαν κατὰ τοῦ ἐπαπειλήσαντος τὴν μονὴν κινδύνου, ἕνεκα τῆς ἀνταρσίας τοῦ ἡγουμένου της. Τὸ Πατριαρχεῖον ἠναγκάσθη τότε νὰ λάβῃ τὴν μονὴν ὑπὸ τὴν προνομιοῦχον προστασίαν του, κηρύξαν αὐτὴν ἀπὸ ἀνεξαρτήτου καὶ αὐτοδιοικήτου κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦ κτίτορος Πακουριανοῦ Σταυροπηγιακὴν καὶ ὑποδεῖξαν ὡς ἡγούμενον τὸν ἐκ τῶν μοναχῶν Ναθαναὴλ ἀντὶ τοῦ ἐξαφανισθέντος Χριστοφόρου [1].

Ὁ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης τῶν Στενιμαχιτῶν κατὰ τῶν Τούρκων χρόνος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἐπειδὴ ὅμως

Κήπων οὐ μακρὰν τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ γεφύρας μαρμαρίνης κρήνης Θεοδόσιος Χατζιπρίμου, ὁ ἐπιλεγόμενος Μπάρμπας, πιθανῶς πατὴρ τοῦ ἐπαναστάτου, ὡς δηλοῖ ἡ μέχρι σήμερον διασωθεῖσα ἥδε ἐπιγραφή: «Τὴν παρόντα γούρναν τὴν ἀνακαίνησεν ὁ Θεοδόσιος Χατζι]Πρίμου Μπάρμπα, 17..» καί: Χαζη Ζαχαρί(ας) Μεσε]βρηλῆ(ς); Χαζη Σηρμάτη(ς) [ὁ Γιώργης ἐπίτροπο(ς)] 1811, Αὐγούστου 4.» Δυστυχῶς οἱ δύο τελευταῖοι ἀριθμοὶ τῆς χρονολογίας τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου πρώτης ἀνακαινίσεως τῆς κρήνης δὲν διακρίνονται. Αὕτη ἡ κρήνη ἕνεκα τῆς κεντρικῆς της τοποθεσίας ἀνεκαινίσθη πολλάκις καὶ ἐσχάτως ὑπό τινος συντεχνίας.

[1]) Ἴδε, **Luis Petit,** Typicon κτλ. σελ. XXVII—XXIX, ἔνθα ἀναδημοσιεύονται ἀμφότεραι αἱ Πατριαχικαὶ ἐπιστολαί.

αὕτη ἐγένετο πατριαρχεύοντος τοῦ Παϊσίου, οὗ αἱ πρὸς τοὺς μοναχοὺς δύο ἐπιστολαὶ ἀντεγράφησαν τῷ 1749, ἕπεται ὅτι ἡ ἐπανάστασις δέον νὰ ὑποτεθῇ ὡς γενομένη ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τούτου τοῦ ἔτους τριῶν πατριαρχειῶν τοῦ Παϊσίου, δηλαδὴ ἔν τινι τῶν ἐτῶν 1726—1731, 1739—1741 καὶ 1742—1748 [1]. Πιθανώτερον φαίνεται ἡμῖν νὰ τεθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Παϊσίου πατριαρχείᾳ, ἥτις συμπίπτει τῷ Αὐστρορρωσσικῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ (1736—1739), ὁπότε ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἄννης νέαι ἐν τῇ Τουρκίᾳ ἐπαναστατικαὶ προκηρύξεις διεσπάρησαν, καλοῦσαι ἐπὶ τὰ ὅπλα τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Ρώσσου ἀρχιστρατήγου Μύνιχ ὑπελάμβανον τὴν αὐτοκράτειραν ὡς νόμιμον αὐτῶν κυρίαρχον.

Ὁ Οἰκονόμος ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος (1818) μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ σχεδὸν ὑπὸ τῶν ληστῶν πυρπόλησιν τῆς πόλεως γράφει περὶ αὐτῆς: «εἰσὶ δ' ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγα σημεῖα παλαιῶν οἰκοδομῶν καί τινες ἐκκλησίαι σῴζονται λιθόκτιστοι μετὰ θόλου, οἷον ἡ Φανερωμένη Παναγία εἰς Ἀμπέληνον, οἱ Ταξιάρχαι καὶ ὁ Πρόδρομος εἰς Στενίμαχον· νέαι δὲ ἐκκλησίαι μικραί τε καὶ μεγάλαι ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως καὶ περὶ αὐτήν εἰσι πολλαί· καὶ ὑδρόμυλοί εἰσιν οὐκ ὀλίγοι καὶ ἐλαιοτριβεῖα ἐξάγονται τὸ σησαμέλαιον καὶ τεχνουργεῖα διάφορα· διὸ καὶ συνίσταται κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα ἀγορὰ ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων· οἱ πλείους δ' εἰσιν ἀμπελουργοί» [2].

10) Ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Παναγίας ἐκκλησία, ἐκτισμένη διὰ λίθων καὶ πλίνθων καὶ ἀμμοκονίας, ἀπροσπέλαστος ἀπὸ βορρᾶ, ἅτε ἐπὶ τοῦ ταπεινοτέρου ἄκρου τοῦ δικορύμβου μαστοῦ κειμένη, ἔχει ὕψος πλὴν τοῦ θόλου 12 μέτρων καὶ μῆκος 18 πλὴν τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Σύγκειται ἐκ δύο ὀροφῶν, ὧν ἡ μὲν ἄνω ἀποτελεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν κεντρικὸν κυκλοτερῆ θόλον καὶ ἕτερον τετράπλευρον ἐπὶ τῆς δυτικῆς της πλευρᾶς, χρησιμεύοντα πιθανῶς ὡς κωδωνοστάσιον, ἡ δὲ κάτω ὑπόγειον, οὗ τὸ ἔδαφος ἀνώμαλον ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου ἐκτεινόμενον. Ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἴσοδος διὰ δύο πυλῶν, κειμένων ἀμφοτέρων ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἀλλὰ τῆς μὲν εἰς τὸν νάρθηκα, τῆς δὲ ἀμέσως εἰς τὸν ναόν, ἐγίνετο πάντως διὰ κλίμακος. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας σύγκειται ἀπὸ τοῦ νάρθηκος, οὗ ἄνωθι τὸ κωδωνοστάσιον, τοῦ κύτους μετὰ θόλου ἔχοντος ὀκτὼ παράθυρα καὶ ἐκτισμένου ἐπὶ τεσσάρων τόξων στηριζομένων ἐπὶ κιόνων, ἐκφυομένων ἀπὸ τῶν τοίχων, καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἀποτελου-

Ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας.

[1]) Ἴδε, ***Κ. Κούμα,*** Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. Χ. σελ. 396 καὶ ἑξῆς. Ὁ Παΐσιος ἐπατριάρχευσε καὶ τὸ τέταρτον τῷ 1751—1752.
[2]) ***Οἰκονόμου Κ,*** αὐτόθι, σελ. 51 § να'.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μένου ἐξ ἀψῖδος ἐχούσης τρία κοιλώματα καὶ ἰσάριθμα μικρὰ παράθυρα. Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ θόλου ἐφωτίζετο καὶ ἀπὸ τῶν δύο θυρῶν καὶ ἀπὸ τεσσάρων ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου κειμένων παραθύρων. Ἕνεκα τῆς στενότητός της δὲν διαιρεῖται εἰς πτέρυγας ἑκατέρωθεν.

Αἱ διασῳζόμεναι ἐπὶ δύο ζωνῶν τοιχογραφίαι πιθανῶς εἶναι μεταγενέστεραι τῆς κτίσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ αἱ ἀρχικαί, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρχον τοιαῦται· φαίνονται δὲ ἀνήκουσαι εἰς καλὴν ἁγιογραφικὴν σχολήν. Ὁ Dumont [1] ἀνάγει ταύτας, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Στενι-

Ο Βυζαντιακὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζώτης (Καλέ).

μάχῳ, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἅτε στερουμένας τῆς τραχύτητος τῶν νεωτέρων Βυζαντιακῶν ἔργων. Ἄνωθεν τῆς εἰς τὸν ναὸν πύλης παρίσταται ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ ἐν τῇ ἄνω ζώνῃ ἐννέα προτομαὶ ἁγίων, ἐν δὲ τῇ κάτω ἐν πλήρει ἀναστήματι ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ ἡ ἁγία Ἑλένη, ὧν ἑκατέρωθεν οἱ πρωταπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Τῇδε κἀκεῖσε μεταξὺ τῶν ἁγιογραφιῶν διακρίνονται ἴχνη καλλιτεχνικῶν στεφάνων καὶ κοσμηματογραφιῶν. Ἅπασαι αἱ παρὰ ταῖς ἁγιογραφίαις διασῳζόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶναι ἑλληνικαί, ἐν αἷς καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα [2] τοῦ ἱστορήσαντος αὐτὰς ἱερομονάχου Κωνσταντίνου.

Ἔξωθεν ἡ οἰκοδομητικὴ τῆς ἐκκλησίας εἶναι καλλιτεχνικὴ κατὰ τὸν Βυζαντιακὸν ῥυθμόν, διότι οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι δι' ὀρθογωνίων λίθων κατὰ ζώνας διαχωριζομένας διὰ τριῶν

[1]) *Dumont-Homolle,* Mélanges κτλ. σελ. 228.

[2]) Ἴδε ἀνωτέρω § 5.

σειρῶν πλίνθων. Ἡ νοτία δὲ πλευρὰ πλὴν τῶν δύο θυρῶν ἔχει καὶ πέντε συμμετρικὰ παράθυρα τυφλά. Ὁ χρόνος τῆς ἀνεγέρσεως τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς· κρινομένη ὅμως ἀπὸ τῆς τεχνοτροπίας ἀνάγεται ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν καὶ πιθανῶς ἐκτίσθη συγχρόνως τῇ μονῇ τῆς Πετριτσονιτίσσης, δηλαδὴ φθίνοντος τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος. Πολὺ δὲ ὁμοιάζει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου προμνημονευθεῖσαν ἐν Στενιμάχῳ παλαιὰν ἐκκλησίαν

Ἡ ἀψὶς τοῦ Βυζαντιακοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζώτης (Καλέ).

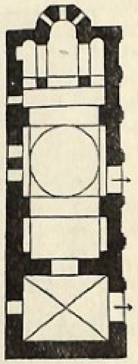

Σχεδιάγραμμα τοῦ Βυζαντιακοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζώτης (Καλέ).

Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Ἅις Γιάννης), τὴν κειμένην ἐπὶ βράχου ἐν τῷ δυτικῷ τῆς πόλεως μέρει, διότι καὶ ἐκείνη ἔχει τὸ αὐτὸ σχέδιον, στερεῖται ὅμως ὑπογείου, ἐκτισμένη ἐντελῶς ἄνευ κανονικῶν σειρῶν πλίνθων καὶ λίθων [1]. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ φρουρίου, ἥτις διετηρεῖτο ἐν καλυτέρᾳ καταστάσει μέχρι τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου (1878), ὅτε τὰ ἀποχωροῦντα διὰ τῶν ἀτραπῶν τῆς Ροδόπης στρατεύματα τοῦ Σουλεϊμὰν πασᾶ κατέστρεψαν αὐτὴν καὶ περιήγαγον εἰς ὃ σημεῖον εὑρίσκεται σήμερον, οἱ Στενιμαχῖται ἀνέκαθεν ἀνήρχοντο καθ' ὡρισμένας τοῦ ἔτους ἑορτὰς καὶ συνελειτουργοῦντο.

Οἱ σύγχρονοι Βούλγαροι ἱστοριογράφοι περὶ τῆς Στενιμάχου.

11) Ὁ Kyntschew [2] στηριζόμενος ἐπὶ τῆς προμνημονευθείσης μοναδικῆς Σλαυοβουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ φρου-

[1]) Ἴδε καὶ Jord. Ivanow, Acenova krépost (=τὸ τοῦ Ἀσὲν φρούριον), ἐν τῷ Bulletin de la société archéol. Bulgare de Sophia, τόμ. II, ἔτ. 1911, σελ. 197–202.

[2]) *Kyntschew* Stanimaka i batschkovskiat monastir (=ὁ Στενί-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρίου καὶ τῆς πολλάκις μεταπτώσεως τῆς Στενιμάχου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Βουλγάρους κατὰ τὸ δεύτερον αὐτῶν βασίλειον, φρονεῖ ὅτι ὁ μεσαιωνικὸς τῆς πόλεως Στενιμάχου πληθυσμὸς ἦτο βουλγαροσλαυϊκός, ὥσπερ ὁ τῶν περὶ τὴν Ροδόπην χωρῶν ἢ μεικτός, τ. ἔ. Ἑλληνικὸς καὶ Βουλγαρικός, ὥσπερ ὁ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ φρουρίων τῆς νοτίου νῦν Βουλγαρίας, τ. ἔ. τῆς βορείου Θρᾴκης. Ἐκλιπόντων δὲ τῶν Βυζαντίνων Ἑλλήνων τὴν Φιλιππούπολιν ἕνεκα τῆς τουρκικῆς πιέσεως καὶ μετοικησάντων ἀθρόων εἰς Στενίμαχον κατὰ τὸν Jirecek[1] οἱ τέως Βούλγαροι Στενιμαχῖται, ὅσοι ἐναπέμειναν ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν, ἐξηλληνίσθησαν ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη τῆς τουρκοκρατίας αἰώνων. Καὶ οὕτως, ὅπως ἐκβουλγαρίσῃ ὁ Βούλγαρος λόγιος τοὺς μεσαιωνικοὺς Στενιμαχίτας, ὁμολογεῖ τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμὸν τῶν Φιλιππουπολιτῶν.

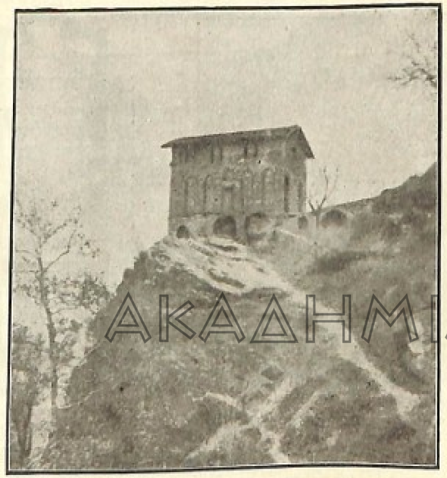

Ἐκκλησία ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τοὺς συγχρόνους Στενιμαχίτας, ὁ αὐτὸς λέγει, ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων εἶναι ἐξηλληνισμένοι ὡσαύτως Βούλγαροι, οἵτινες ἐγκατέστησαν εἰς τὴν Στενίμαχον ἐκ τῶν ὁμόρων Βουλγαρικῶν κωμῶν. Ἡ ἐγκατάστασις δὲ τούτων ἤρξατο ἀπὸ

μαχος καὶ ἡ τῆς Πετριτσονιτίσσης μονὴ) Bulgarski pregled (=Βουλγαρικὴ ἐπιθεώρησις), ἔτ. IV, τόμ. 7ος, ἔτ. 1897, σελ. 71.

[1]) Ἴδε ἀνωτέρω § 9.

τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μετὰ τὴν δῄωσιν καὶ πυρπόλησιν τῆς Στενιμάχου ὑπὸ τῶν ληστῶν Κιρτζαλήδων. Ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν ἐγκαθισταμένων Βουλγάρων ὠφείλετο, κατ᾽ αὐτόν, τὸ μὲν εἰς τὴν προσκόλλησιν αὐτῶν εἰς Ἕλληνας ἐπαγγελματίας, ὅπως ἐκμάθωσι βιοποριστικήν τινα τέχνην, μεθ᾽ ἧς ἅμα ἐξεμάνθανον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ εἰς τὰς μεθ᾽ Ἑλληνίδων Στενιμαχιτισσῶν ἐπιγαμίας, τὸ δὲ εἰς τὴν ὕπαρξιν καλῶς διωργανωμένων Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εἰς τὸν ἀνώτερον τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ γεωργικὸς τῆς πόλεως Βουλγαρικὸς πληθυσμός, ὁ κατοικῶν ἐν τῷ νοτίῳ καὶ ἀνατολικῷ μέρει, ὅστις οὔτε τέχνης οὔτε γραμμάτων ἔχρῃζε, παρέμεινε βουλγαρικός, οἱ δ᾽ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπελευθέρωσιν ἤρξαντο φθίνοντες, ἐλαττουμένου ὁλονὲν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἅτε μὴ ἐξελληνιζομένων πλέον τῶν Βουλγάρων[1].

Ὅτι ἡ περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Στενιμαχιτῶν γνώμη τοῦ λογίου Βουλγάρου εἶναι πεπλανημένη, ὥσπερ καὶ ἡ περὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἀμπέληνος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ παλαιότατος τῆς πόλεως συνοικισμὸς διότι ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ Βούλγαροι ἐγκαταστάντες πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσσων ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Τούρκων), ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῆς Βυζαντιακῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν προειρημένων περὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων τῶν τριῶν ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ πόλις μερῶν (Στενίμαχος - Ἀμπέληνος - Τσηρροχώριον). Πρῶτον συνῳκίσθη ἡ κυρίως Στενίμαχος ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους αὐτῆς καὶ ἐπὶ ἀρχαιοτέρου Ἑλληνικοῦ ἢ Θρᾳκοελληνικοῦ, ὡς προερρήθη, συνοικισμοῦ, πιθανῶς πάλαι ἐκλιπόντος τελείως, ἄνωθι τοῦ νῦν μετοχίου τῆς μονῆς τῆς Πετριτσονιτίσσης, ὅπερ ἀναμφιβόλως κεῖται ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐν τῷ τυπικῷ τῆς μονῆς μνημονευομένου ξενοδοχείου, τοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Γρηγ. Πακουριανοῦ. Οὕτω δὲ ἡ τοποθεσία τῆς πόλεως συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βιλλαρδουΐνου λέγοντος, ὅτι ἡ πόλις ἐπὶ τῶν χρόνων του ἔκειτο ὑπὸ τὸ φρούριον. Ἴχνη συνοικισμοῦ, ἀρχαίου τε καὶ μεσαιωνικοῦ, ἀπαντῶσι καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ αὐξανόμενος ὁ συνοικισμὸς κατῆλθε πρὸς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπεξετάθη πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμάς, καταλαβὼν τὴν ἣν ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶχεν ἔκτασιν ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ, ἐγκαταλειφθέντων τῶν ὑψηλῶν μερῶν διὰ τὸ δύσκολον τῆς συγκοινωνίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλεῖστον τῶν ἀμπελώνων τῶν Στενιμαχιτῶν ἔκειτο ἀπέναντι ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ ποταμοῦ ὄχθης, συνῳκίσθη βραδύτερον ἐπὶ τουρκοκρατίας πρὸς εὐκολίαν ἐν τῷ τρυγητῷ καὶ φύλαξιν τῶν ἀμπέλων καὶ ὁ Ἀμπέ-

[1]) *Kyntschew*, αὐτόθι σελ. 65.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ληνος, ἐκταθεὶς κατὰ μικρὸν μέχρι τῶν λαχανοκήπων, τῆς νῦν συνοικίας κήπων (Μπαχτσὲ μαχαλᾶς), ἐξ οὗ σημείου συνεδέθη διὰ τριτόξου λιθίνης γεφύρας (ὁμοίας πρὸς τὴν παρὰ τῇ μονῇ τῆς Πετριτσονιτίσσης κειμένην) πρὸς τὴν Στενίμαχον, παρασυρθείσης πρὸ τεσσαρακονταετίας ὡς καὶ ἡ τῆς μονῆς ὑπὸ τοῦ πλημμυρήσαντος καὶ ὑπερχειλίσαντος ποταμοῦ. Τελευταῖον συνῳκίσθη τὸ Τσηπροχώριον, πάντως οὐχὶ πρὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, διότι οὐδαμῶς μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκεψαμένου τὴν πόλιν P. Lucas, ἐν ᾧ τόπῳ κειμένῳ ἔξω καὶ μακρὰν ἀμφοτέρων τῶν συνοικισμῶν ἀπέρριπτον οἵ τε Ἀμπεληνιῶται καὶ οἱ Στενιμαχῖται τὰ τσίπουρά των, ὅπερ βεβαιοῖ καὶ ὁ Κ. Οἰκονόμος.

Ἀλλὰ καὶ τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ὀνόματα διαφόρων ἐν τῇ πόλει καὶ περὶ αὐτὴν τοποθεσιῶν οὐδενὸς βουλγαρικοῦ ὑπάρχοντος μέχρις ἐσχάτων, οἷον: ἐν Στενιμάχῳ ***Μαρμαρογούρνα*** (ἐκ του ***μάρμαρον*** καὶ ***γρώνη - γώρνη - γούρνα*** κατὰ τὸν Γ. Χατζηδάκιν ἢ ἐκ τοῦ λατινικοῦ, παλαιόθεν τοῖς Ἕλλησι κληροδοτηθέντος, *urna*=κάλπη κατὰ τὸν Κοραῆν, τῇ ἀναπτύξει τοῦ φθόγγου γ, πρβλ. γνέθω-νήθω, γνεύω-νεύω κτλ.)=πύελος, μικρὰ δεξαμενὴ ὕδατος, ὑδρία εἰς ἣν ρέει ἐκ κρουνῶν ὕδωρ καὶ συνεκδοχικῶς οἱ κρουνοὶ τῆς κρήνης μετὰ τῆς πυέλου καὶ αὐτὴ ἡ κρήνη, ***Μπαρντακλὶμ*** (ἐκ τοῦ ***μπάρντακας-βάτραχος*** καὶ ***λίμνη***)=λίμνη βατράχων, τ.ἔ. πλήρης βατράχων, ***Σκασμένη*** (ἐκ τοῦ ***σκάζω-σχάζω***=σχίζω, διαρρήγνυμι)=Πέτρα (=βράχος) διερρηγμένη, ἐσχισμένη, ὅθεν καὶ ***Σχιστὴ*** καλεῖται, ***Σκαφδίτσια*** (ἐκ τοῦ ***σκάφη, σκαφίδιον-σκαφιδίκιον - σκαφιδίτσιον***) = σκαφίδια, ***Μαυρολὶμ*** (ἐκ τοῦ Μαυρολίμνη)=τοῦ ποταμοῦ θέσις, ἐν ᾗ τὰ ὕδατα σκιαζόμενα φαίνονται μέλανα, ***Μάννα***=θέσις ἐν τῷ ποταμῷ, ἐξ ἧς ὡς ἐξ ἀποθήκης διανέμονται τὰ ὕδατα πρὸς κίνησιν τῶν ὑδρομύλων, τὸ ἀλλαχοῦ ***Κεφαλάρι, Μεσοχώρα*** (ἐκ τοῦ ***μέση χώρα,*** τ.ἔ. τὸ μέσον τῆς χώρας, τοῦ συνοικισμοῦ, τῆς πόλεως· πρβλ. τὸ ἐν Μυστρᾷ τῆς Λακεδαίμονος Βυζαντιακὸν ***Μεσοχώρα*** καὶ ***Κατωχώρα*** (=ἔξω χώρα), ὀνόματα συνοικιῶν τοῦ Μυστρᾶ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821), ***Περιβόλια*** (ἐκ τοῦ ***περίβολος***-περιβάλλω) =κῆποι περίφρακτοι, Λάκκος, συνοικία τοῦ Στενιμάχου, ***Ἀϊλαριὰ*** (ἐκ τοῦ ***ἀγελαργιὰ-ἀγελάρις-ἀγέλη***)=θέσις ἔξω τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ὁ ἀγελάρις (=βουκόλος) συνήθροιζε καθ' ἑκάστην πρωίαν τὰς τῆς πόλεως ἀγελάδας καὶ ἦγεν αὐτὰς εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς βοσκήν· ἐν δὲ τῷ Ἀμπελήνῳ ***Ὄχτος*** ἢ ***Νόχτος*** (ἐκ τοῦ ***ὄχθη*** καὶ ἐκ τοῦ τὴν ***ὄχθην-νόχτη-νόχτος,*** πρβλ. τὴν Ἴκαρον-Νίκαρος, τὴν Ἴον-Νίος, τὸν ὦμον-νῶμος κτλ.) = τὸ παρὰ τῇ ὑψηλῇ τοῦ ποταμοῦ ὄχθη μέρος, ***Σούδα*** (ἐκ τοῦ ***εἴσοδος***)=στενὴ ὁδός, ***Στραβὴ*** (ἐκ τοῦ κληροδοτηθέντος ἡμῖν λατινικοῦ Strabus=ὁ μὴ εὐθύς, στρεβλὸς)= πέτρα (=βράχος) ἀνώμαλος· καὶ ἐν τῷ Τσηπροχωρίῳ ***Καψίδα***

(ἐκ τοῦ ***καῦσις-καίω***)=μέρος ἄνευ φυτείας, οἱονεὶ κεκαυμένον ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὡς ἡ ἔρημος καὶ ***Σαράντα βρύσεις***=σαράντα πηγαί, καὶ αἱ πολλαχοῦ ὀνομασίαι θέσεων ἐκ τῶν παρακειμένων αὐταῖς παρεκκλησίων, οἷον ***Ἅις - Ἠλιᾶς***=Ἅγιος Ἠλίας, ***Ἅϊ-Γιάννης***=Ἅγιος Ἰωάννης, ***Ταξιάρχαι,*** κτλ.· πρὸς δὲ αἱ μεσαιωνικαὶ καὶ αἱ ἀπὸ τουρκοκρατίας ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ἡ ἀμειγὴς ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπαγομένη εἰς τὸ συγκρότημα τῶν βορείων Ἑλλήνων, οἵτινες τὰ μὲν ἄτονα φωνήεντα ***ε*** καὶ ***ο*** κωφοῦσιν μετατρέποντες εἰς **i** καὶ **u**, τὰ δὲ ἄτονα ***ι*** καὶ ***ου*** ὅλως ἀποβάλλουσι [1], διασῴζουσα πλείστας ἀρχαϊκὰς λέξεις μὴ ἀπαντώσας ἀλλαχοῦ πλὴν ἐνίων ἐν Φιλιππουπόλει ἕνεκα τῆς ἐπιμειξίας καὶ τῆς ἑκατέρωθεν ἀμοιβαίας μετοικεσίας (πρβλ. ***μισταργὸς*** ἐκ τοῦ ***μισθουργὸς***=μισθάρνης, ὁ ἐπὶ μισθῷ ἐργαζόμενος, ***νιαραγὸς*** (νεαρὸν—νερόν), ρεῖθρον τοῦ δρόμου, ***παταριὰ*** ἐκ τοῦ ***πατάσσω***=ράπισμα, κόλαφος, ***σούδα*** ἐκ τοῦ ***εἴσοδος*** =στενὴ ὁδός, εἴσοδος, entrée, ***gadζόλι*** ἐκ τοῦ ***gάδουλος*** gad-(ulus) ***-γάδος*** = ἡμίονος, ***πικόρμικας*** ἐκ τοῦ ***ὑποκόρμιον,***= ξύλον ἐφ' οὗ ὡς ἐρείσματος τίθεται ὁ πρὸς κόψιν εἰς σχίζας κορμὸς κτλ.), τὰ ᾄσματα, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα περί τε τὰς γεννήσεις, τοὺς γάμους καὶ τοὺς νεκρούς, πάντα ἀνέκαθεν ἑλληνικά, μαρτυροῦσι τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν Στενιμαχιτῶν.

Ὅτι δὲ κατῴκουν ἐν Στενιμάχῳ καὶ ἐπίσημοι Βυζαντιακαὶ ἱστορικαὶ οἰκογένειαι, πλὴν τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπιταφίων πλακῶν ἐγγεγλυμμένου κατὰ παράδοσιν Βυζαντιακοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἀνευρεθέντος χρυσοῦ δακτυλίου, διαμέτρου 0,015 μετὰ τῆς κυκλοτεροῦς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς χρυσῆς του ψηφῖδος ***Θεοδώρα Τορνικήνα*** καὶ τοῦ μονογράμματος ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ΝΚ [2]. Ἡ οἰκογένεια δὲ τῶν Τορνικηνῶν μνημονεύεται ἤδη ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων [3] καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Ἐφραὶμ ὁ Δημήτριος Τορνίκης ὡς ***φύσιν ἀγαθός,*** ὀπαδὸς Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτση. Ὁ ἐξελληνισμὸς δὲ μεμονωμένων τινῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, κατελθόντων ἐκ τῶν πέριξ ἐπὶ τῆς Ροδόπης κωμῶν, μεταξὺ καθαροῦ Ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἀμειγοῦς καὶ πεπολιτισμένου ἀπ' αἰώνων, ἐχομένου ἀπρὶξ τοῦ τε ἐθνισμοῦ καὶ τῆς γλώσσης του, ὡς καὶ ἡ μοναδικὴ ἐπὶ τοῦ φρουρίου Σλαυοβουλγαρικὴ ἐπιγραφὴ πρὸς ἀνάμνησιν ὅτι τοῦτο κατελήφθη ποτὲ

1) ***Γ. Ν. Χατζηδάκι,*** Einleitung in die Neugriechische Grammatik, ἔτ. 1892, σελ. 342.

2) Bulletin de la societé archéol. Bulgare, τόμ. VII, σελ. 152.

3) Ἴδε ***Ν. Γρηγορᾶν,*** I, 72, 18. ***Παχυμέρους,*** I. 485, 7. ***Ἐφραὶμ μοναχοῦ,*** I. Δούκας Βατάτσης, 8510. 8433. 8740. 8747.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

καὶ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ τσάρου Ἀσὲν II διαπιστοῦσιν αὐτὸ τοῦτο τὸν γνήσιον τῆς πόλεως ἀνέκαθεν Ἑλληνισμόν.

Ὅλως δ᾽ ἀνιστόρητον εἶναι, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἱστορικῶν μαρτυριῶν ἐκφαίνεται, τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνιάτως ἐκ βουλγαρομανίας νοσοῦντος Chichcof, τοῦ συγχρόνου τῆς Πλόβδηφ Βουλγάρου ἱστοριογράφου[1], ὅτι ἐν τῷ μεσαίωνι καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ $12^{ου}$ μέχρι τοῦ $14^{ου}$ αἰῶνος ἡ Στενίμαχος κατῳκεῖτο ὑπὸ Βουλγάρων, οἵτινες ἐξέφυγον ἐπὶ τὰ πέριξ ὄρη μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὅτι αἱ ἐκκλησίαι αὐτῆς ἦσαν Βουλγαρικαί, ὡς εἰκάζει ἔκ τε ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τῷ 1909 εὑρέθησαν ἐν τῷ κελλαρίῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Φανερωμένης ἀπερριμμένα δύο ἐκκλησιαστικὰ Βουλγαρικὰ χειρόγραφα, ἅπερ ἔκ τε τῆς γλώσσης καὶ τοῦ τύπου ἐνίων γραμμάτων ἀνάγονται εἰς τὸν $14^{ον}$ αἰῶνα[2].

Ταῦτα ὡς κινητὰ ἀντικείμενα καὶ μὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ λέγεται ὅτι εὑρέθησαν, ἢ εἰς τὴν Στενίμαχον ἀναφερόμενα οὐδεμίαν ἱστορικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐθνότητα τῆς πόλεως ἐνέχουσι. Πιθανῶς περισυνελέγησαν βραδύτερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετ᾽ ἄλλων ὡς ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἢ ἀντεγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ὑπό τινος Ἕλληνος ἱερέως βουλγαρομαθοῦς, ὡς συνήθως συνέβαινε χάριν τῶν ὁμοδόξων Βουλγάρων, ἀφ᾽ ὅτου ἐξεχριστιανίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ Βυζαντίου πατριαρχείου ἢ καὶ ὑπό τινος Βουλγάρου ἱερέως ἑλληνομαθοῦς, διατελοῦντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας· διότι οὐδαμῶς πρέπει νὰ λησμονῆται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων λογίων ὅτι μέχρι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου σχίσματος τῆς Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας (1872) καὶ Βούλγαροι ἱερεῖς ὑπηρέτουν ἐν καθαρῶς Ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις ὡς ὀρθόδοξοι, χειροτονούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μητροπολιτῶν, ὅπως καὶ Ἕλληνες ἐν Βουλγαρικαῖς. Σήμερον εὑρίσκονται ἐν Βουλγαρικαῖς, Σερβικαῖς, Ρουμανικαῖς, Ρωσσικαῖς καὶ ἄλλων ἐθνῶν μοναῖς καὶ ἐκκλησίαις φυλαττόμενα ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ παλαιὰ Ἑλληνικὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία· τίς ὅμως σωφρονῶν διϊσχυρίζεται ἐκ τούτου ὅτι αὗται ἦσάν ποτε Ἑλληνικαὶ καὶ οἱ ἐν αὐταῖς ἐκκλησιαζόμενοι Ἕλληνες;

Ἀλλὰ καὶ τίς ἐγγυᾶται ἡμῖν ὅτι τὰ δύο Βουλγαρικὰ χειρόγραφα εὑρέθησαν πράγματι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (1906) διαλαθόντα τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας

---

1) *Chichcof,* Plovdiv, ἔτ. 1926.
2) *Chichcof,* αὐτόθι, σελ. 381.

καὶ δὲν ὑπεβλήθησαν ταῦτα ὑπ᾽ αὐτῶν τούτων τῶν Βουλγάρων, ὅπως φενακισθῶσιν οἱ ἀφελεῖς κατὰ τὸ ἐγκαινιασθὲν ἤδη ὑπό τινων ἐγγραμμάτων Βουλγάρων σύστημα τῶν διαστροφῶν τῆς ἀληθείας, τῶν ὑποβολῶν, τῶν μυθοπλαστιῶν καὶ τοῦ ἐξαφανισμοῦ παντὸς ἑλληνικοῦ ἴχνους, ὅπου τοῦτο ὑπολαμβάνεται ἀναγκαῖον, καὶ πιστεύσωσιν ὅτι ἡ παλαιοτέρα τῆς Στενιμάχου ἐκκλησία κατὰ τὸ ***ῥάβδος ἐν γωνίᾳ*** ἦτο Βουλγαρική, ἄρα καὶ ὁ μεσαιωνικὸς τῆς πόλεως πληθυσμὸς καὶ ὁ μεταγενέστερος Βουλγαρικός;

Δὲν εἶναι εἰσέτι ἔναυλος εἰς τὰ ὦτα τῶν παροικούντων ἐν Ἱερουσαλὴμ ὁ γενόμενος θόρυβος περὶ περιπύστου τινὸς ἀρχαίας Βουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς, εὑρεθείσης τῷ 1905 ἐντὸς τοῦ ἀποκαλυφθέντος δῆθεν τάφου τοῦ ὑστάτου Βουλγάρου πατριάρχου ἐν Τυρνόβῳ Εὐθυμίου ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Βατσκόβου; Καὶ δὲν ἀπεδείχθη ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη περιτράνως νόθος καὶ ὑποβολιμαία, ὡς διεκήρυξε διὰ τοῦ τύπου ἡ μεταβᾶσα εἰς τὴν μονὴν πρὸς μελέτην αὐτῆς ἐπιτροπεία ἐκ καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σόφιας, σεβομένων ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀλήθειαν, οἵτινες ὑποβαλόντες εἰς ἔλεγχον τοὺς μοναχοὺς ἀνεκάλυψαν τὸν βέβηλον ὑποβολέα, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πρᾶξίν του;[1] Καὶ ὅμως ὁ τῆς Πλόβδηφ ἱστοριογράφος παραθέτει τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ὡς γνησίαν (!)[2], ὅπως παραστήσῃ καὶ τὴν Βυζαντιακὴν μονὴν ὡς Βουλγαρικήν.

Ἀλλὰ καὶ τίς γινώσκων παιδιόθεν τὰς Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας ἐν Φιλιππουπόλει, Στενιμάχῳ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ σημερινοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου πρὸ τῆς καταλήψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπισκεπτόμενος σήμερον αὐτὰς δὲν ἀναζητεῖ μάτην τὰς ἐπ᾽ αὐτῶν Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς; Τούτων αἱ μὲν ἐπὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῶν τοιχογραφιῶν ἀπαλειφθεῖσαι τεχνηέντως ἀντικατεστάθησαν διὰ βουλγαρικῶν ἀρχαιοτρόποις γράμμασιν, αἱ δὲ ἐπὶ πλακῶν κτιτορικαὶ ὅλως ἐξηφανίσθησαν, ὥστε νῦν αἱ ἐκκλησίαι φαίνονται εἰς τοὺς ἀδαεῖς τῆς ἱστορίας τῶν πόλεων ὅτι ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.[3]

---

1) Ἡ ἐπιτροπεία ἀπετελεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολόγου Φίλωφ καὶ τοῦ μεσαιωνοδίφου Ἰορδ. Ἰβανώφ, ὅστις ἀνεκοίνωσε τάδε: «Ce qui concerne le **tombeau** découvert en 1905 et attribué au dernier Patriarche de Tirnovo Euthymios, nos fouilles et recherches ont donné un résultat négatif. L'inscription slave, qui était trouvée dans le tombeau en 1905 par sa paléographie ne peut remonter aucunement au moyen âge; c'est **une fabrication récente,** acte de patriotisme fervent. D'a leurs l'un des mystificateurs a avoué déjà sa faute». Bulletin de la société archéol. Bulg. Sophia, τόμ. II, ἔτ. 1911, σελ. 230.
2) **Chichcof,** αὐτόθι, σελ. 396.
3) Ἀξιοσημείωτος καὶ ἀξιέπαινος ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου παρα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Βούλγαροι κάτοικοι ἐν Στενιμάχῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον. Ὁ ἱερεὺς Κ. Οἰκονόμος τῷ 1818 χαρακτηρίζει τὴν πόλιν ὡς Ἑλληνικήν, ὑπολαμβάνων αὐτὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν·[1] ὁ δὲ Βούλγαρος γεωγράφος Φωτείνωφ, ὅστις τοὺς Φιλιππουπολίτας καλεῖ Βουλγάρους ἐξελληνισθέντας, περὶ τῆς Στενιμάχου γράφει τῷ 1843 αὐτολεξεὶ τάδε: «Νοτίως τῆς Φιλιππουπόλεως (Φιλιππὲ) κεῖται ὁ Στενίμαχος, ὅστις κυριολεκτικῶς δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ Ἑλληνικὸς συνοικισμός, διότι ἐν αὐτῷ εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ Ἑλληνικὴ ἰθαγένεια».[2]

Οἱ Βούλγαροι ἀγρόται ἤρξαντο ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὴν Στενίμαχον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ μόνον εἰς τὸν νεώτερον συνοικισμόν, τὸ Τσηπροχώριον, ὅπου ἔζων καὶ εὐάριθμοι Τοῦρκοι ἔχοντες δύο τζαμία. Ἐκεῖ δ' ἔκτισαν, ὅτε ἐπληθύνθησαν ὀλίγον καὶ ἠθέλησαν ἡ ἱερὰ ἀκολουθία νὰ τελῆται σλαυιστί, καὶ ἰδίαν ἐκκλησίαν, τὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου τῷ 1864 κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς ἄνωθεν τῆς θύρας ἐπιγραφήν, ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ὁποίας μικρὸν δωμάτιον ἐχρησίμευεν ὡς σχολεῖον τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως διὰ τὸν ἐλάχιστον ἀριθμὸν τῶν φοιτώντων εἰς αὐτὸ Βουλγαροπαίδων. Μέχρι δὲ τῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπελευθερώσεως οἱ Βούλγαροι ἐν Στενιμάχῳ δὲν ὑπερέβαινον τὰς 500 ψυχάς. Ἐὰν ὁ Ἑλληνικὸς τῆς πόλεως πλη-

---

τηρεῖται ἐν τῇ ἐκβουλγαρισθείσῃ νῦν τελείως κωμοπόλει Ἀλβανὰς (=Ἀλβανῶν κώμη, Ἀρβανιτοχώρι) ἐν τῇ κυρίως Βουλγαρίᾳ, τρία χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τοῦ μεγάλου Τυρνόβου, ἥτις ἐκτίσθη ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὑπὸ Ἑλλήνων μεταναστῶν ἐξ Ἠπείρου κυρίως, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα τῆς κώμης, διότι οἱ Ἠπειρῶται ἐλέγοντο ἄλλοτε ἐν Τουρκίᾳ καὶ Ἀρβανῖται, ὡς γνῶσται τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης. Ἐν ταῖς πέντε Ἑλληνικαῖς ποτε ἐκκλησίαις ταύτης τῆς κωμοπόλεως διατηρουμέναις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καλῶς ἀπὸ τριῶν αἰώνων διεφυλάχθησαν πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, αἵ τε ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ αἱ κτιτορικαὶ καὶ αἱ ἐπιτάφιαι. Ἔκ τε τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν διασωζομένων ἐνίων παλαιῶν οἰκιῶν ἡ κωμόπολις αὕτη φαίνεται ὅτι ἤνθει, τῶν κατοίκων της συναλλασσομένων ἐμπορικῶς πρὸς τὴν Βλαχίαν. Ἐν αὐτῇ διέτριβον καὶ οἱ Ἕλληνες μητροπολῖται Τυρνόβου ἕνεκα τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ὧν ἡ κατοικία διατηρεῖται. Οἱ νῦν ἰθαγενεῖς κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως ἔχουσι συνείδησιν τῆς καταγωγῆς των καί τινες λαλοῦσιν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικήν, ὡς ἐπείσθημεν συνδιαλεχθέντες Ἑλληνιστί, ἐπικρατοῦσι δὲ παρ' αὐτοῖς κατὰ παράδοσιν Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὸ πλεῖστον, οἷον Ἡρακλῆς, Παντελῆς, Παρασκευᾶς, Παρασκευή, Κυριακός, Κυριακή, Ζηνοβία κ.τ.λ. Ἐν Φιλιππουπόλει διετηρήθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ μόνον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, παραχωρηθείσης τοῖς φυγάσι Ρώσσοις μετὰ τὸν διεθνῆ πόλεμον. Περὶ τῶν ἐν Στενιμάχῳ θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

[1]) *Οἰκονόμου Κ.* αὐτόθι, σελ. 51 § νά, ἴδε καὶ ἀνωτέρω § 2.

[2]) **Fotinow,** Obschto zemleopisanie (=Γενικὴ γεωγραφία), Smyrna, ἔτ. 1843, σελ. 93.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

θυσμός, καίπερ γεωργικός, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ τουρκοκρατίας ν' αὐξηθῇ ὑπερβαίνων τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα χιλιάδων κατοίκων, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν διηνεκῆ τῶν Στενιμαχιτῶν μετανάστευσιν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ μάλιστα εἰς τὴν Φιλιππούπολιν πρὸς εὕρεσιν βελτίονος ἐργασίας καὶ δημιουργίαν εὐρυτέρου μέλλοντος.

Ἡ Στενίμαχος ἐπὶ βουλγαροκρατίας.

12. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τουρκοκρατίας ὑπὸ τῶν Ρώσσων (1878), ὁ ἑλληνικὸς τῆς πόλεως πληθυσμός, καίπερ κυριαρχῶν ἐν παντί, ἤρξατο διατελῶν στάσιμος ἢ ἐλαττούμενος αὐξανομένου τοῦ Βουλγαρικοῦ ἁλματωδῶς διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐκ τῶν ὁμόρων κωμῶν πολλῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ στρατωνισμοῦ ἐν τῇ πόλει τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου συντάγματος τοῦ πεζικοῦ. Οὕτω κατὰ τὰς γενομένας βουλγαρικὰς στατιστικὰς[1] τῷ 1885 Ἕλληνες

Ἡ Νέα Πόλις

ἦσαν 8583, Βούλγαροι δὲ 2506· τῷ 1888 Ἕλληνες 6834, Βούλγαροι 4584· τῷ 1893 Ἕλληνες 6149, Βούλγαροι 6071, Τοῦρκοι 687, Ἑβραῖοι 126, Ἀθίγγανοι 25 καὶ διαφόρων ἐθνοτήτων 31. Ἐν ταῖς τελευταίαις ὅμως ἀπογραφαῖς κατὰ τοὺς δισχυρισμοὺς αὐτῶν τῶν Στενιμαχιτῶν οἱ Βούλγαροι ἀπογραφεῖς ἐνέγραψαν εἰς τὰ ἀπογραφικὰ δελτία πολλοὺς τῶν ἀφελῶν καὶ ἀγραμμάτων Ἑλλήνων ὡς Βουλγάρους, ὥστε τὸ Βουλγαρικὸν τῆς πόλεως στοιχεῖον νὰ φέρηται ἰσόπαλον τῷ Ἑλληνικῷ. Τοῦτο δ' εἶναι ἀναμφισβήτητον· διότι οἱ Ἕλληνες μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος κατὰ τὸ ἀνθελληνικὸν ἐν πάσῃ τῇ Βουλγαρίᾳ κίνημα τοῦ 1906 οὐδέποτε κατῆλθον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 9000, πλειοψηφοῦντες τῶν Βουλγάρων μεθ' ὅλην τὴν αἱμορρα-

---

[1]) **Kyntschew,** αὐτόθι, σελ. 64.

γίαν, ἣν ὑφίσταντο διὰ τῆς μεταναστεύσεώς των ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νέας Βουλγαρίας, ὅπου παροικίαν ὅλην ἐδημιούργησαν καὶ διὰ τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ ἱκανῶν οἰκογενειῶν, ἐλθουσῶν εἰς ἐπιγαμίας πρὸς Βουλγάρους.

Μετὰ τὸ 1906 ἤρξατο ἀθρόα ἡ μετανάστευσις τῶν Στενιμαχιτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ὑπερετάθη μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1913). Ἔκτοτε δ' ἤρξατο καὶ ὁ μοιραῖος ἐκβουλγαρισμὸς τῆς νέας γενεᾶς, ἅτε φοιτώσης εἰς βουλγαρικὰ σχολεῖα [1] καταλυθέντων τῶν Ἑλληνικῶν μετὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἀσθενεστέρων τὸν χαρακτῆρα πιεζομένων πολλαχῶς. Μετὰ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν ἀλλοφύλων πληθυσμῶν μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Ἑλλάδος ἀνταλλαγὴν κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης κατῆλθον ἀθρόοι

Τὸ κτίριον τοῦ Καπνικοῦ Συνεταιρισμοῦ Acenova Krepost

εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ διαφυλάξαντες τὸν ἐθνισμόν των, δηλώσαντες προθύμως τὴν πρὸς μετανάστευσιν θέλησίν των εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν μεικτὴν Ἐπιτροπείαν καὶ ἀντικατεστάθησαν διὰ Βουλγάρων μεταναστῶν προερχομένων ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης. Σήμερον ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων ὀλίγοι εἶναι Ἕλληνες καὶ οὗτοι οὐχὶ ὑπήκοοι Βούλγαροι, τῶν ἄλλων

[1]) Πρὸς πίστωσιν τούτου μνημονεύω τὸν ἐκβουλγαρισμὸν Στενιμαχιτῶν συγγενῶν μου· τὰ τρία τέκνα τοῦ ἐκ μητρὸς ἐξαδέλφου μου Νικολάου Κάσγα, πατρόθεν καὶ μητρόθεν Ἕλληνος ὄντος, ὡς καὶ τῆς συζύγου του Ἑλληνίδος, ἐκπαιδευθέντα ἐν Βουλγαρικοῖς σχολείοις μετὰ τὸ 1906 οὐ μόνον ἀπέβαλον τελείως τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ τελείως Βουλγαρικὰ αἰσθήματα ἔχουσι, τοῦ ἑνὸς ὄντος δικηγόρου καὶ τοῦ ἑτέρου Βουλγαρίδος διδασκαλίσσης. Ὡσαύτως ἐκ τριῶν ἐξαδέλφων μου μητρόθεν, τέκνων τοῦ Ι. Μάρδα ἀμπελουργοῦ, ἀπομεινάντων ὀρφανῶν πατρὸς καὶ μητρός, οἱ δύο εἰσαχθέντες εἰς τὸ ἐν Φιλιππουπόλει Βουλγαρικὸν ὀρφανοτροφεῖον ἐξεβουλγαρίσθησαν τελείως.

ἀφομοιωθέντων πρὸς τοὺς συνοίκους Βουλγάρους, ἡ δὲ πόλις προσέλαβε τελείως πλέον ὄψιν βουλγαρικήν. Κατὰ τοὺς δημοτικοὺς καταλόγους τοῦ 1926 ἐκ τῶν 17430 κατοίκων 986 ἦσαν Ἕλληνες, ὧν οἱ πλεῖστοι ἔκτοτε κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ λοιποὶ Βούλγαροι πλὴν 324 Ἀθιγγάνων, 316 Τούρκων καὶ 120 Ἰουδαίων.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1927 ὑπερέβη τὰς 18000, ἀσχολουμένων τῶν κατοίκων ὡς καὶ πρότερον εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελουργίαν, οἰνοποιίαν, καπνοφυτείαν καὶ βομβυκοτροφίαν. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ πόλις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκθρέψῃ τοσοῦτον ἀριθμὸν κατοίκων, στερουμένη ἐπαρκῶν καλλιεργησίμων γαιῶν, ἐὰν μὴ γίνωσι καὶ βιομηχα-

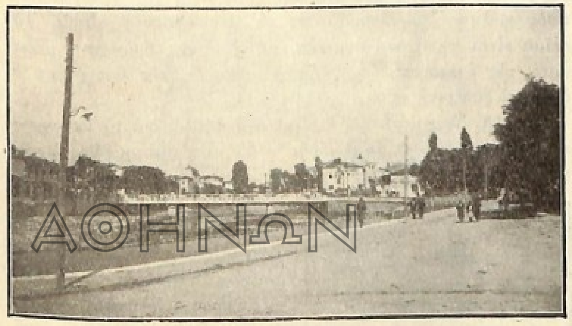

Ἡ μεταξὺ Στενιμάχου καὶ Ἀμπελήνου σιδηρᾶ γέφυρα

νικαὶ ἐγκαταστάσεις χρησιμοποιουμένου καταλλήλως τοῦ ἰσχυροῦ τοῦ ὑδροφόρου ποταμοῦ ῥεύματος. Ἡ κυβέρνησις προβλέπουσα τοῦτο ὑπεστήριξε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δι' ἑκατοντάδος ἑκατομμυρίων λεβίων τὸν αὐτόθι συνεταιρισμὸν Acenova krepost, ἱδρυθέντα τῷ 1919, παρ' οὗ ἀνεμένοντο πολλὰ τὰ ὠφέλιμα ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς καὶ βιομηχανίας. Δυστυχῶς ὅμως ἄφρων καὶ σπάταλος διοίκησις ἤγαγεν αὐτὸν εἰς χρεωκοπίαν. Ὁπωσδήποτε ὁ χρόνος θὰ δείξῃ κατὰ πόσον ἡ πόλις εἶναι δυνατὸν νὰ προαχθῇ βιομηχανικῶς.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πόλις ἐπεξετάθη πρὸς τὴν πεδιάδα ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ ἀνεγερθεισῶν πολλῶν οἰκοδομῶν. Ὀλιγωρηθέντων τῶν παλαιῶν συνοικισμῶν Στενιμάχου καὶ Ἀμπελήνου, τὸ Τσηπροχώριον ἐξωραΐσθη καὶ ἔλαβεν ὄψιν εὐρωπαϊκῆς πόλεως καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθησαν, πλὴν ἄλλων ὡραίων οἰκοδομῶν, καὶ αἱ μεγάλαι ἐγκαταστάσεις τοῦ προμνημονευ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

θέντος συνεταιρισμοῦ. Αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ μεταξὺ Ἀμπελήνου καὶ Στενιμάχου, συνδεομένων δι' ὡραίας σιδηρᾶς γεφύρας, ἐτοιχίσθησαν καὶ οὕτως ἀπηλλάγησαν πολλαὶ συνοικίαι ἀπὸ βλαβῶν, ἃς προὐξένει ὁ πλημμυρῶν ἑκάστοτε ποταμός. Ἡ ὕδρευσις τῆς πόλεως γίνεται δι' ὑδραγωγείου ἀπὸ τῆς διαυγοῦς καὶ ἀφθόνου πηγῆς παρὰ τῷ Κλουβίῳ, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν ἄνω τῆς μονῆς Βατσκόβου ἐπὶ τῆς Ροδόπης. Ἡ πόλις εἶναι ἕδρα εἰρηνοδικείου καὶ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας. Ἔχει στρατιωτικὴν λέσχην, πραγματικὸν γυμνάσιον μεικτόν, προγυμνάσιον καὶ ὀκτὼ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσιν ἱκανοὶ ὑδρόμυλοι, καπνοεργοστάσια καὶ σησαμελαιοποιεῖα. Καθ' ἑκάστην Πέμπτην γίνεται ἀγορὰ (παζάρι), ὁπότε κατέρχονται οἱ ἐκ τῶν πέριξ τῆς πόλεως κωμῶν χωρικοὶ κομίζοντες τὰ προϊόντα των πρὸς πώλησιν καὶ ἀγοράζοντες τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς. Τὸ κλῖμα εἶναι ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν καὶ τὸ θέρος εὐάρεστον, ἰδίως κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας, ὁπότε πνέει ἐκ τῆς διασφάγος ἡ δροσερὰ ἑσπερινὴ αὔρα (βετσέρνικος) [1].

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Στενιμάχου καὶ τὰ σχολεῖα αὐτῆς.

13. Οἱ Στενιμαχῖται διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὰ ἀκραιφνῆ των Ἑλληνικὰ αἰσθήματα πρὸς βλάβην τῶν ἀτομικῶν ὑλικῶν των συμφερόντων· δικαίως δὲ ἡ Στενίμαχος ὑπελαμβάνετο ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 περὶ τοὺς ἑκατὸν ἀλκίμους Στενιμαχίτας, Φιλιππουπολίτας καὶ ἄλλους Θρᾶκας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ν. Λούση, ὕστερον ἐπισκόπου Κίτρους καὶ ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, καὶ τοῦ γενναίου ὁπλαρχηγοῦ Ἀθαν. Κόντου ἢ Παπαϊωάννου, μετέβησαν εἰς τὴν Κρήτην μετὰ πολλὰς περιπετείας διαφυγόντες τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡρωϊκῶς.

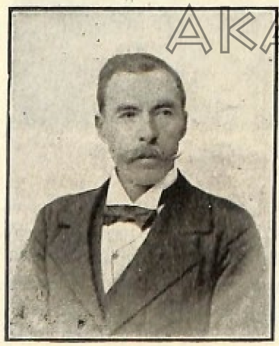

Ἀθανάσιος Ἐπιτρόπου

Μεταξὺ τῶν ἡρώων ἐκείνων μνημονευτέοι ὁ Ἀθαν. Ἐπιτρόπου, Κων. Καρπούζης, Παν. Πεντοβέλης, Ἀργύρ. Λαγαρίας, Μανώλης Κεσετζῆς, Φίλιπ. Πλιάτσκου, Μιχ. Χατζῆ-Μαργαρίτης, Βλασ. Ζίφτης, Λάμπρ. Μπέτσα, Κωνστ. Καρακάσης, Γεώργ. Ἀράπο-

[1]) **Βετσέρνικος**· ἡ λ. Βουλγαρικὴ ἐκ τοῦ vetscher=ἑσπέρα. vetschernik=ἑσπερινός, τ. ἔ. ὁ ἑσπερινὸς ἀήρ, αὔρα.

γλου, Τσακίρης, Καλαμάντης καὶ ἄλλοι, οἵτινες κατέλιπον παρὰ τοῖς Κρησὶν ἀνεξαλείπτους ἀναμνήσεις ἀνδρείας, τόλμης καὶ αὐτοθυσίας. Τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν Στενιμαχιτῶν τούτων εὔφημον μνείαν ποιεῖται καὶ τὸ ἔγγραφον εὐχαριστήριον τῆς ἐν Ἀθήναις κεντρικῆς τῶν Κρητῶν ἐπιτροπείας [1], τὸ ἀπευθυνθὲν τῇ 1 Ἰουλίου, 1896, τ. ἔ. τριάκοντα ἔτη βραδύτερον, πρὸς τοὺς Στενιμαχίτας, οἵτινες ἀπέστειλαν διὰ τοῦ μακαρίτου νῦν Βλ. Σκορδέλη ἐκ τῶν

Ὁ Ἐπίσκοπος Κίτρους Νικ. Λούσης ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ τὸ 1878 (σε. 38)

γλίσχρων των πόρων δύο χιλιάδας χρυσᾶς δραχμὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἱεροῦ τῶν Κρητῶν ἀγῶνος κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασίν των. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον, ὅπερ φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν Κρητῶν Μ. Ρενιέρη, διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Γ. Νικολαΐδου, Ἀντ. Ρικάκη, Ι. Λιμπρίτου καὶ Χ. Παπαδάκη, ἔχει κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ὧδε:

[1]) Τὸ ἔγγραφον φυλάσσεται παρὰ τῷ κ. Β. Παπαθεοφίλῳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουλίου 1896

Πρὸς τοὺς φιλοπάτριδας Στενημαχίτας τοὺς συνδραμόντας τὸν ἀγῶνα τῆς Κρήτης

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Μετ᾽ ἀνεκφράστου συγκινήσεως ἐλάβομεν τὴν ἐξ ἑκατὸν εἰκοσαφράγκων πρώτην ὑμῶν προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ ὑμετέρου συμπολίτου κ. Βλασίου Σκορδέλη.

Ἐνορῶντες εἰς τὴν γενναίαν ταύτην δωρεὰν ὑμῶν καρδίαν μεγάλην καὶ εὐγενῆ, ψυχὴν δὲ ἐνθουσιῶσαν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους, ἀναμιμνησκόμεθα μὲ ἱερὸν δέος τοὺς τεσσαράκοντα ἐκείνους εὐσταλεῖς καὶ μεγαλοψύχους Στενημαχίτας, οἵτινες πρὸ τριάκοντα ἐνιαυτῶν εἶχον προτάξει τὰ εὐρέα αὐτῶν στέρνα εἰς τὰ αἱμοσταγῆ τῆς μαρτυρικῆς μεγαλονήσου πεδία κατὰ τῶν σφαιρῶν τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν Γένους. Καὶ σήμερον διὰ τῆς γενναιοδωρίας ὑμῶν ταύτης διατρανοῦτε ὅτι ἡ παροῦσα γενεὰ εἶναι ἀνταξία ἐκείνης.

Δὲν εὑρίσκομεν λέξεις ἱκανὰς νὰ δηλώσωμεν ὑμῖν τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην ἡμῶν ἐν ὀνόματι τῶν ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν μας Κρητῶν.

Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ δεχθῆτε τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμοὺς ἐκείνων, οἵτινες ἐργάζονται ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς πολυστενάκτου γῆς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς διεθέσατε τὸν εὐγενῆ ὀβολὸν Σας.

Ὑπογραφαὶ *Μ. Ρενιέρης* *Α. Ρικάκης*
Γ. Νικολαΐδης *Ι. Διμπρίτης*
Χ. Παπαδάκης

Τὰ δοθέντα εἴς τινας τούτων ὑπὸ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ καὶ Ἕλληνος ἀξιωματικοῦ Ζυμβρακάκη, ὑφ᾽ ὃν ἠγωνίσθησαν, πιστοποιητικὰ συμμετοχῆς τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος, ἐξ ὧν ἀνέγνωμεν τὰ τοῦ Καρπούζη, Λαγαρίου καὶ Ἐπιτρόπου, ἦσαν πλήρη ἐγκωμίων περὶ τῆς ἐπιδειχθείσης ὑπ᾽ αὐτῶν πειθαρχίας καὶ ἀνδρείας.

Ἐπὶ τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστῶτος τῆς βορείου Θρᾴκης, τ. ἔ. τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας (1878—1886) τιμὴν καὶ καθῆκον ἐνόμιζον νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐθελονταὶ στρατιῶται ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ συνέβη ὁλόκληρον εὐζωνικὸν τάγμα ν᾽ ἀποτελῆται ἐκ Στενιμαχιτῶν καὶ ἄλλων Θρᾳκῶν, ὅπερ διεκρίθη κατὰ τὴν ἐξόντωσιν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ λῃστείας διὰ τὴν εἰς τὸ καθῆκον ἀφοσίωσιν καὶ τὴν σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Ὁ γενναῖος συνταγματάρχης Μπαϊρακτάρης, διοικητὴς τοῦ τάγματός των καὶ εἶτα ἀρχιαστυνόμος Ἀθηνῶν, πολλάκις ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τῶν Στενιμαχιτῶν στρατιωτῶν του πρὸς τὸν χαράσσοντα τὰς γραμμὰς ταύτας.

Κωνστ. Καρπούζης

Κατὰ τὸν ἀτυχῆ Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897 περὶ τοὺς 300 ἔφεδροι καὶ ἐθελονταὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐφέδρου ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ διδάκτορος τῆς νομικῆς Μιχαὴλ Γκίνιογλου κατῆλθον καὶ συνεπολέμησαν εἰς τὰ Θεσσαλικὰ πεδία. Ἐπέστρεψαν δὲ μετ᾽ ὀλίγον θλιβόμενοι, ὅτι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιτελέσωσιν, ὡς ἐπεθύμουν, τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἱερόν των καθῆκον· ἀλλ᾽ οἱ δεσμοὶ αὐτῶν μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος συνεσφίχθησαν ἔτι μᾶλλον χωρὶς ν᾽ ἀποβάλωσι τὸ θάρρος ἐκ τῆς γενομένης συμφορᾶς.[1] Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους οὐδεὶς στρατεύσιμος Ἕλλην πολίτης ἐκώφευσεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Ἐκ τῶν ἀποθανόντων ἐν τῷ πεδίῳ

[1]) Ἴδε καὶ **Ν. Καζάζη**, «Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου» κτλ. σελ. 137—143.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τῶν μαχῶν μνημονευτέος ὁ ἐνθουσιώδης, καὶ φέρελπις νεανίας Σ. Παπαθεοφίλου, διδάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγός, ὅστις πρότερον διακόψας τὰς σπουδάς του μετέβη ὡς ἐθελοντὴς διδάσκαλος εἰς Μακεδονίαν, ὅπου ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας προσήνεγκε διὰ τῆς βουλγαρομαθείας του καὶ τοῦ θάρρους εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα.

Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν Στενίμαχον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ᾐσθάνετο ὅτι εὑρίσκετο ἐν Ἑλληνικῇ καθαρῶς

Μιχαὴλ Γκάνιογλου (σελ. 41)

πόλει, ἐν ἑλληνικῷ περιβάλλοντι. Τὰ πάντα ἦσαν ἑλληνικά· ἐκκλησίαι, σχολεῖα, ἐργαστήρια, γλῶσσα, χοροί, ᾄσματα, ἤθη καὶ ἔθιμα. Τὰ δημόσια σχολεῖα ἤρξαντο λειτουργοῦντα ὀλίγῳ πρότερον τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τῶν Στενιμαχιτῶν μανθανόντων ἐν τοῖς προτοῦ χρόνοις τὰ συνήθη τότε γράμματα παρὰ τοῖς μοναχοῖς τῆς μονῆς τῆς Πετριτσονιτίσσης, παρὰ διδασκάλοις κατ' οἶκον ἐπὶ ἰδίᾳ ἀμοιβῇ καὶ ἐν τῇ κεντρικῇ σχολῇ τῆς παρακειμένης Φιλιππουπόλεως. Τῶν πρὸ τῆς ἱδρύσεως σχολείων

κατ' οἶκον διδασκάλων μνημονεύονται ὁ Ἰωάννης Φούντας, ὁ ἐκ Μελενίκου Δημήτριος Καλαμβακίδης (1833) καὶ ὁ Ἰωάννης Δαλίδης. Τὸ πρῶτον δημόσιον ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἱδρύθη τῷ 1843 παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Μαρίνης ἐν Στενιμάχῳ τῇ γενναίᾳ ἀρωγῇ ἐκ δέκα χιλιάδων γροσσίων τοῦ ἐν Κισνοβίῳ τῆς Ρωσσίας ἐμπορευομένου Στενιμαχίτου Ἀποστόλου Μουζεβίρη. Τοῦτο ἤρξατο λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίουτοῦ 1844 προσκληθέντος τοῦ διδασκάλου Θεοδώρου Στανίδου, Σῳζοπολίτου. Ἐπειδὴ δὲ τῶν εἰς αὐτὸ προσελθόντων παίδων οἱ πλεῖστοι, ἦσαν κάτοχοι παιδείας τινός, ἅτε κατ' οἶκον διδαχθέντες, τὸ σχολεῖον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς σχεδὸν τῆς συστάσεώς του πλὴν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τμήματος συμπεριέλαβε καὶ Ἑλληνικόν, ἐν ᾧ ἐδιδάσκετο καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τούτου ἕνεκα προσελήφθησαν καὶ βοηθοὶ τοῦ κυρίως διδασκάλου. Τῷ 1848 διωρίσθη διευθυντὴς ὁ ἐκ Περιστερᾶς Κωνσταντῖνος Σαϊτίδης, ὅστις πρῶτος διωργάνωσε τὸ σχολεῖον μεθοδικώτερον καὶ οἱ εὔχυμοι καρποὶ τῆς τε διδασκαλίας καὶ διοικήσεώς του κατεδείχθησαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ.[1] Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἀνήγαγε τὸ σχολεῖον εἰς περιωπήν, συνέτεινεν εἰς τὴν σύστασιν καὶ ἄλλων σχολείων καὶ ἄλλως ἐθνωφελῶς ἔδρασεν ἐν Στενιμάχῳ, ἦτο ὁ ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις Στενιμαχίτης

Στέφανος Παπαθεοφίλου
φονευθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Κιλκὶς τοῦ 1913

[1]) Αἱ περὶ συστάσεως τοῦ πρώτου δημοσίου σχολείου εἰδήσεις αὗται στηρίζονται κυρίως ἐπὶ χειρογράφου ἐκθέσεως, ἐπιγραφομένης «εἰσαγωγὴ εἰς τὰ πρακτικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου Στενιμάχου», συντεθείσης ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ σχολείου Ἀριστείδου Γ. Σκορδέλη ἐν ἔτει 1851 ἐν Στενιμάχῳ. Ἡ ἔκθεσις καταλαμβάνουσα τὰς πρώτας σελίδας τεύχους ἱκανῶς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Βλάσιος Γ. Σκορδέλης, τελειόφοιτος τῆς ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῆς τοῦ πανεπιστημίου σχολῆς, διευθύνας τὸ σχολεῖον, κεντρικὸν πλέον, ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τῆς ἀναλήψεως ὑπ᾽ αὐτοῦ τῆς διευθύνσεως τῆς ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς τῷ 1863.

Ἐν ἔτει 1872—73 ἐλειτούργουν ἐν Στενιμάχῳ: 1) ***Ἑλληνικὴ σχολὴ*** τετρατάξιος ἀρρένων ἔχουσα τὸ πρόγραμμα μαθημάτων τῆς ἐν Φιλιππουπόλει ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς μετὰ μαθητῶν 51 καὶ τριῶν διδασκάλων, ἤτοι Ἀθαν. Ἐπιτρόπου διευθυντοῦ, Ἐμ. Σαχίνη ἑλληνοδιδασκάλου καὶ Σακὶρ-ἐφένδη διὰ τὰ Τουρκικά. 2) ***Ἀλληλοδιδακτικὴ ἰδίως Στενιμάχου*** μετὰ μαθητῶν 232 καὶ δύο διδασκάλων, ἤτοι Χρυσ. Ἀθανασίου διευθυντοῦ καὶ Γ. Θεοδωρίδου βοηθοῦ. 3) ***Ἀλληλοδιδακτικὴ Ἀμπελήνου*** μετὰ μαθητῶν 250 καὶ δυο διδασκάλων, ἤτοι Μ. Ἀντωνιάδου διευθυντοῦ καὶ Ν. Μάρδα βοηθοῦ. 4) ***Παρθεναγωγεῖον*** μετὰ μαθητριῶν 173 καὶ δύο διδασκαλισσῶν, ἤτοι Θ. Οὐζούνογλου διευθυντρίας καὶ Αἰτ. Κωνσταντίνου βοηθοῦ. 5) ***Παρθεναγωγεῖον Ἀμπελήνου*** μετὰ μαθητριῶν 45 ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Β. Βαλαούραν καὶ 6) ***σχολεῖον Τσηπροχωρίου*** μετὰ μαθητῶν 65 ὑπὸ τὸν διδάσκαλον Χ. Κοσμᾶν. Κατὰ ταῦτα εἰς τὰ ἓξ ταῦτα σχολεῖα μετὰ 11 διδασκάλων ἐφοίτων μαθηταὶ 816 στεγαζόμενοι εἰς ἴδια κοινοτικὰ κτίρια· ἡ δὲ ἐτησία δαπάνη ἀνήρχετο εἰς 270 ὀθωμανικὰς λίρας καλυπτομένη διὰ συνδρομῶν καὶ μονίμων τινῶν εἰσοδημάτων χορηγούσης ἐκκλησιαστικῇ

πολυφύλλου, δεδεμένου ἐν εἴδει βιβλίου, οὗ ἡ τύχη νῦν μοι εἶναι ἄγνωστος, εὑρέθη ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ ἀοιδίμου Γεωργίου Μουσαίου, Στενιμαχίτου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, πρώην καθηγητοῦ ἐν τοῖς Ζαριφείοις τῆς Φιλιππουπόλεως διδασκαλείοις καὶ εἶτα μέχρι τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου προξενικοῦ τῆς Ἑλλάδος πράκτορος ἐν τῇ πατρίδι του. Ἐν τῷ τεύχει, ὅπερ περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουσαίου, παραχωρηθὲν μοι πρὸς ἀνάγνωσιν ὑπὸ τοῦ Φιλιππουπολίτου δικηγόρου κ. Ἀλεξάνδρου Πεέφ, λαβόντος αὐτὸ ἐπὶ ἐπιστροφῇ παρὰ τοῦ ὁμογενοῦς ἐν Στενιμάχῳ φαρμακοποιοῦ κ. Ἀθαν. Λεμονίδου, μετὰ τὴν ***Εἰσαγωγήν***, ἐν ᾗ ἐξιστορεῖται ἐπιτροχάδην, καὶ οὐχὶ πολὺ ἀμερολήπτως ἡ κατάστασις τῶν σχολείων τῆς Στενιμάχου μέχρι 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 1851 καὶ ἐν παρέργῳ λέγονταί τινα ἐν ἀρχῇ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς Φιλιππουπόλεως, ὧν πολλὰ ἀνακριβῆ, ἐφέρετο ἀντιγεγραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ Μουσαίου ἡ τοῦ Γάλλου L. Petit μελέτη περὶ τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Πετρισονιτίσσης ἢ Βατσκόβου γαλλιστὶ καὶ τὸ τυπικὸν τῆς μονῆς μεθηρμηνευμένον ἐν τῇ ἁπλοελληνικῇ. Αὕτη ἡ περὶ τῶν σχολείων τῆς Στενιμάχου ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς «Θρακικοῖς» Ἀθηνῶν (τόμ. Ι, σελ. 350-362 ἔτ. 1928) κατ᾽ ἀντίγραφον ἀποσταλέν, ὡς σημειοῦται, πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Μουσαίου εἰς τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἀνδρεάδην καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν Βλάσιον Γ. Σκορδέλην πρὶν ἢ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας πρὸς φοίτησιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

κελεύσει καὶ τῆς Σταυροπηγιακῆς τοῦ Βατσκόβου (Πετριτσονιτίσσης) μονῆς ἐτησίως 60 ὀθωμανικὰς λίρας. Ὅλαι δὲ αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἦσαν 1697[1].

Κατὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῷ 1906 ἐλειτούργουν ἡ ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολή, τριτάξιος, ἐν τῇ ἰδίως Στενιμάχῳ, κειμένη ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ταξιαρχῶν.

Ἑξατάξιον παρθεναγωγεῖον κατὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἐν τῇ συνοικίᾳ Κήπου παρὰ τῇ γεφύρᾳ μετὰ πέντε διδασκαλισσῶν· τετρατάξιος δημοτικὴ σχολὴ ἐν Στενιμάχῳ μετὰ τεσσάρων διδασκάλων· τετρατάξιος δημοτικὴ σχολὴ ἐν Ἀμπελήνῳ μετὰ τεσσάρων διδασκάλων· τετρατάξιος δημοτικὴ σχολὴ ἐν Τσηπροχωρίῳ μετὰ δύο διδασκάλων, καταλυθεῖσα ἅμα τῇ καταλήψει ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἐν τῇ αὐλῇ οὗ ἐλειτούργει· καὶ τρία νηπιαγωγεῖα, ἀνὰ ἓν ἐν ἑκάστῃ συνοικίᾳ μετὰ νηπιαγωγοῦ καὶ βοηθοῦ ἕκαστον. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐφοίτων περὶ τοὺς 1200 παῖδες ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Πάντα δὲ συνετηροῦντο κανονικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Στενιμάχου διὰ προαιρετικῶν συνδρομῶν, δωρεῶν, κληροδοτημάτων, τῶν ἐσόδων τῶν κοινοτικῶν κτημάτων, τῆς ἐκ διακοσίων ὀθωμανικῶν λιρῶν ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ζαπλούτου Στενιμαχίτου Γ. Χρυσοβέργη καὶ τῆς ἀρωγῆς τῆς μονῆς τῆς Πετριτσονιτίσσης, ὅτε ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἡ πρὸς συντήρησιν δὲ τῶν σχολείων ἐτησία δαπάνη ὑπολογίζεται ὅτι ἀνήρχετο εἰς τὰς 25 χιλιάδας χρυσῶν φράγκων.

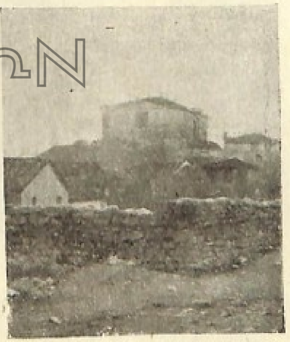

Ἡ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ταξιαρχῶν Ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολὴ Στενιμάχου

Ἡ πρὸς τὰ γράμματα δὲ καὶ τὰς ἐπιστήμας κλίσις τῶν Στενιμαχιτῶν μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐπιστημόνων, σπουδασάντων ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Οὗτοι δὲ εἶναι φιλόλογοι, μαθηματικοί, ἰατροί, νομικοί, γεωπόνοι, μηχανικοί, στρατιωτικοί. Τούτων μνημονευτέοι ὁ ἀείμνηστος ἐνθουσιώδης

[1]) Βλ. ***Σκορδέλλη***, ὁ ἐν Φιλιππουπόλει ἑλληνικὸς σύλλογος τῶν φιλομούσων. Ἔκθεσις πετραγμένων 1872–73. Κωνσταντινούπολις, ἔτ. 1874, σελ. 37–38.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Βλάσιος Σκορδέλης, φιλόλογος καὶ παιδαγωγός, ὁ Χρῆστος Τσούντας, ὁ περιώνυμος ἀρχαιολόγος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, καὶ ὁ Κ. Δημητριάδης, ὁπεριώνυμος γλύπτης ἐν Παρισίοις, ὁ τιμῶν τὸ ἑλληνικὸν ἐν Εὐρώπῃ ὄνομα ὡς καλλιτέχνης. Πλεῖστοι δ' ἦσαν οἱ τὰς γυμνασιακάς των σπουδὰς περάναντες ἐν τοῖς Ζαριφείοις τῆς Φιλιππουπόλεως διδασκαλείοις. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τῆς λειτουργίας τῶν σχολείων των πάντες οἱ ἐν αὐτοῖς διδάσκοντες ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἦσαν Στενιμαχῖται ἀπόφοιτοι τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων οἱ πλεῖστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐνθουσιώδης ποιητὴς Σωτήριος Τσηρίδης, ἔμπλεως πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ οἴστρου.

Βλάσιος Γ. Σκορδέλης

Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Στενιμάχου.

14. Ὁ χριστιανικὸς τῆς Στενιμάχου Ἑλληνισμὸς κατεδεικνύετο καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκκλησιῶν καὶ παρεκκλησίων, ὥσπερ ἐν τοῖς καθαρῶς ἑλληνικοῖς τόποις καὶ νήσοις. Αὗται ἀνεκτίσθησαν τὸ πλεῖστον ἐπὶ παλαιοτέρων μεσαιωνικῶν, τ. ἔ. βυζαντιακῶν, καὶ εἶχον ἐπί τε τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, οὐδεμίαν δὲ Βουλγαρικήν. Ὁ Dumont, ἐπισκεψάμενος τὴν Στενίμαχον κατὰ τὰς ἀρχαιολογικάς του ἀνὰ τὴν Θρᾴκην ἐκδρομὰς τῶν προτελευταίων δεκάδων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀριθμεῖ 48 ἐκκλησίας καὶ παρεκκλήσια.[1] Τινὰ τούτων τῶν παρεκκλησίων εἰκάζεται ὅτι ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ναΐσκων ἢ βωμῶν. Οὕτω λ.χ. τὸ ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς βουνοῦ ὕπερθεν τῆς κυρίως Στενιμάχου παρεκκλήσιον τοῦ (προφήτου) Ἠλίου ἐκτίσθη ἀναμφιβόλως ἐπὶ τῆς θέσεως ναΐσκου τοῦ Φοίβου Ἀπόλλωνος,

[1]) **Dumont-Homolle,** Mélanges κ.τ.λ. σελ. 227.

δηλαδὴ τοῦ θεοῦ Ἡλίου, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ἀνευρεθέντος ἐκεῖ μαρμαρίνου βωμοῦ, ἀφιερωμένου κατὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα Κενδρεισηνὸν Σωτῆρα.[1] Τοῦτο δ' εὐεξήγητον· διότι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ παραλαβόντες πολλὰ ἐκ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μετέτρεψαν καὶ τὸν θεὸν Ἥλιον εἰς τὸν προφήτην Ἠλίαν, ὀφθαλμοφανῶς τὸ μὲν ἕνεκα τῆς συμπτώσεως τῶν ὀνομάτων ***Ἥλιος-Ἠλίας*** καὶ ἰδίως ἐν τῇ γενικῇ πτώσει ***Ἡλίου-Ἠλίου,*** τὸ δὲ ἕνεκα τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ προφήτου κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην. Ὅθεν καὶ οἱ εἰκονογράφοι παριστῶσι τὸν προφήτην ἐποχούμενον τεθρίππου ἅρματος ἀνὰ τὸν αἰθέρα, ὡς ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν.[2] Ἐκ τούτου οἱ τοῦ Ἀπόλλωνος ναοὶ καὶ βωμοί, οἵτινες ἱδρύοντο συνήθως ἐπὶ τῶν βουνῶν καὶ ὑψηλῶν μερῶν, μετετράπησαν εἰς παρεκκλήσια τοῦ προφήτου Ἠλίου (Ἅϊς-Ἠλίας). Πολλαὶ τῆς Ροδόπης κορυφαὶ μετὰ ἢ ἄνευ παρεκκλησίων φέρουσι καὶ νῦν ἀκόμη τὸ ὄνομα Ἅγιος Ἠλίας.[3]

Γ. Χρυσοβέργης (βλ. § 13)

Αἱ νῦν ἐκκλησίαι τῆς πόλεως εἶναι ἐν μὲν τῇ κυρίως Στενιμάχῳ:

α') ***Ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου,*** ἀποτεφρωθεῖσα καὶ ἀνεγερθεῖσα δαπάνῃ τῶν ἐνοριτῶν τῷ 1859, Μαρτίου 20, κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, ἐντετοιχισμένης ἐν δεξιᾷ καὶ ἄνωθι τῆς

[1]) Bulletin de la société archéologique Bulgare, Sophia, τόμ. VII, σελ. 152.

[2]) **Ovidii,** Μεταμορφώσεων μῦθος Φαέθωνος I, 748 καὶ ἑξῆς καὶ II 1-366.

[3]) Ἴδε, ***Μυρτίλου Ἀποστολίδου,*** Antitschniat Plovdiv (=ἡ ἀρχαία Φιλιππούπολις), σελ. 8, Plovdiv ἔτ. 1928.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πύλης. Ἄνωθι ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἐντετοιχισμένον ὡσαύτως τεμάχιον τεθραυσμένου μαρμάρου μετ᾽ ἀρχαιοτέρας ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς σῴζονται μόνον κεφαλαίοις γράμμασιν: «(Ἐ)κ τῶν ἰδίων ||||||| (ἐ)ν τῷ ναῷ ||||||». Ἥ τε ὀροφὴ καὶ οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας εἶναι πλήρεις ἁγιογραφιῶν, παριστανουσῶν ἁγίους, προφήτας καὶ σκηνὰς ἔκ τε τῆς νέας καὶ παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τῆς ὀροφῆς εἰκονίζεται παμμεγέθης ὁ Παντοκράτωρ. Ἡ ἐκκλησία, μικρὰ οὖσα, δὲν ἔχει ἔσω κίονας, ὥστε τὸ κῦτος αὐτῆς δὲν διαιρεῖται εἰς πτέρυγας. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἔξωθι ἀριστερᾶς πλευρᾶς της εἶναι ἐντετοιχισμένον μάρμαρον μετ᾽ ἐντέχνων ἀναγλύφων ἀραβουργημάτων, διαστ. 0,80×0,50 τοῦ μέτρου. Πάντως τοῦτό τε καὶ τὸ προμνημονευθὲν ἐπιγραφῆς τμῆμα εἶναι λείψανα ἐκ τῆς παλαιοτέρας, τῆς ἀποτεφρωθείσης ἐκκλησίας.

Χρῆστος Ι. Τσούντας (βλ. § 13)

β΄) ***Ἡ τῆς ἁγίας Μαρίνης***, ἧς τὸ τέμπλον καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος εἶναι κεκοσμημένα διὰ ξυλογλυφημάτων. Διὰ κτιστῶν κιόνων ὑποβασταζόντων τὴν ὀροφὴν διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἤτοι εἰς τὸ κυρίως κῦτος καὶ τὰς ἑκατέρωθεν αὐτοῦ πτέρυγας, ὡς συνήθως πᾶσαι αἱ βασιλικαί. Ἐπὶ τοῦ τέμπλου, ἄνωθι τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, σῴζεται ἡ ἐπιγραφή:

«Μνήσθητι
Κύριε τοῦ δούλου
τοῦ θεοῦ Ἀργυρίου Κομνιανοῦ
κτιτόρου καὶ
ἐπιτρόπου
τοῦ ἁγίου Φιλιππο-
πόλεως
1802».

Ἡ χρονολογία δηλοῖ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐξυλογλυφημένου τέμπλου καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ κτίτορος Ἀργυρίου Κομνιανοῦ [1], ὅστις μνημονεύεται καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ κεχαραγμένῃ ἐπὶ ἀργυροῦ δισκοποτηρίου διασῳζομένου ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐχούσῃ οὕτω:

«Ἀργυρί(ου) Κομνιανο(ῦ) ἐπιτρόπου τοῦ ἁγίου
Φιλιπποπόλεως καὶ κτήτωρος
τῆς ἁγίας Μαρήνης ἐν ἔτι 1807 Μαΐου 20».

Παρὰ τῷ ἀριστερῷ τοίχῳ τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ αὐλῇ, ὅπου ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο τὸ νεκροταφεῖον τῆς ἐνορίας, εἶναι ἐπεστρωμέναι θαυμάσιαί τινες ἐπὶ κάλλει μαρμάριναι ἐπιτάφιαι πλάκες, ἔχουσαι ἄνωθι ἔγγλυπτον τὸν δικέφαλον ἀετὸν καὶ κάτωθι ἄνθη καὶ ἀνθέμια. Ἐπὶ τῆς μιᾶς τούτων, τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἑτέρων οὐσῶν τετριμμένων τὸ πλεῖστον καὶ δυσαναγνώστων, ἀναγινώσκεται ἡ κεφαλαίοις γράμμασιν ἐπιγραφή:

Κ. Δημητριάδης (βλ. § 13)

«Ὑπὸ τὸν λίθον τοῦτον κεῖται
ἡ μακαρῖτις Μαριώρα Κωνσταν-
τίνου, ζήσασα εἴκοσιν ὀκτὼ μόνα ἔτη καὶ
ταῦτα μὲ ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν καὶ ἀφή-
σασα μεταξὺ τῶν ζώντων πέντε τέ-
κνα καὶ σύζυγον φιλοστοργότατον.
Γαῖαν ἔχοις ἐλαφρὰν ἀξιοθρήνητε νεᾶνις. 1841, Ἰουλίου 21».

[1]) Τὸ ὄνομα ***Κομνιανὸς*** εἶναι προφανῶς ἐκτεταμένος τύπος τοῦ ***Κομνηνός***, ὅπερ ἦτο σύνηθες ὡς κύριον καὶ παρὰ τοῖς Φιλιππουπολίταις, διατηρηθὲν διὰ τῶν αἰώνων ἀπὸ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ μεγάλη χρῆσις παρά τε τοῖς Φιλιππουπολίταις καὶ τοῖς Στενιμαχίταις τῶν κυρίων ὀνομάτων Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀλέξιος, διατηρηθέντων κατὰ μεταβιβασμὸν ἀπὸ τοῦ πάππου εἰς τὸν πρῶτον ἔγγονον, προφανῶς δὲ τὴν ἀρχὴν ἐχόντων ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀλεξίου καὶ Μανουὴλ τῶν Κομνηνῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπὶ ἑτέρας πλακὸς ἀναγινώσκεται μόνον τὸ ὄνομα τοῦ τεθαμμένου «Κωνσταντῖνος Ἐμμανουὴλ» καὶ «Ἰουλίου 2, 1844», προφανῶς ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Δεξιὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς, παρὰ τῇ ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς αὐτὴν εἰσόδῳ, εἶναι μαρμαρίνη κρήνη, ἐφ' ἧς εἶναι ἀναγεγλυμμένος ὁ δικέφαλος ἀετὸς καὶ κάτωθεν αὐτοῦ κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή:

«Ἡ πηγὴ αὕτη ἀφιερώθη παρὰ
τοῦ μακαρίτου Γεωργίου
Μεζεβίρη· ἀνηγέρθη δὲ δαπά-
νῃ τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας
τῇ 7 Ἰουνίου 1854».

γ') ***Ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου,*** ἧς τὸ τέμπλον καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος εἶναι ὡσαύτως κεκοσμημένα διὰ ξυλογλυφημάτων. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ὁμοία τῇ τῆς προμνημονευθείσης. Ἐν τῷ νοτίῳ τῆς αὐλῆς τῆς ἐκκλησίας μέρει κεῖται παρεκκλήσιον τῶν ἁγίων Τρύφωνος καὶ Συμεών, οὗ τὸ ὑπόγειον χρησιμεύει ὡς ὀστεοθήκη (κοκκαλαρειόν). Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι καὶ ἡ ὀροφὴ εἶναι πλήρεις ἁγιογραφιῶν παλαιῶν, ἐφθαρμένων ἕνεκα τῆς ὑγρασίας, ἀλλὰ διατηρουσῶν τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ὁ ξυλόγλυπτος μητροπολιτικὸς θρόνος τῆς ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Μεσοχώρας

δ') ***Ἡ τῆς Παναγίας τῆς Μεσοχώρας,***[1] δηλαδὴ τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Στενιμάχου, ἧς τὸ τέμπλον καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος εἶναι ὡσαύτως κεκοσμημένα διὰ ξυλογλυφημάτων, ἀλλὰ κεχρυσωμένων. Ἡ κατασκευὴ ὁμοία τῇ τῆς ἁγίας Μαρίνης. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δαπέδου πρὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου πλὰξ μαρμαρίνη εἶναι ἐπεστρωμένη μετ' ἐγγλύφων γραμμῶν, ἀνθέων καὶ σχημάτων γεωμετρικῶν ἐν ταῖς γωνίαις καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τῷ κέντρῳ: «1838, Μαΐου 1», πιθανῶς δηλούσης τὴν χρονολογίαν τῆς ἀνιδρύσεως τῆς ἐκκλησίας.

Ἐν τῇ αὐλῇ πρὸ τῆς ἀριστερόθεν εἰσόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν κεῖται θαυμασία ἐπεστρωμένη μαρμαρίνη ἐπιταφία πλάξ, λείψανον τοῦ ἐκεῖ ἄλλοτε νεκροταφείου τῆς ἐνορίας,

[1]) Τὸ ὄνομα ***Μεσοχώρα*** εἶναι λείψανον τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ***Κατωχώρα,*** δι' οὗ πάντως θὰ ἐκαλεῖτο τὸ κάτω ἢ ἔξω (Ἔξω χώρα) μέρος τῆς πόλεως. Ὡσαύτως ἐν τῷ Μυστρᾷ τῆς Λακωνίας ἀπαντῶσιν αἱ συνοικίαι Μεσοχώρα καὶ Κατωχώρα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἔχουσα ἄνωθι μὲν ἄνθη ἀνάγλυφα, κάτωθι δὲ ἐπιγραφὴν κεφαλαίοις καὶ συμπεπλεγμένοις γράμμασι, τετριμμένην, ἔχουσαν καθ' ἡμετέραν ἀνάγνωσιν οὕτω:

«Τίς κεῖται ἐν τῷ τάφῳ ἄρα; Ἰωάννης
ὁ εὐεργέτης Στενιμάχου, υἱὸς Κονσταντηνο
πούλου Βινάκη, τῆς πτώχιας ὅλης ἐλπίδα.
Φόνος ἐχθρικὸς ἔκρυψε τάφῳ Ἰωάννην,
ἀόρατην μητέρα γῆν φθάνι.
Ἅρπαγοι ἐχθροὶ τὴν ζωήν σου πῆραν κι' αὐτοὶ τὴν
ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα τάφον ηὗραν.
Ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1824, ἐν μηνὶ Μαΐου 15».

Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ πλουσίου τινὸς Στενιμαχίτου, κοινωφελοῦς ἀνδρὸς καὶ προστάτου τῶν πτωχῶν, ὅστις ἐδολοφονήθη ὑπὸ ληστῶν, οἵτινες συλληφθέντες κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον.

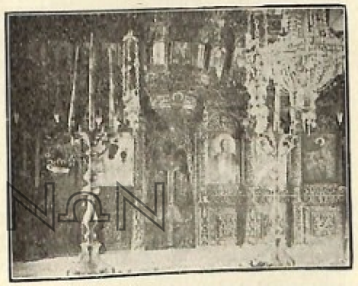

Τὸ μέσον τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου τῆς ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Μεσοχώρας

ε') ***Ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου,*** μετὰ θόλου λιθόκτιστος καὶ πλινθόκτιστος. Ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐπεκταθεῖσα βραδύτερον. Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ βορείου τοίχου ὑπάρχει τοιχογραφία τοῦ ἁγίου κατὰ τὴν συνήθη παράστασιν αὐτοῦ. Ἡ ἐκκλησία εἶναι νῦν κλειστὴ καὶ ἄχρηστος καὶ καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ***τὸ μετόχι,*** διότι παρ' αὐτῇ ὑψηλότερον κεῖται τὸ ***μετόχι,*** δηλαδὴ ὁ ξενὼν τῆς μονῆς Βατσκόβου (Πετριτσονιτίσσης).

Ἐν δὲ τῷ Ἀμπελήνῳ εἶναι:

α') ***Ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου,*** μετὰ θόλου, λιθόκτιστος. Αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ διετηρήθησαν μόνον ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς ὀροφῆς, τοῦ θόλου καὶ τοῦ νάρθηκος, τῶν ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν τοίχων ἀντικατασταθεισῶν διὰ βουλγαρικῶν. Ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς ἀριστερόθεν εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου κεῖται ὡς βάθρον μαρμαρίνη ἐπιταφία πλὰξ μετ' ἐπιγραφῆς τετριμμένης, ἐξ ἧς ὅμως διακρίνεται σαφῶς ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ ὑπ' αὐτὴν ταφέντος 1771, προφανῶς ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας πάλαι ποτὲ νεκροταφείου τῆς ἐνορίας. Ἡ ἐκκλησία

ἀνεκτίσθη τῷ 1848 κατ' ἐπιγραφὴν δυσανάγνωστον κεχαραγμένην ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ἱεροῦ βήματος ἀριστερόθεν. Ὁ νάρθηξ ἱστορήθη τῷ 1849, Αὐγούστου 27, κατ' ἐπιγραφὴν ἐπ' αὐτοῦ: «ἱστορήθη ὁ νάρθηξ δαπάνῃ σωματείου ἁγίου Χαραλάμπους» ὑφ' ἣν τὸ ἔμμετρον ἐπίγραμμα μικροῖς γράμμασιν:

«Εἰς τὰ σκηνώματα, θεέ, τῆς θείας βασιλείας,
ἔνθα πληροῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας,
ἐκεῖ τάξον, δεόμεθα, μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν σου
τοὺς τοῦ ναοῦ καθιδρυτὰς τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν σου».
Αὐγούστου 27, αωμθ΄.

Ὑπὸ τὸ βορειοδυτικὸν κωδωνοστάσιον (διότι ὑπάρχει καὶ ἕτερον βορειοανατολικὸν) ἐν τῇ αὐλῇ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή: «1871. Ὁ κώδων οὗτος σὺν τῷ κωδωνοστασίῳ ἀνηγέρθη διὰ δαπάνης τῶν συνδρομητῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Ἐν δὲ τῇ κάτω τοῦ κωδωνοστασίου ὀροφῇ, ἔνθα εἶναι ἱστορημένη ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις, τὸ ἔμμετρον ἐπίγραμμα:

«Ὁ εἰς προσευχὴν ἀγείρων
κώδων οὗτος ἐκκλησίαν
σὺν τῷ κωδωνοστασίῳ
τὴν ὕπαρξιν ὀφέλλει
τῷ γενναίῳ σωματείῳ,
ὅπερ τὴν ἰδίαν φέρει τοῦ
ναοῦ ἐπωνυμίαν.
Θεέ, σῶσον τὰ μέλη».
Στενημάχῳ τῇ γ' Μαΐου αωοα΄

Ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου τῆς ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Μεσοχώρας

Ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶναι εὐρύχωρος, ὑψηρεφὴς καὶ μαρμαρόστρωτος, στερεῖται ὅμως τῶν ἐξυλογλυφημένων κοσμημάτων τῶν ἐν τῇ κυρίως Στενιμάχῳ. Εἶναι ὡσαύτως βασιλικὴ ὑποβασταζομένης τῆς ὀροφῆς ἔσωθι διὰ κιόνων.

β΄) ***Ἡ τῆς Παναγίας τῆς Φανερωμένης,*** καλουμένης πρὸ ἑκατονταετίας κατὰ τὸν Οἰκονόμον, νῦν δὲ τοῦ ***Μπαλουκλῆ*** (τῶν ψαριῶν) ἕνεκα τῶν ἐν τῷ ἁγιάσματι αὐτῆς ἰχθύων κατὰ τὴν φερώνυμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧς τὰ ἐν τῷ ἁγιάσματι ψάρια ἀναμιμνήσκουσι τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλευούσης ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατὰ τὸ γνωστὸν τῆς καλογραίας δημῶδες ᾆσμα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶναι ἐκ τῶν παλαιοτέρων, πολλάκις ἐπιδιορθωθεῖσα, ὁμοιάζουσα δὲ πολὺ πρὸς τὴν τῆς Παναγίας τῆς μονῆς Βατσκόβου. Ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀνεκαινίσθη καὶ ἐμεγεθύνθη διὰ πτερύγων, ὥστε ἀπώλεσε τὸ ἀρχικόν της σχῆμα. Αἱ ἐπὶ τῶν εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν αὐτῆς ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀπαλειφθεῖσαι ἀντικατεστάθησαν διὰ βουλγαρικῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τῆς θολωτῆς ὀροφῆς τοῦ ὑπογείου, ὅπου ὑπάρχει τὸ ἁγίασμα ὡς ἐν παρεκκλησίῳ. Ἡ ἁγία τράπεζα τοῦ ἁγιάσματος ὑποστηρίζεται ὑπὸ ἐπιτυμβίας μαρμαρίνης ἀναγλύφου στήλης μετ' ἐπιγραφῆς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων[1]. Ἡ ἐκκλησία εὑρίσκεται

Ἡ Παναγία τῆς Φανερωμένης

κυρίως ἐν τῇ συνοικίᾳ Κήπου, ἐν τῷ ἄκρῳ δηλαδὴ τοῦ Ἀμπελήνου πρὸς τὸ Τσηπροχώριον.

Καὶ ἐν τῷ Τσηπροχωρίῳ εἶναι:

α΄) Ἡ ***τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου,*** ἥτις πρώτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Οὐδεμία ἐν αὐτῇ διετηρήθη ἑλληνικὴ ἐπιγραφή. Αἱ τοιχογραφίαι αὐτῆς εἶνοι ὡραῖαι, ἱστορηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ νεωτερικαί, παρεκκλίνουσαι τοῦ παραδεδομένου ἡμῖν ἐκκλησιαστικοῦ τύπου τῶν ἁγιογραφιῶν. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ τάφος τοῦ πρώτου Βουλγάρου ἱερέως τῆς ἐκκλησίας Ματθαίου Todorow, πρωτοστατήσαντος κατὰ τὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν αὐτῆς, ὅστις ἐχειροτονήθη τῇ 20 Ἀπριλίου 1874 ἐν Φιλιππουπόλει ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἐξαρχικοῦ ἀρχιεπισκόπου ἱερεὺς τῆς ἐν Στενιμάχῳ βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

[1]) Ἴδε κατωτέρω § 15, β΄.

β΄) Ἡ ***τῆς ἁγίας Τριάδος,*** θολωτή, βασιλική, ὁμοιάζουσα τῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀνακαινισθεῖσα καὶ ἱστορηθεῖσα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1896 μετὰ τὴν ὁριστικὴν κατάληψιν αὐτῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἕνεκα τοῦ πληθυνθέντος βουλγαρικοῦ ἐν τῇ πόλει πληθυσμοῦ. Οὐδεμία ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ὑπελείφθη ἐν αὐτῇ.

γ΄) Ἡ ***τοῦ ἁγίου Δημητρίου,*** ἡ μόνη ποτὲ βουλγαρικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ πόλει, κτισθεῖσα τῷ 1866 καὶ ἀνακαινισθεῖσα ὁλοτελῶς μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων ὑπὸ τῶν Ρώσσων ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας. Τὸ μεθ᾽ ὡρολογίου κωδωνοστάσιον αὐτῆς ἐκτίσθη κατὰ τὴν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπιγραφὴν τῷ 1891. Ἐν τῇ αὐλῇ ταύτης κεῖται ὁ τάφος μετὰ μαρμαρίνης ἐπιταφίας πλακός, ἐφ᾽ ἧς ἄνωθι γυνὴ ἐπὶ κάλπης κλαίουσα καὶ κάτωθι θυμιατήριον, ἀνάγλυφα ἔκτυπα τετριμμένα, τοῦ Ρώσσου ἀξιωματικοῦ Mulotine Γεωργίου Βασίλιεφ Wischnobin, φονευθέντος ὑπὸ τῶν βασιβοζούκων τῇ 1 Μαΐου 1878 παρὰ τῇ πλησίον τῆς Στενιμάχου κώμῃ Ἐρέρ κιουπρού, κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς ἐν τῇ ρωσσικῇ γλώσσῃ ἐπιγραφήν.

Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου μνημονευομένη παλαιὰ τῶν Ταξιαρχῶν ἐκκλησία [1], ἡ ἐπὶ περιόπτου λόφου ἐν τῇ κυρίως Στενιμάχῳ κειμένη, κατερρίφθη ἤδη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ἐκτίσθη ἡ ἑλληνικὴ κεντρικὴ σχολή. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐκτίσθη παραπλεύρως τῇ σχολῇ μικρὸν τῶν Ταξιαρχῶν παρεκκλήσιον. Ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου βυζαντιακὴ ἐκκλησία [2], ἡ ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου ὕπερθεν τῆς Στενιμάχου, ἥτις νῦν καλεῖται ὁ Ἅϊ-Γιάννης, σῴζεται, ἀλλ᾽ εἶναι ἠρειπωμένη καὶ κλειστή.

Ἀρχαιότητες ἑλληνικαὶ καὶ ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐν Στενιμάχῳ

15. Αἱ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας περισωθεῖσαι ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες (ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφαὶ) μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας τῆς πόλεως πυρκαϊὰς καὶ δηώσεις εἶναι:

α΄) Ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου κειμένου ἀνατολικῶς τῆς πόλεως. Αὕτη κατ᾽ ἀντίγραφον τοῦ Τσουκαλᾶ [3] καὶ ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ Heuzey [4] καὶ Dumont ἔχει κεφαλαίοις γράμμασιν ὧδε: «Ὑπὲρ τῆς τῶν Σεβασ(τ)ῶν διαμονῆς καὶ τοῦ σύμπαντος αὐτῶν οἴκου καὶ ἱερᾶς συγκλήτου καὶ (τ)οῦ δήμου (τῶν) Ρωμαίων, Ἑλλήνων Β(ρι)θένη(ς) Δαρείου, Κλά(δ)ος Παππίου καὶ Ἀντίφιλο(ς) (Χ)ρυσίππου. ἐπιμελη(τ)εύσαντες τῆς κατασκευῆς (τῶν ναῶν) τὸν βωμὸν καὶ τὸ ἄγαλμα μητρὶ θεῶν

[1]) Ἴδε ἀνωτέρω § 9.

[2]) Αὐτόθι § 10.

[3]) *Γ. Τσουκαλᾶ,* αὐτόθι σελ. 52 § 66.

[4]) **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, σελ. 345, ἀριθ. 59.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐκ τῶν ἰδίων ἀφιέρωσαν». Ἐκ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἀρχαίου συνοικισμοῦ τῆς Στενιμάχου ὁ Βριθένης Δαρείου, ὁ Κλάδος Παππίου καὶ ὁ Ἀντίφιλος Χρυσίππου ἐκλεγέντες ὑπὸ τῶν συνδημοτῶν των, ὅπως ἐπιμελητεύσωσι τῆς δημοσίᾳ δαπάνῃ κατασκευῆς ἱερῶν (ναΐσκων ἢ βωμῶν ἢ ἀνδριάντων) ὑπὲρ τῆς ὑγιείας τῶν Σεβαστῶν αὐτοκρατόρων, πιθανῶς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τοῦ Λευκίου Οὐήρου (161—169) καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων, μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς, δι᾽ ἣν ἐπεσπάσαντο ἀναμφιβόλως τὰς εὐχαριστίας τῶν ἐντολέων των, κατεσκεύασαν ἰδίᾳ δαπάνῃ καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὴν μητέρα τῶν θεῶν, τὴν Κυβέλην, βωμὸν καὶ ἄγαλμα πρὸς διαιώνισιν τῆς πράξεώς των.

β΄) Τμῆμα μαρμαρίνης στήλης διαστάσεων 0,30×1 μέτρου, εὑρεθὲν κεχωσμένον ἐν μέρει εἰς τὴν γῆν ἐν τῷ αὐτῷ παρεκκλησίῳ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

Συνδικούντων Βρουθένεος
Σατόκου, Βρύζου Μουκατράλεος
Βείθυος Λούππου, περιγενομένων ||||| [1]

Δυστυχῶς σῴζεται μόνον ἡ τῆς ἐπιγραφῆς ἀρχή· ἐκ ταύτης εἰκάζεται ὅτι κατηγορούμενοί τινες ἢ διαδικαζόμενοι πρὸς ἄλλους περί τινος πράγματος περιεσώθησαν ἢ ἐκέρδισαν τὴν ὑπόθεσιν τῇ συνηγορίᾳ καὶ τῇ ὑπερασπίσει τῶν Θρακῶν Βρουθένεος Σατόκου, Βρύζου Μουκατράλεος καὶ Βείθυος Λούπου ἢ ὄντων τούτων δημοτικῶν ἀρχόντων μετ᾽ οἰκονομικῆς τινος ἀποστολῆς καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην ἐχάραξαν τὴν ἐπιγραφήν.

γ΄) Ἐπιτυμβία μαρμαρίνη στήλη ὑποστηρίζουσα τὴν ἁγίαν τράπεζαν τοῦ ὑπογείου ἁγιάσματος τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Φανερωμένης. Ἐπὶ τῆς στήλης εἶναι ἀνάγλυφος γυμνὸς ἥρως (μονομάχος) ἑνὸς περίπου ποδὸς ὕψους, κρατῶν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ στέφανον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ δάφνης κλῶνον· παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ δεξιόθεν κατάκειται κράνος, ἐφ᾽ οὗ ἵσταται πτηνὸν καὶ ἀριστερόθεν βάθρον, ἐφ᾽ οὗ ἵσταται λέων. Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἀναγινώσκεται εὐκρινῶς ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη κεφαλαίοις γράμμασιν, ἐνιαχοῦ συμπεπλεγμένοις πρὸς ἄλληλα [2]:

Βίκτωρ Σκευᾶς ἐνθάδε κεῖμαι, πατρὶς
δέ μοι Θεσσαλονείκη. Ἔκτεινέ με δαί-

[1]) Αὐτόθι σελ. 327, ἀριθ. 14 καὶ **Kazarow,** Antike Denkmäler aus Bulgarien, ἐν τῷ Bulletin de l'institut archéologique Bulgare, τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. 94, Sophia.

[2]) ***Τσουκαλᾶ,*** αὐτόθι, σελ. 52, § 67. **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, σελ. 340, ἀρ. 56. **Kazarow,** αὐτόθι, σελ. 92.

μων, οὐχ ὁ ἐπίορκος Πίννας. Μηκέτι
καυχάστω· ἔσχον σύνοπλο(ν)
Πολυνείκην, ὃς κτείνας Πίνναν
ἐξεδίκησεν ἐμέ. Κα(ὶ)[1] Θάλλος
προέστη τοῦ μνημείου ἐξ ὧν κατέλιπεν.

Ὁ Θεσσαλονικεὺς Βίκτωρ Σκευᾶς μονομαχήσας ἐφονεύθη κατὰ κακήν του μοῖραν διὰ δολιότητος ὑπὸ τοῦ Πίννα, ὅστις δὲν ἐτήρησε τοὺς νόμους τῆς μονομαχίας παρὰ τὸν ὅρκον του. Ἕνεκα τούτου ὁ σύντροφος τοῦ Σκευᾶ Πολυνείκης, ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του, ἐφόνευσε τὸν μεγαλαυχοῦντα Πίνναν· ὁ δὲ Θάλλος ἐπεστάτησεν ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σκευᾶ στηθέντος μνημείου ἐκ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας του.

δ') Μικρὸν ἀνάγλυφον ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς εὑρεθὲν ἐντὸς τῆς κυρίως Στενιμάχου καὶ παριστῶν τὸν Δία κατ' ἐνώπιον καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ κρατοῦντα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἀετόν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σκῆπτρον. Κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή: «Εὐφράτης Ὑακίνθου κατ' ὄνυρον». Πιθανῶς δὲ καὶ ἄνωθι εἶχε τὸ εἰθισμένον: «(Κυρίῳ Διί)[2]». Ὁ Ἕλλην Εὐφράτης Ὑακίνθου ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Δία τὸ ἀνάγλυφον ὡς εὐχαριστήριον δῶρον ἐπὶ τῇ συμβουλῇ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν κατ' ὄνειρον διά τινα πρᾶξιν, ἥτις ἐτελεσφόρησεν. Ἐκ τούτου δέον νὰ εἰκασθῇ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ τόπῳ ἱερὸν τοῦ Διὸς (ναΐσκος ἢ βωμὸς ἢ καὶ ἁπλῶς ἄγαλμα τοῦ θεοῦ), ὅπου ἀνετέθη τὸ ἀφιέρωμα.

ε') Μαρμάρινος βωμός, διαστάσεων 0,80×0,30 τοῦ μέτρου, εὑρεθεὶς ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς θέσεως τοῦ ἁγίου Ἡλίου (Ἅις Ἠλιᾶς), ὅπου ἄλλοτε ἦτο παρεκκλήσιον τοῦ προφήτου, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς:

«(Ἀγα)θῇ Τύχῃ
(Ἀ)πόλλωνι Κενδρεισῃ
νῷ Σωτῆρι.»

Παρὰ τῷ βωμῷ ἀπεκαλύφθησαν καὶ τρεῖς μεγάλοι κεράμινοι πίθοι (dolia) χωρητικότητος ἕκαστος 300—400 χιλιογράμμων καὶ θραύσματα ἑτέρων.[3] Προφανῶς ὁ βωμὸς ἵστατο πρὸ ἱεροῦ (ναΐσκου) τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνος, θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἡλίου, ὅστις κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους συνεταυτίσθη τῷ προφήτῃ

[1]) Ὁ Kazarow ἀναγινώσκει ἀντὶ τοῦ Κα(ὶ) Κλ. (ΚΛ.) τ. ἔ. Κλαύδιος, αὐτόθι, σελ. 92.

[2]) ***Γ. Τσουκαλᾶ***, αὐτόθι, σελ. 34 § 48. **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, σελ. 340, ἀριθ. 56.

[3]) Bulletin de la société archéologique Bulgare, Sophia, τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 152.

Ἡλίᾳ.[1] Ὁ Ἀπόλλων φέρει τὴν τοπικὴν προσωνυμίαν ***Κενδρεισηνὸς*** (πρβλ. Δήλιος, Πύθιος κ.τ.λ.) ἐκ τοῦ ***Κενδρεισός,*** παλαιοτάτου πιθανῶς ὀνόματος συνοικισμοῦ (ἐκ τοῦ κένδρος-κενδρέα ἀντὶ κέδρος-κεδρέα (=κέδρος)-κεδρεισὸς) παρὰ ἢ ἐν τῷ χώρῳ,[2] ὅπου ἐκτίσθη βραδύτερον ἡ Εὐμολπιὰς-Φιλιππόπολις.[3] Τὸ δὲ ***σωτὴρ*** εἶναι ἐπίθετον τοῦ θεοῦ, ἰδιότητος σημαντικόν, ὡς θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ὑγιείας (πρβλ. ἀλεξίκακος-ἑκάεργος). Λέγεται δὲ καὶ ***σῴζων,*** ὡς ἀπαντᾷ ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ εὑρεθείσῃ ἐν τῇ Τραϊανῇ Αὐγούστῃ καὶ κειμένῃ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Στάρα-Ζαγόρας. «Φοίβῳ σῴζοντι, Λούκιος Κορνήλιος Ροῦφος κατ' εὐχήν.»

στ') Ἀνάγλυφον ἐπὶ μαρμαρίνου βωμοῦ διαστάσεων 0,40×0,30, παριστῶν γυναῖκα ὀρθὴν κατ' ἐνώπιον, κρατοῦσαν φιάλην καὶ σκῆπτρον καὶ φέρουσαν ἱμάτιον ποδῆρες καὶ πέπλον ἀνειλκυσμένον ἄνω τῶν γονάτων. Πρὸ αὐτῆς ἵσταται βωμὸς καὶ ἀνὴρ ἔχων γυμνὸν τὸ στῆθος, τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα κεκαλυμμένον δι' εὐρέος χιτῶνος[4]. Πιθανῶς ἀνάθημα κατ' εὐχὴν (ex voto) εἰς θεόν τινα ἢ ἐπιτάφιον μνημεῖον.

ζ') Μαρμαρίνη κοκκινωπὴ στήλη κειμένη ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν τοῦ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, καταχωσμένη ἐν μέρει εἰς τὴν γῆν. Ἐπὶ τῆς στήλης ἦτο ζωηρῶς ἀναγεγλυμμένη μορφὴ αἰγὸς ἐστεμμένης, ἐν ἄλλῃ δὲ πλευρᾷ ἀποκεκομμένῃ διεκρίνοντο ἀμυδρῶς ἴχνη ἀναγλύφου ἀνδρός[5].

η') Τέσσαρες μικραὶ ἀναθηματικαὶ μαρμάριναι πλάκες ἀνεπίγραφοι, διαστάσεων 0,19×0,15, παριστῶσαι ἀνάγλυφον τὸν Θρᾷκα ἱππέα κατὰ τὸν συνήθη τύπον[6]. Δηλαδὴ ἵσταται ἔφιππος ἢ καλπάζει κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ φιάλην ἢ πάλλων τὸ ἀκόντιον· πρὸ αὐτοῦ ἵσταται βωμός, παρ' ᾧ ὑψοῦται δένδρον περὶ τὸν κορμὸν οὗτινος εἶναι περιειλιγμένος ὄφις προβάλλων αὐτῷ τὴν κεφαλήν. Ἐν ἄλλῳ ὁ ἱππεὺς στηρίζει τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου καὶ πρὸ αὐτοῦ ἵσταται πεπλοφόρος γυνή, ὑπὸ δὲ τὸν ἵππον μεταξὺ τῶν ποδῶν κύων. Τοιαῦτα ἀνάγλυφα τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως μετὰ ποικίλων περὶ αὐτὸν συμπληρωματικῶν

[1]) Ἴδε ἀνωτέρω § 14.

[2]) Ἴδε, ***Μυρτίλου Ἀποστολίδου,*** Antitschniat Plovdiv, σελ. 3—8, ἔτ. 1928 καὶ Pak za antitschniat Plovdiv, σελ. 4—5 § 2, ἔτ. 1928.

[3]) ***Τοῦ αὐτοῦ,*** Signification de Philippople et ses noms antiques, σελ. 89—95, ἐν τῷ Annuaire de la bibliothéque nationale à Plovdiv, ἔτ. 1926.

[4]) **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, ἀριθ. 19 σελ. 328.

[5]) ***Γ. Τσουκαλᾶ***, αὐτόθι, σελ. 53, § 68.

[6]) **Dumont-Homolle,** σελ. 328 ἀριθ. 17 καὶ ἑξῆς·

παραστάσεων εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε πλεῖστα ἔν τε τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μοισίᾳ. Εἰκάζεται ὅτι οἱ Θρᾷκες, λαὸς ἀρηίφιλος καὶ περὶ τὴν ἱππευτικὴν καὶ τὴν θήραν ἀσχολούμενος, ἐλάτρευον τὸν κύριον θεόν των ὡς ἱππέα, οὗ τὸ ὄνομα δὲν παρεδόθη ἡμῖν. Ὅτε δὲ παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τὸν τύπον τοῦ ἥρωος ἱππέως πρὸς παράστασιν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐθνικοῦ των θεοῦ συμπαρέλαβον καὶ τὸ ὄνομα ***Ἥρως,*** ὅπερ μετέδωκαν τῷ θεῷ των ὡς κύριον αὐτοῦ ὄνομα. Ὅθεν ἐπὶ πλείστων ἀναγλύφων φέρεται ***Κυρίῳ ἥρωι.*** Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ συνεταυτίσθησαν τῷ Ἥρωϊ καὶ ἄλλοι θεοί, κυρίως οἱ τοπικοί, ἐξαφανισθέντες οὕτω τελείως, καὶ ἥρωες διάφοροι τυγχάνοντες θείων τιμῶν, ὥσπερ ἐν Ἑλλάδι οἱ μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἡμίθεοι. Ἀλλὰ βραδύτερον καὶ κοινοὶ θνητοί, λατρευόμενοι μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν οἰκείων ὡς ἥρωες εἴτε ἐξ ὑπερμέτρου εὐσεβείας εἴτε ἐκ ματαιοφροσύνης. Ἕνεκα δὲ τοῦ συνταυτισμοῦ τοῦ θεοῦ Ἥρωος μετ' ἄλλων ἑλληνικῶν καὶ ἐπιτοπίων θεῶν καὶ ἀρχαίων ἐθνικῶν ἡρώων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ ἀφηρωισμοῦ κοινῶν θνητῶν, ὧν ἡ λατρεία παρέμεινε παρὰ τοῖς ἀπογόνοις, οἱ ἥρωες ἐπληθύνθησαν. Ἐκ τούτου ἐν ἐνεπιγράφοις ἀναγλύφοις, ὡς εἶναι τὰ ἐν Στενιμάχῳ εὑρεθέντα, δὲν γινώσκομεν, ἂν ὁ παριστάμενος ἱππεὺς εἶναι ἀφηρωϊσμένος τις κοινὸς θνητὸς ἢ αὐτὸς ὁ ἐθνικὸς θεὸς Ἥρως ἢ ἄλλος τις θεὸς ἢ ἀρχαῖος ἥρως, κοινὸς παρὰ τοῖς Θρᾳξί, συνταυτισθεὶς τῷ ἐθνικῷ θεῷ καὶ τυγχάνων λατρείας [1]. Οὗτος δὲ ὁ τῶν θνητῶν, ἐπισήμων τε καὶ ἀσήμων, ἀφηρωισμὸς μετὰ θάνατον, ὅστις ἢ εἰσήχθη εἰς τὴν Θρᾴκην ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἦτο παλαιόθεν τοῖς Θρᾳξὶ κοινός, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλά, πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συντελούμενον, ἐγενικεύθη ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Ρωμαιοκρατίας. Ὥστε ἀσφαλῶς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι τῶν ἀναγλύφων τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως τὰ μὲν ἀνατιθέμενα κατ' εὐχὴν (τάγμα) εἰς τοὺς ναοὺς ἀναφέρονται εἰς τὸν θεὸν Ἥρωα ἢ εἰς ἄλλον συνταυτισθέντα αὐτῷ ἢ εἰς κοινὸν τοῖς Θρᾳξὶν ἐθνικὸν ἥρωα, τὰ δὲ ἐπιτάφια εἰς τὸν νεκρόν, εἰς οὗ τὸν τάφον ἀφιεροῦντο. Ἐὰν δὲ οὗτος δὲν ἦτο ἐπίσημός τις ἀφηρωϊσθείς, τὸ ***ἥρως*** δέον νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἁπλοῦς τύπος ἄνευ τῆς ἀρχικῆς του πραγματικῆς σημασίας, ἰσοδυναμοῦν τῷ ***χρηστὸς*** (=μακαρίτης). Ὅθεν τὰ τοιαῦτα ἐπιτάφια ἀνάγλυφα τῶν Θρᾳκῶν ἡρώων θεωρητέα ἀνάλογα τῶν ἐπιταφίων τῆς βορείου Ἑλλάδος μνημείων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Ἥρως χρηστέ, χαῖρε» ἢ «ἐπὶ τῷ . . . ἥρωι» [2]

---

[1]) Ἴδε πλείονα καὶ λεπτομερείας παρὰ **G. Kazarow** ἐν τῇ Realencyclopedie Pauly-Vissowa-Kroll, λ. **Heros.**

[2]) Ἴδε, **Decharmes,** Inscriptions in dites de Béotie, ἀριθ. 19—20 καὶ **M. Keil,** Sylloge inscriptionum Bœotiæ, σελ. 153, ἀριθ. 37.

ἢ καὶ τῶν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν ταῖς ἀποικίαις μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «νέος τελευτῶν ἥρως, χαῖρε» ἢ «νέος ἥρως χρηστέ, χαῖρε» [1] κτλ. Τοῦτο δὲ κυροῖ καὶ ἡ ἐπὶ ἐπιταφίου ἀναγλύφου, εὑρεθέντος ἐν τῇ περιφερείᾳ Τατάρ-Παζαρτζικίου, ἐπιγραφή: «Πο. Αἴλιος Σεύθης, ἥρως» [2].

θ') Ἐπιτυμβία ἀνεπίγραφος μαρμαρίνη στήλη διαστάσεων 0,22×0,23 μετ' ἀναγλύφου παριστῶντος ἐπιτάφιον δεῖπνον. Ἀνὴρ ἡμικλινὴς ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον· ἀριστερόθεν αὐτοῦ γυνὴ ὀρθὴ κατ' ἐνώπιον, κεκαλυμμένη τὴν κεφαλὴν διὰ πέπλου. Βαναυσούργημα. [3]

ι') Ἐπιτυμβία ἀνεπίγραφος μαρμαρίνη στήλη, διαστάσεων 0,45×0,60, ἔχουσα ἀνάγλυφον εἰς δύο ζώνας διῃρημένον. Ἐν τῇ ἄνω ζώνῃ παρίσταται ὁ Θρᾷξ ἱππεὺς κατὰ τὸν συνήθη τύπον, ἐν δὲ τῇ κάτω ἐπιτάφιον δεῖπνον. [4] Τοιαῦτα ἀνάγλυφα πολυάριθμα ἀνευρέθησαν ἐν τῇ Θρᾴκῃ· ἐν τούτοις ἀναμφιβόλως ἢ ὁ νεκρὸς παρίσταται ὡς ἱππεύς, ***ἥρως,*** δηλαδὴ ***ἀφηρωίζεται,*** ἐξ οὗ δέον νὰ εἰκασθῇ ἡ κατὰ τόπους λατρεία ἡρῴων, ὅθεν καὶ ἡ προσωνυμία ***νέος ἥρως*** ἢ ἡ παράστασις εἶναι τυπικὴ ἄνευ τῆς πραγματικῆς της σημασίας, τ. ἔ. οὐδαμῶς ἀφηρωίζουσα τὸν νεκρόν.

Ἐπειδὴ ὁ ἀρχαῖος θρᾳκοελληνικὸς συνοικισμός, ἐν ᾧ τόπῳ ἐκτίσθη ἡ μεσαιωνικὴ Στενίμαχος, ἦτο ἀναμφιβόλως μικρός, ἄρα κώμη καὶ κατὰ τὰ θρᾳκικὰ ἔθιμα, αὕτη μετὰ τῶν ὁμόρων ἀπετέλει κωμαρχίαν, πλείονες δὲ κωμαρχίαι ἀπετέλουν τὴν τοπικὴν φυλὴν ἢ τὸ γένος ἀναλόγως τῶν τοπικῶν ἢ τῶν συγγενικῶν δεσμῶν ὑπὸ τὸν φύλαρχον κατὰ ἐπιγραφάς, [5] εἰς τὰ ἐν Στενιμάχῳ ἀρχαῖα μνημεῖα ἐπισυνάπτομεν καὶ τρία ἕτερα εὑρεθέντα ἐν ταῖς πλησίον κώμαις, ἀλλ' ὑπαγομέναις, ἕνεκα τῆς θέσεώς των, ἐξ ἅπαντος εἰς τὴν αὐτὴν κωμαρχίαν. Ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

ια') Μαρμαρίνη ἐπιτυμβία στήλη, διαστάσεων 1.60×0.50, εὑρεθεῖσα πλησίον τῆς ἡμίσειαν ὥραν δυτικῶς τῆς Στενιμάχου ἀπεχούσης κώμης Βοδενῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης, ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ ***Ἀϊ-τράπεζα*** (ἁγία Τράπεζα). Τὸ ἄνω τῆς στήλης μέρος ἀποτελεῖται ἐκ θριγκοῦ διῃρημένου εἰς τέσσαρας ζώνας, κεκομμένου ὀλίγον τι δεξιόθεν. Ἐν τῇ τετάρτῃ ζώνῃ εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή: «Ἀγαθῇ Τύχ(η)» καὶ ἐν τῇ στήλῃ:

---

[1]) **Kalinka,** Denkmäler aus Bulgarien, ἀριθ. 286, 287 293 κτλ.

[2]) **Kazarow,** Antike Denkmäler aus Bulgarien, Bulletin de l'inst. arch. Bulg. τόμ. IV, σελ. 84.

[3]) **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, σελ. 328, ἀριθμ. 19.

[4]) Αὐτόθι, ἀριθμ. 20.

[5]) **Cagnat,** Inscriptiones graecae ad res Romanas pertinentes ἀριθμ. 721 καὶ 728.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

«Μαρ. Μούκιος Κλ
αυδιανὸς Καρδένθου μνῆ
μα τόδε ζῶν ἑαυτῷ κατέστησεν».[1]

Τὰ γράμματα εἶναι ἐνιαχοῦ συμπεπλεγμένα. Ὁ ἐξηλληνισμένος Θρᾷξ Μᾶρκος Μούκιος Κλαυδιανός, υἱὸς τοῦ Καρδένθου, πιθανῶς μεταβαλὼν τὸ ἀρχικόν του θρακικὸν ὄνομα καὶ λαβὼν τὸ πλῆρες Ρωμαϊκὸν σὺν τῇ ὑπηρεσίᾳ του εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ σὺν τῇ κτήσει τῶν δικαίων τοῦ Ρωμαίου πολίτου, ἐπέστησε τὴν ἐνεπίγραφον στήλην ἀναμφιβόλως ἐπὶ λιθοκτίστου ἢ πλινθοκτίστου τάφου, οὗ τῆς κατασκευῆς ἐπεμελήθη ζῶν, προνοῶν οὕτω περὶ τῆς ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ ἡσυχίας του. Τοιοῦτοι τάφοι μετὰ μνημείων ἢ λίθιναι λάρνακες (πύελοι) ἦσαν συνήθεις παρὰ τοῖς ἐξηλληνισμένοις Θρᾳξὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας, δημιουργηθέντων οὕτω τῶν οἰκογενειακῶν λεγομένων τάφων (πατρῷα μνήματα, ἠρία), κατὰ τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰθισμένα. Ἐπὶ τῶν λαρνάκων ἢ ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῶν τάφων στηλῶν ἐχαράσσετο τὸ ὄνομα τοῦ ζῶντος ἰδιοκτήτου καὶ τῶν προαποθανόντων οἰκείων, οἵτινες ἐτάφησαν, ἢ τῶν ζώντων, οἵτινες ἔμελλον νὰ ταφῶσιν· οὗτοι δ' ἦσαν ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἔγγονοι συνήθως. Ἀπηγορεύετο δὲ πολλάκις ἡ εἰς αὐτοὺς ἄλλων ταφὴ ἢ ἡ βλάβη καὶ καταστροφὴ αὐτῶν ἐπὶ μεγάλῃ χρηματικῇ ζημίᾳ ἀποτινομένῃ εἰς ὡρισμένην κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως, εἰς ἣν ἀνετίθετο ἡ φύλαξις τῶν τάφων ἢ καὶ ἐπὶ δεινῇ κατάρᾳ. Ἐπειδὴ ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ δὲν ὑπάρχει ἀπαγόρευσις τῆς εἰς τὸν τάφον ἄλλου ἐνταφῆς, εἰκάζεται ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης δὲν εἶχε συγγενεῖς.[2]

ιβ') Βωμὸς τετράπλευρος, ὕψους 1.60, πλάτους καὶ πάχους 0.50, μετὰ θριγκοῦ καὶ βάθρου ἐξ αὐτοφυοῦς λίθου ἐπὶ τόπου. Εὑρέθη ἐν ᾗ θέσει καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα στήλη. Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

«Ἀδριάνιος, Δημ(η)τριανὸς καὶ Ἀσκλη
πιάδης τὸν βω(μὸν)
καὶ τὸ ἄγαλμα (ἐκ)
τῶν ἠδίων ἀνέ(στη)σαν
Διῒ Καπιτωλίῳ. (Εὐ)τυχῶς».[3]

---

[1]) Ὁ **Dobrousky** ἐν τῷ Sbornik za narodno oumotvorenic (=ἀνθολόγιον ἐθνικῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως), ἔτ. 1900, τόμ. XVI, σε .119, ἀριθ. 27 κατὰ κακὴν ἀντιγραφὴν μηχανικοῦ τινος ἀναγινώσκει: «Μᾶ(ρκος) Σευ(ῆ)ρος Κλ(α)υδιανὸς Καρδένδου μον(ο)μάχου ζῶν ἑαυτῷ κατέστησεν».

[2]) Ἴδε, **Dumont-Homolle,** αὐτόθι, σελ. 515.

[3]) **Dobrousky,** αὐτόθι, σελ. 119, ἀριθ. 27 καὶ ***Τσουκαλᾶ,*** αὐτόθι, σελ. 62 § 76.

Οἱ Ἕλληνες Ἀδριάνιος, Δημητριανὸς καὶ Ἀσκληπιάδης ἰδίᾳ δαπάνῃ κατεσκεύασαν καὶ ἔστησαν βωμὸν καὶ ἄγαλμα εἰς τὸν Δία τὸν Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὸν λατρευόμενον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐν τῷ τοῦ Καπιτωλίου ναῷ, πιθανῶς πρὸ ναΐσκου τοῦ Διὸς ἢ ἄλλου θεοῦ.

ιγ') Τμῆμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως, διαστάσεως ὡς ἔγγιστα 0,60 πλάτους καὶ 0,18 ὕψους, εὑρεθὲν ἐπὶ ἀρχαίου τάφου ἀνασκαφέντος ἐν ἀγρῷ παρὰ τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ ἀπὸ Στενιμάχου πρὸς τὰ νοτιοανατολικῶς παρὰ τῇ Ροδόπῃ κείμενα Ἀρβανιτοχώρια. Ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ εὑρόντος εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἐκ τοῦ ἀναγλύφου σῴζεται μόνον τὸ κάτω μέρος, ἤτοι οἱ πόδες τοῦ τε ἵππου καὶ τοῦ ἱππέως, ὁ μεταξὺ αὐτῶν κύων, ὁ βωμὸς καὶ τὸ κάτω τοῦ κορμοῦ τοῦ παρ' αὐτῷ δένδρου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἐν τῷ μέσῳ διερρηγμένον. Κάτωθι ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ καθ' ἡμετέραν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν: «Ἡρώδης Παΐσκις, (Τη)ρεὺς Σουρατράλις». Ἄνωθι τοῦ ἀναγλύφου πιθανῶς ἦτο κεχαραγμένον: «Κυρίῳ Ἥρωι». Ὁ Ἑλληνορρωμαῖος Ἡρώδης Παΐσκις καὶ ὁ Ἑλληνοθρᾷξ Τηρεὺς Σουρατράλις ἀφιέρωσαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀφηρωισθέντος μετὰ θάνατον ἢ τοῦ μακαρίτου (χρηστοῦ) φίλου των τὸ ἀνάγλυφον ὑποχαράξαντες τὰ ὀνόματά των.[1]

ιδ') Ἀνάγλυφον ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς διαστάσεων 0,43×0,23 τοῦ μ., παριστῶν τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν, ἐν στάσει μετὰ σκήπτρων. Βαναυσούργημα. Εὑρέθη ἐν τῇ πόλει.[2]

ιε') Μαρμαρίνη πλὰξ διαστάσεων 1,65×1,15, μετ' ἀναγλύφου τοῦ Θρᾳκὸς ἱππέως ἄγοντος πρὸς δεξιά. Ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον ἐπὶ τοῦ περιθωρίου ἡ ἐπιγραφή: «Πόλ(υς) Κόμοδος αὐτὸν ἀ(φη)ρώισεν». Εὑρέθη παρὰ τοῖς Βοδενοῖς καὶ μετὰ τῆς πλακὸς ἅμα καὶ ἀνάγλυφον τῆς Ἥρας διαστάσεων 0,21×0,10 τοῦ μ. Ἀμφότερα τὰ ἀνάγλυφα βαναυσουργήματα.[3]

Τὰ νεκροταφεῖα τῆς Στενιμάχου

16. Τὰ τῆς Στενιμάχου νεκροταφεῖα ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦσαν, ὡς ἀλλαχοῦ, ἐν ταῖς τῶν ἐκκλησιῶν αὐλαῖς, θαπτομένων τῶν ἐνοριτῶν εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς εἰς ἣν ὑπήγοντο ἐκκλησίας. Οὕτως οἱ ἑκάστοτε ἐκκλησιαζόμενοι ἠδύναντο νὰ ἐπισκέπτωνται

---

[1]) Τὸ ὄνομα ***Παΐσκις*** κατὰ συγκοπὴν καὶ ἐξελληνισμὸν τοῦ λατινικοῦ Παισκέννιος (Pescenius), τὸ ***Τηρεὺς*** συνεπληρώθη ὑφ' ἡμῶν, διότι ἡ πρώτη διγράμματος συλλαβὴ ἐλλείπει ἕνεκα τῆς ρωγμῆς τῆς πλακὸς ἐν τῷ μέσῳ ἀκριβῶς, προτιμηθὲν ὡς παλαιὸν θρᾳκοελληνικὸν ἀντὶ τοῦ συνήθους ***Τήρης*** ἐκ τῶν εἰς ***ρεὺς*** καταληγόντων κυρίων ὀνομάτων (οἷον Νηρεύς), τὸ δὲ ***Σουρατράλις*** εἶναι γνήσιον θρᾳκικόν, σύνθετον ἐκ τοῦ ***Σούρας-Σοῦρις καὶ Τράλις-Τράλης.***

[2]) Dobrousky, αὐτόθι, σελ. 59, ἀρ. 22.

[3]) Αὐτόθι, σελ. 802, ἀρ. 18.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

συχνάκις καὶ νὰ ἐπιμελῶνται τῶν τάφων τῶν προσφιλῶν των νεκρῶν προσφέροντες ἅμα αὐτοῖς τὰς εἰθισμένας προσφορὰς καὶ θυμιάματα. Ἀπ' οὐδενὸς τῶν τάφων ἔλειπεν ἡ κανδήλα· τινὲς δὲ τῶν εὐπορωτέρων οἰκογενειῶν ἐκοσμοῦντο καὶ διὰ λαμπρῶν μαρμαρίνων ἐνεπιγράφων ἐπιταφίων πλακῶν, ἐχουσῶν ἔγγλυπτον τὸν δικέφαλον ἀετόν, λείψανον κατὰ παράδοσιν τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων. Τούτων τινὲς διασῴζονται, ὡς ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω,[1] ἐπεστρωμέναι νῦν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1878 τὰ νεκροταφεῖα μετεκομίσθησαν, ἕνεκα λόγων ὑγιείας, ἔξω τῆς πόλεως καὶ περιωρίσθησαν εἰς τρία μόνον, ἤτοι εἰς τὸ τῆς κυρίως Στενιμάχου παρὰ τῇ εἰς τὰ Βοδενὰ ἀγούσῃ ὁδῷ πρὸς δυσμάς, τὸ τοῦ Ἀμπελήνου ἐπὶ τοῦ βουνοῦ νοτιοανατολικῶς καὶ τὸ τοῦ Τσηπροχωρίου ἐν τῇ πεδιάδι βορείως. Τούτων τὰ δύο πρῶτα, δυνατὸν εἰπεῖν, εἶναι ἀποκλειστικῶς Ἑλληνικά, ἅτε εἰς Ἑλληνικὰς συνοικίας ἀνήκοντα καὶ μετὰ τὴν αὔξησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ, συνοικοῦντος ἐν Τσηπροχωρίῳ, ὅθεν νῦν ἠχρηστεύθησαν, τὸ δὲ τρίτον εἶναι μικτὸν καὶ τὸ μόνον λειτουργοῦν σήμερον. Ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις ὑπάρχουσιν οἰκογενειακοὶ τάφοι κοσμούμενοι διὰ μαρμαρίνων μνημείων, ἔργων Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν γλυπτῶν. Τούτους καταγράφομεν ἐνταῦθα, διότι ἐνδέχεται σὺν τῷ χρόνῳ ν' ἀπαλλοτριωθῶσι καὶ ἐκλίπωσιν, οὐδεμιᾶς πλέον πού οὐδενὸς τυγχάνοντες ἐπιμελείας ὡς μετανοστευσάντων τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῆς κυρίως Στενιμάχου :

α') Τάφος οἰκογενείας Δ. Τσορμπατζάκου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου, ἐφ' οὗ σταυρός· ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀνὰ μία μαρμαρίνη κάλπη ἐπὶ βάθρων συνεχομένων τῇ στήλῃ. Ἐπὶ ταύτης ἐντὸς ᾠοειδοῦς πλαισίου φωτογραφία γέροντος ἐπὶ πορσελλάνης, ὑφ' ἣν ἡ ἐπιγραφή[2]: «Γεώργιος Δ. Τσορμπατζάκος. Ἀπεβίωσεν ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν τῇ 3 Δεκεμβρίου 1920»—«Χρυσῆ Δ. Τσορμπατζάκου».

β') Τάφος οἰκογενείας Θ. Ἑλληνίδου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ ἐπὶ πορσελλάνης φωτογραφίας ὡρίμου ἀνδρός· ὑπὸ ταύτην ἀνάγλυφος ἀνοικτὴ βίβλος, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνταῦθα κεῖται Θωμᾶς Κ. Ἑλληνίδου, † 6, ΙΙ, 1921, ἐτῶν 45».

γ') Τάφος οἰκογενείας Ἀργ. Σόμογλου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου, ἐφ' οὗ σταυρός. Ἐν τῷ ἄνω τῆς στήλης μέρει ἀνάγλυφον στέμμα ἐντὸς στεφάνου ἐξ ἀνθέων, ὑφ' ὃ ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται Ἀργύριος Κ. Σόμογλου. Ἀπέθανε τῇ 5 Δεκεμ-

[1]) Ἴδε ἀνωτέρω, § 14, 6', δ', α'.

[2]) Αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι κεχαραγμέναι κεφαλαίοις καλοῖς γράμμασι καὶ μόνον μικροῖς γράμμασι τὰ ἐπί τινων τάφων ἔμμετρα ἐλεγεῖα.

βρίου 1919, ἐτῶν 39. Καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ὡραία Ἀρ. Σόμογλου. Ἀπέθανε τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1921, ἐτῶν 33». Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν κάτω μαρμαρίνου βάθρου, τὸ δίστιχον ἐλεγεῖον:

«Θέλεις, φίλε, νὰ ἀκούσῃς φίλους χωρὶς νοῦν;
θ' ἀποθάνῃς ἄκαιρα καὶ μετὰ θὰ σὲ κατηγοροῦν».

δ') Τάφος οἰκογενείας Κ. Ι. Σόμογλου. Στήλη ὁμοία τῇ προμνημονευθείσῃ, ἀλλ' ἄνευ τοῦ στέμματος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Ἐνθάδε κεῖται Κωνσταντῖνος Ἰωάνν. Σόμογλου. Ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1910 ἐτῶν 62. Καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Καλλιόπη Κ. Σόμογλου. Ἀπέθανε τῇ 3 Ἰανουαρίου 1919, ἐτῶν» 58. Κάτωθι τὸ ἔμμετρον ἐλεγεῖον:

«Μὲ βλέπεις εἶμαι χῶμα,
ἀλλ' ἡ ψυχὴ 'ς τὸν οὐρανόν,
ἐδῶ μόνον τὸ σῶμα.
Ἂν θέλῃς, φρόντιζε καὶ σὺ
θνητὲ διὰ τὸ σῶμα·
ἐντὸς ὀλίγου θὰ γενῇς
καὶ σὺ σκωλήκων βρῶμα».

ε') Τάφος οἰκογενείας Κ. Καρπούζη. Στήλη μαρμαρίνη ἐπὶ τριῶν ἐπαλλήλων βάθρων. Ἐν τῷ ἄνω τῆς στήλης μέρει ἀνάγλυπτος σταυρὸς ἄνθεσι περιεστεμμένος, ὑφ' ὃν ἡ ἐπιγραφή: «Κωνσταντῖνος Γ. Καρπούζης. Ἀπέθανε τῇ 18η Σεπτεμβρίου 1901 ἐν ἡλικίᾳ 65 ἐτῶν». Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου βάθρου τὸ ἐλεγεῖον:

«Πίστις θερμὴ εἰς τοῦ Χριστοῦ τὴν ἅγια μας θρησκεία
κι' ἀγάπη 'ς τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν ἐλευθερία
εἶναι δυὸ ἄστρα φωτεινὰ 'ς τοῦ κόσμου μας τὴ ζάλη
κι' ἡ λάμψι των ἐφόδιο γιὰ τὴ ζωὴ τὴν ἄλλη.
Χαρὰ 'ς ἐκείνη τὴν ψυχή, ποὺ φέγγει καὶ φωτίζει.
Τὸ φῶς των τὸ ἀκοίμητο, θνητέ, ἂν σὲ στολίζῃ,
αὐτὴν τὴ ματαιότητα τοῦ βίου μὴ φοβῆσαι·
ἀθάνατος ἀληθινὰ κι' ἐδῶ κι' ἐκεῖ θὰ εἶσαι».[1]

[1]) Ὁ μείλιχος καὶ καλοκάγαθος Κ. Καρπούζης ἦτο τύπος καλοῦ πατριώτου καὶ ἀγαθοῦ χριστιανοῦ ἀπολαύων τῆς κοινῆς τῶν πάντων ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν γενέτειραν μετὰ χρονίαν διαμονὴν ἐν Ἑλλάδι, ὅπου μεταβὰς μετέσχε τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1866, καθ' ὃν ἀπέβαλε τὴν δεξιάν, ἵδρυσεν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως τὸ φερώνυμον ξενοδοχεῖον καὶ καφενεῖον, ἅτινα διεκόσμησε δι' ἑλληνικῶν εἰκόνων. Προσωπογραφίαι ἡρώων καὶ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς τῆς Ἑλλάδος οἰκογενείας, σκηνογραφίαι μαχῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων καὶ εἰκόνες ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μνημείων καθίστων αὐτὰ οἱονεὶ ἐθνικὴν πινακοθήκην. Τὸ καφενεῖον αὐτοῦ κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, ὁπότε ἔπαιζε καὶ μικρὰ μουσικῶν ὀργάνων ὀρχήστρα (τὰ λαλήματα), ἦτο κατάμεστον. Κατὰ δὲ τὰς μακρὰς χειμερινὰς νύκτας ἐχορεύοντο ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῶν δυναμένων νὰ ἐπιδείξωσι χορευτικὴν ἐπιδεξιότητα καὶ διάφοροι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

στ´) Τάφος οἰκογενείας Α. Κορμπάνογλου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου, ἐφ' οὗ σταυρός. Ἐπὶ ἀναγλύφου ἐπὶ τῆς στήλης δέλτου ἡ ἐπιγραφή: Ἐνθάδε κεῖται Ἀπόστολος Κ. Κορμπάνογλου. Ἀπεβ. τῇ 7 Μαρτ. 1924, ἐτῶν 74».

ζ´) Τάφος οἰκογενείας Ν. Ναΐδεν. Στήλη μαρμαρίνη, ἐφ' ἧς ἀνάγλυφον ὡραῖον Χερουβεὶμ ἐπὶ δύο ῥόδων, ὑφ' ὃ ἡ ἐπιγραφή: «Εὐφροσύνη Ν. Ναΐδεν, 21 Ἀπριλίου 1877, 19 Ἰουνίου 1906».

η´) Τάφος οἰκογενείας Α. Μεζεβίρη. Στήλη μαρμαρίνη ὁμοία τῇ α´ μετὰ τῶν ἑκατέρωθεν καλπῶν καὶ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Ἀπόστολος Γ. Μεζεβίρης, ἐτῶν 74. Ἀπεβίωσε τῇ 6 Αὐγούστου 1910».

θ´) Τάφος οἰκογενείας Σ. Σταθῆ. Στήλη μαρμαρίνη μικρά, ἐφ' ἧς ἐντὸς κυκλοτεροῦς πεδίου ἡ ἐπιγραφή: «Σωκράτης Σταθῆς, † 12 Νοεμβρίου 1919, ἐτῶν 45».

ι´) Τάφος οἰκογενείας Χατζη-Βασιλείου Γιώτσκα. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ σταυροῦ ἐπ' αὐτῆς καὶ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Χ. Βασίλειος Δ. Γιώτσκας.[1] Ἀπεβίωσε τῇ 5ῃ Σεπτεμβρίου 1903 ἐτῶν 70. Σμαράγδα Χ. Β. Γιώτσκα, ἐτῶν 75. Ἀπεβίωσε τῇ 15 Σεπτεμβρ. 1920.»

ια´) Τάφος οἰκογενείας Κ. Τσορμπαζάκου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου καὶ σταυροῦ. Ἐπὶ ἀναγλύφου δέλτου ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται Κωστάκης Β. Τσορμπαζάκος. Ἀπεβ. 14 Ἀπριλ. 1921, ἐτῶν 75.— Ἄννα Κ. Τσορμπαζάκου. Ἀπεβ. 1 Ὀκτωβρ. 1922, ἐτῶν 23».

ιβ´) Τάφος οἰκογενείας Σ. Νίκογλου. Στήλη μαρμαρίνη ὑψηλὴ ἐπὶ πέντε βάθρων μετὰ κιονοκράνου καὶ σταυροῦ ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπὶ ἀναγλύφου ἐπὶ τῆς στήλης δέλτου ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ Μαρία Στεφάνου Νίκογλου, ἀποβιώσασα 28 VIII 1918, ἡλικίας 75 ἐτῶν. Αἰωνία της ἡ μνήμη». Ἐπὶ δὲ τοῦ τετάρτου βάθρου κάτωθεν: «Ἐνθάδε κεῖται Στέφανος Α. Νίκογλου. Ἀπεβίωσε τῇ 3 Ἰανουαρίου 1922 ἐν ἡλικίᾳ 85 ἐτῶν».

χοροί. Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ εὐταξία τῶν θαμώνων μεθ' ὅλας τὰς ἀφθόνους εἰς τὸν Βάκχον σπονδὰς ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον ἐποπτείαν τοῦ ἰδιοκτήτου, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι μυσταγωγία τις ἐτελεῖτο ἐν τῷ καφενείῳ. Διὰ τῆς διαθήκης του κατέλιπεν ἐκ τῆς μικρᾶς του περιουσίας 50 χρυσᾶ εἰκοσάφραγκα εἰς τὴν κοινότητα ὑπὲρ τῶν σχολείων καὶ ἄλλα τοσαῦτα εἰς τοὺς φίλους του, ὅπως μετὰ πάνδημον μνημόσυνον ἐπὶ τοῖς τεσσαρακοστοῖς ἀπὸ τοῦ θανάτου του μεταβῶσιν ἅπαντες οἱ τιμῶντες τὴν μνήμην του εἰς τὸ νεκροταφεῖον καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου του τῇ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων εὐωχηθῶσι καὶ συμποσιάσωσιν ᾄδοντες καὶ χορεύοντες. Δὲν ἐνθυμίζει τοῦτο τὰς εὐωχίας καὶ τὰ δεῖπνα ἐπὶ ταῖς ταφαῖς τῶν προϊστορικῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν;

[1]) Ὁ ἀοίδιμος ἦτο ἐκ τῶν εὐεργετων τῆς Κοινότητος κληροδοτήσας αὐτῇ ὑπὲρ των σχολείων 100 ὀθ. λίρας.

ιγ´) Τάφος οἰκογενείας Σ. Μιμήδα. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου ἀρχαϊκοῦ, περιβεβλημένου ἀνθεμίοις καὶ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Μαρία Σταύρου Μιμήδα, γεννηθεῖσα τῷ 1805, ἀπέθανε τῷ 1888 Μαρτίου 16. Φίλῃ καὶ ἀγαθῇ μητρὶ ἀϊδίου εὐγνωμοσύνης καὶ εὐσεβείας ἕνεκα τύμβον τόνδε τὰ ἑαυτῆς τέκνα ἐχώσαντο».

ιδ´) Τάφος οἰκογενείας Ἀργ. Μαρίντσογλου. Στήλη μαρμαρίνη ὁμοία τῇ προηγουμένως περιγραφείσῃ. Ἐν τῷ ἄνω τῆς στήλης μέρει εἰκὼν ἐπὶ πορσελλάνης πρεσβύτιδος γυναικός, ὑφ' ἣν ἡ ἐπιγραφή: «Αἰκατερίνη Ἀρ. Μαρίντσογλου. † 13 Ἀπριλίου 1918, ἐτῶν 80». Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ἀνάγλυφος ἄγγελος μετὰ συνεπτυγμένων τῶν πτερύγων γονυκλινὴς πρὸ κάλπης ἐπὶ τάφου καὶ κλαίων. Ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ μνημείου: «Θωμᾶς Ἀργ. Μαρίντσογλου. † 23 Αὐγούστου 1910, ἐτῶν 36.—Ἀργύριος Δ. Μαρίντσογλου. † 24 Φεβρ. 1895, ἐτῶν 70».

Ἐν δὲ τῷ νεκροταφείῳ Ἀμπελήνου:

ιε´) Τάφος οἰκογενείας Χ. Θ. Κωνσταντίνου. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου ἀνθεμίοις κεκοσμημένου ἀναγλύφοις. Ἐπὶ δέλτου ἀνειλιγμένης ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ Χ. Θωμᾶς Κωνσταντίνου, ἀποβιώσας τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1908, ἐτῶν 68».

ιστ´) Τάφος οἰκογενείας Πάραμ. Ἐπὶ ὁμοίας τῇ προηγουμένῃ στήλης ἡ ἐπιγραφή: «Ὡς στρατιώτης ἐμάχεψεν,[1] εἰς δύο μάχας βγῆκε σὸς,[2] πληγωθεὶς ἀπέθανεν ὑπὲρ πατρίδος. Ὡς ἴον ἐμαράνθης, ὡς ῥόδον ἐλευκάνθης καὶ νῦν μὲ τοὺς ἀγγέλους πετᾷς εἰς οὐρανούς. Ἐνταῦθα κεῖται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Θωμᾶς Α. Παράμ. Ἐγεννήθη 29 Ἰουνίου 1888, ἀπεβίωσε τῇ 7 Νοεμβρίου 1919».[3]

ιζ´) Τάφος οἰκογενείας Κ. Ἀντωνιάδου. Μαρμάρινος εὐμεγέθης σταυρός, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Κωνσταντῖνος Ἀντωνιάδης, ἀποβιώσας 15 Ἰουλίου τὸ ἔτος 1923, ἐτῶν 91».

ιη´) Τάφος οἰκογενείας Γ. Ἀλαβέρα. Στήλη μαρμαρίνη ἐπὶ τεσσάρων ἐπαλλήλων βάθρων εἰς σταυρὸν ἀπολήγουσα. Κάτωθεν δάφνης καὶ ἀναγλύφου στεφάνου ἐξ ἀνθέων ἡ ἐπιγραφή: «Γεώργιος Χρ. Ἀλαβέρα». Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωτάτου βάθρου ἐπὶ ἀνειλιγμένης δέλτου «ἀποβιώσας τῇ 15 Νοεμβρίου 1912, ἐτῶν 75».

[1]) **ἐμάχεψεν** ἀντὶ ἐμάχευσε τοῦ ῥ. μαχεύω=μάχομαι.

[2]) **σὸς** ἀντὶ τοῦ σῶος, ἀβλαβής.

[3]) Πρόκειται περὶ νεαροῦ κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους πολεμιστοῦ, ὅστις μετασχὼν δύο μαχῶν οὐδὲν ἔπαθεν, ἀλλ' ἐν τῇ τρίτῃ ἐτραυματίσθη καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν γενέτειραν πρὸς νοσηλείαν καὶ ἀνάπαυσιν μετὰ ἔτη ὑπέκυψεν εἰς τὰ τραύματά του μαρανθεὶς καὶ λευκανθείς. Εἷς τῶν ἀγνώστων ἡρώων τοῦ ἐθνικοῦ πανθέου. Αἰωνία ἡ μνήμη του!

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ιθ΄) Τάφος οἰκογενείας Ι. Χ. Ἀργύρογλου, ἰατροῦ. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ κιονοκράνου, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή: «Ἐνθάδε κεῖται ἡ Θεοφανὼ Ι. Χ. Ἀργύρογλου, ἐτῶν 34, ἀποβιώσασα τῇ 7 Ἰουλίου 1910 ἐν Στενημάχῳ».

κ΄) Τάφος οἰκογενείας Μ. Γκάνιογλου. Στήλη μαρμαρίνη ἐπὶ πέντε βάθρων. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἄνωθεν ἄγγελος ἀνάγλυφος μετὰ συνεπτυγμένων τῶν πτερύγων κλίνων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ κάλπιδος πρὸ στήλης διὰ πέπλου κεκαλυμμένης καὶ εἰς σταυρὸν ἀποληγούσης. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου βάθρου ἡ ἐπιγραφή: «Μιχαὴλ Ἀρ. Γκάνιογλου. Ἀπεβίωσε τῇ 22 Νοεμβρίου 1903». Ἐπὶ τοῦ τρίτου βάθρου τὸ ἔμμετρον ἐλεγεῖον:

«Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάμματα, ἡ χαρὰ μὲ τὴ πίκρα
σὲ μιὰν ὥρα ἐσπάρθηκαν, μαζὺ ἐγεννηθῆκαν.
Ὢ διατὶ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ μέγα καὶ ὡραῖον
νὰ διαρκῇ προσκαίρως;
καὶ διατὶ νὰ σβέννηται ἡ ὕπαρξις ἀκαίρως
ὡς φθόγγος λύρας μαγικῆς, ὡς στεναγμὸς ἐκπνέων;»[1]

Ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Στενιμάχου

17) Αἱ περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Στενιμάχου γνωσταὶ ἡμῖν παραδόσεις εἶναι τέσσαρες, ἤτοι ἡ τῆς ***Νεράϊδας ἢ Βασιλοπούλλας***, ἡ τοῦ ***Μαγεμμένου***, ἡ τῶν ***Στοιχειωμένων Χριστουγέννων*** καὶ τῆς ***Ἀναθεματισμένης***, αἵτινες μεταπλασθεῖσαι ἐπὶ τὸ ἀφηγηματικώτερον ἐδημοσιεύθησαν, αἱ μὲν πρῶται τρεῖς ὑφ' ἡμῶν, ἡ δὲ τετάρτη ὑπὸ τοῦ Βλ. Σκορδέλη. Αὗται ἐν συντόμῳ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

[1] Ὁ Μιχαὴλ Ἀργ. Γκάνιογλου, γόνος εὐπόρου παλαιᾶς οἰκογενείας, μετὰ τὰς ἐν τοῖς Ζαριφείοις διδασκαλείοις τῆς Φιλιππουπόλεως γυμνασιακάς του σπουδὰς ἠκολούθησε τὰ μαθήματα τῆς νομικῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου σχολῆς, ἧς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ δικαίου. Εἰσελθὼν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν ἐν Κερκύρᾳ ἀπεφοίτησεν αὐτῆς μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ. Μετέσχε τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ὁδηγήσας αὐτὸς πάντας ὁμαδὸν τοὺς ἐκ Στενιμάχου ἐφέδρους καὶ ἐθελοντὰς εἰς Ἀθήνας. Μὴ ἐξασκήσας ἐν Βουλγαρίᾳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου ὡς Ἕλλην ὑπήκοος, ἐπρωτοστάτησεν ἐν τῇ γενετείρᾳ εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν καὶ φιλεκπαιδευτικὴν κίνησιν. Τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ καὶ ἄλλων φιλοπατρίδων καὶ φιλοπροόδων νέων συνεστάθη ἐν Στενιμάχῳ δραματικὸς ὅμιλος ἐρασιτεχνῶν, ὅστις κατὰ τὸν χειμῶνα συμμετεχουσῶν καὶ τῶν διδασκαλισσῶν (Στενιμαχιτισσῶν) ἔδιδε θεατρικὰς παραστάσεις ἔργων ἐθνικῶν ὑποθέσεων ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ παρθεναγωγείου, καταλλήλως διεσκευασμένῃ. Σκοπὸς τούτων ἦτο ἡ τόνωσις τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ ψυχαγωγία τῶν Στενιμαχιτῶν καὶ ἡ διὰ τῶν εἰσπράξεων ὑποστήριξις τῶν κοινοτικῶν σχολείων. Τῶν παραστάσεων μετεῖχε καὶ αὐτὸς ὑποδυόμενος ἑκάστοτε τὰ κυριώτερα τῶν δραμάτων πρόσωπα. Κατὰ μίαν τούτων (τῆς Βοσκοπούλας τοῦ Δ. Κορομηλᾶ) σύρων τὸν ἐθνικὸν χορὸν ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ ἐξέπνευσεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

α΄) Ἄδεται ὅτι ἐντὸς τῶν ὑπὸ τὸ φρούριον μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων κατοικεῖ ὡραία βασιλοπούλλα μεταμορφωθεῖσα ἡ ἀτυχὴς διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν γονέων της εἰς Νεράϊδαν. Αὕτη κατὰ τὰς σεληνιαίας καὶ γαληνίους νύκτας ἐξέρχεται μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῶν ὑπογείων ἀνακτόρων λειχείμων καὶ ἀτημέλητος καὶ περιπλανᾶται ἐπὶ ὥρας ἀνὰ τὰ διάφορα τοῦ φρουρίου μέρη, ἀνερχομένη καὶ εἰς τὰ πλέον ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα, οἱονεὶ περιπατοῦσα ἐν ρεμβασμῷ, ὥσπερ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων καὶ τῶν ἀνδήρων, ὅτε τὸ φρούριον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνακτόρων ὑψοῦτο μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιβλητικὸν τὴν θέαν. Εἶτα δι' ὑπογείου κρυφίας σήραγγος κατέρχεται εἰς τὸν ποταμόν, ὅπου λούεται ᾄδουσα, ἀλλὰ τὸ ᾆσμά της εἶναι ἀκατάληπτον ἕνεκα τοῦ φοβεροῦ ρόχθου τοῦ καταρρέοντος ποταμοῦ.

Μετὰ τὸ λουτρὸν ἀνέρχεται αὖθις εἰς τὸ φρούριον, ὅπου μετά τινας περιπλανήσεις ἐκβάλλει φωνὰς θρηνώδεις καὶ ὀλολυγμοὺς ἐξικνουμένους, τοῦ ἀνέμου βοηθοῦντος, ἐνίοτε μέχρι τῆς πόλεως καὶ εἶτα εὐθὺς ὡς λαλήσωσιν οἱ ἀλέκτορες κατέρχεται καὶ ἐγκλείεται εἰς τὰ μυστηριώδη της ἀνάκτορα, ὧν ἄγνωστος ἡ εἴσοδος. Ἐάν τις συμπέσῃ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην νὰ εὑρίσκηται πλησίον τοῦ φρουρίου, ἕλκεται ὑπὸ τῆς μαγικῆς της φωνῆς καὶ ὁδηγεῖται πειθήνιος ὑπὸ τῆς νεάνιδος εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπόθεν πλέον δὲν ἐξέρχεται, ἢ ἂν ἐξέλθῃ, μετὰ νύκτα ὀργίων, διατελεῖ μελαγχολικὸς καὶ σύννους μέχρι τοῦ θανάτου του, ὅστις δὲν βραδύνει νὰ ἐπέλθῃ. Εἶναι ***μαγεμμένος*** καὶ σπεύδει νὰ συναντήσῃ ἡ ψυχή του τὴν βασιλοπούλλαν.[1]

β΄) Ἄδεται ὅτι νεανίας τις ἐξ Ἀμπελήνου, ὅστις ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ τοῦ Κάστρου (Φιλιππουπόλεως) σχολῇ, μὴ πιστεύων εἰς τὰ περὶ τῆς Νεράϊδας μυθολογούμενα ἐστοιχημάτισεν ἔν τινι συμποσίῳ πρὸς τοὺς συμποσιάζοντας, ὅτι δύναται ἀφόβως νὰ διανυκτερεύσῃ ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νὺξ ἐκείνη ἦτο σεληνιαία, ὡδηγήθη εὐθὺς πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ὑπὸ τῶν φίλων του καὶ ἐγκατελείφθη ἐκεῖ. Τὴν αὐγὴν μετέβησαν οὗτοι εἰς τὸ φρούριον καὶ εὗρον τὸν τολμηρὸν νεανίαν ἐν ᾗ θέσει ἀφῆκαν αὐτὸν κατὰ τὴν νύκτα. Οὕτως οὗτος ἐκέρδισε μὲν τὸ στοίχημα εἰπὼν ὅτι οὐδὲν εἶδεν ἢ ἤκουσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα διατελέσας ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ πλήρης μελαγχολίας βίος αὐτοῦ κατόπιν καὶ ὁ ἄμεσος διὰ μαγείας τινὸς πλουτισμὸς ἐβεβαίουν ὅτι εἶδε τὴν Βασιλοπούλλαν. Διότι διεδόθη ἀνὰ τὴν πόλιν ὅτι ἐκέκτητο ἔκτοτε μαγικὸν τρίφωτον χρυσοῦν κηροπήγιον (τρικέρι), οὗ ὁσάκις ἤναπτε τὰ

[1] Ἴδε, ***Μυρτίλου***, ἡ Νεράϊδα, ἐν τῷ «Κήρυκι» Κωνσταντινουπόλεως, περιοδικῷ, ἔτος 1891 καὶ ἐν τῷ «Νεολόγῳ», ἐφημερίδι Κωνσταντινουπόλεως, ἔτος 1894.

κηρία, ἅτινα οὐδέποτε κατηναλίσκοντο, παρουσιάζετο αὐτῷ Αἰθίοψ, ὅστις προσεκόμιζεν αὐτοστιγμεὶ ὅ,τι διετάσσετο ὑπ' αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ὁ νεανίας ἐκτήσατο πλούτη πολλὰ καὶ ἠγόρασεν οἰκίας, ἀμπέλους, ἀγρούς, γενόμενος ζάπλουτος. Ἀλλὰ τοῦτο προσείλκυσε τὸν φθόνον καὶ ἐξήγειρε τὴν πλεονεξίαν τοῦ τότε τῆς Στενιμάχου Τούρκου Ἀγᾶ, ὅστις κατέσχε τὸ κηροπήγιον παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ νεανίου.

Θέλων ὁ Ἀγᾶς νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς Στενιμαχίτας διὰ τοῦ θαύματος τοῦ μαγικοῦ κηροπηγίου προσεκάλεσεν ἑσπέραν τινὰ πάντας τοὺς τῆς πόλεως προὔχοντας καὶ τὸν νεανίαν εἰς δεῖπνον. Οἱ προσκληθέντες ὡδηγοῦντο εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἀνδρῶνος τοῦ Ἀγᾶ, ὅπου ἐλάμβανον θέσιν ἐπὶ τῶν παρὰ τοῖς τοίχοις ἐστημένων διβανίων. Ἀφοῦ προσῆλθον πάντες οἱ συνδαιτυμόνες, ἤχθησαν εἰς παρακείμενον δωμάτιον καὶ παρεκάθισαν σταυροποδητὶ κατὰ τὰ εἰθισμένα, περὶ μεγάλην ταπεινὴν τράπεζαν (σουφρᾶ), ἐφ' ἧς ἔκειτο μόνον χρυσοῦν τρίφωτον κηροπήγιον. Ὅθεν ἤρξαντο ὑπομειδιῶντες καὶ ἀποροῦντες ἐπὶ τῷ παραδόξῳ δείπνῳ, διότι οὐδαμῶς ὑπώπτευσαν ὅτι τὸ κηροπήγιον ἦτο τὸ περιᾳδόμενον μαγικὸν τοῦ νεανίου. Ὁ Ἀγᾶς ἐν ὅλῃ τῇ σοβαρότητί του ἥναψε τὰ κηρία τοῦ κηροπηγίου καὶ πρὸς ἔκπληξιν πάντων ἐνεφανίσθη Αἰθίοψ τις, εἰς ὃν ἐπέταξε νὰ εὐτρεπίσῃ τὴν τράπεζαν προσκομίζων ποικιλίαν ἐδεσμάτων καὶ ποτῶν. Ὁ Αἰθίοψ ἐξαφανισθεὶς προσῆλθε μετ' ὀλίγον, ἀλλ' ἀντὶ ἐδεσμάτων ἔφερε ῥάβδον, δι' ἧς ἤρξατο πάντας ῥαβδίζων ἀνηλεῶς ἀπὸ τοῦ Ἀγᾶ μέχρι τῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες προσέδραμον εἰς βοήθειαν. Οἱ ῥαβδισμοὶ τοῦ ἀκατανικήτου Αἰθίοπος τότε μόνον ἐπαύθησαν, ἐξαφανισθέντος αὐτοστιγμεί, ὅτε ὁ νεανίας ἀπέσβησε τὰ φῶτα τοῦ κηροπηγίου.

Ἐξοργισθεὶς ὁ Ἀγᾶς ἐπὶ τῷ παθήματί του ἠθέλησεν ἐπιμόνως νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ νεανίου τὴν ἱστορίαν τοῦ μυστηριώδους καὶ μαγικοῦ κηροπηγίου, ὅπερ ἐκ φόβου ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κύριόν του, λαβὼν γενναῖον χρηματικὸν ποσόν. Ὁ νεανίας κατ' ἀρχὰς ἠρνεῖτο νὰ ὁμολογήσῃ τι, παρακαλῶν τὸν Ἀγᾶν νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἀπαίτησίν του καὶ προθυμοποιούμενος νὰ παράσχῃ αὐτῷ ὅσα ἂν χρήματα ἤθελε, διότι ἦτο δεδεσμευμένος διὰ φρικτοῦ ὅρκου. Ὁ Ἀγᾶς κατ' ἀρχὰς ἔστερξεν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐλάμβανε παρὰ τοῦ νεανίου τὰ αἰτούμενα ὀγκώδη ποσά, τοσοῦτον ηὐξάνετο ἡ περιέργειά του περὶ τοῦ μαγικοῦ κηροπηγίου. Ὅθεν ἤρξατο ἀπειλῶν τὸν νεανίαν ὅτι θὰ καταδικάσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ ἱεροδικαστηρίου εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον ἐὰν μὴ ὁμολογήσῃ, πόθεν ἔλαβε τὸ κηροπήγιον καὶ πῶς ἐκτήσατο τοσαῦτα πλούτη. Τότε ὁ νεανίας φοβηθεὶς τὸν κίνδυνον

καὶ ἐπιλαθόμενος τοῦ πρὸς τὴν Νεράϊδαν ὅρκου του ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὰ πάντα.

Δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ φρουρίου διανυκτέρευσιν ἐκείνην ἐπὶ τῷ στοιχήματι, ἐνεφανίσθη μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡ Νεράϊδα, ἥτις ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς τὰ μυστηριώδη καὶ μεγαλοπρεπῆ ὑπόγειά της ἀνάκτορα· ἐν τῷ λαμπροφωτίστῳ ναΐσκῳ αὐτῶν ἐνώπιον τῶν γονέων της καὶ πλήθους περικαλλῶν θαλαμηπόλων ἐτέλεσε τοὺς μετ' αὐτοῦ γάμους της εὐλογοῦντος ἀρχιεπισκόπου τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους καὶ κατὰ τὴν αὐγὴν ἐξέπεμψεν αὐτὸν αὖθις διὰ μυστηριώδους ἐξόδου ἐξ οἴκτου· πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γάμου της ἔδωκεν αὐτῷ χρυσῆν τρίχα ἐκ τῆς κόμης της, ἣν κατ' ἐντολήν της καύσας ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἔλαβε τὸ κηροπήγιον παρὰ τοῦ ἐμφανισθέντος Αἰθίοπος, ἧς τὸ θαῦμα εἶναι γνωστόν. Δυστυχῶς ὅμως ἡ, παρὰ τὸν πρὸς τὴν Νεράϊδαν ὅρκον του ὅτι θὰ κρατήσῃ ἀπόλυτον σιγὴν περὶ τοῦ ὅ,τι εἶδε καὶ ἤκουσε τὴν νύκτα ἐκείνην, ὁμολογία αὕτη ἐπήνεγκε τὴν δυστυχίαν του. Διότι τὰ μὲν οἰκήματά του κατέπεσαν εὐθύς, αἱ ἄμπελοί του, καὶ οἱ ἀγροὶ ἀπεξηράνθησαν, τὰ τρία τέκνα του ἀπέθανον κεραυνόπληκτα καὶ αὐτὸς τυφλωθεὶς ἔζησεν ἀθλίως μέχρι τοῦ θανάτου του, καταρώμενος καὶ ἀποφευγόμενος ὑπὸ πάντων δίκην πανωλοβλήτου, ὡς ***μαγεμμένος***. Τὸ κηροπήγιον ἅμα τῇ ὁμολογίᾳ ἐξηφανίσθη καὶ ἐπὶ ἔτη ἐδακτυλοδεικτεῖτο ὑπὸ τῶν διαβατῶν μετὰ σταυροκοπήσεως ἐν Στενιμάχῳ μέρος τι, οἱονεὶ κατηραμένον, πλῆρες ἐρειπίων, ὅπου ἦσάν ποτε τὰ ***ἀρχοντικὰ τοῦ μαγεμμένου σπίτια***[1].

γ') Ἄδεται ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καθ' ἑκάστην τῶν Χριστουγέννων νύκτα μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡ τοῦ φρουρίου ἐκκλησία, ἀναλαμβάνουσα τὴν παλαιάν της ὄψιν, ἐφωτίζετο λαμπρῶς ὑπὸ μυστηριωδῶν φώτων, ὁ κώδων ἐπανειλημμένως ἐκρούετο, ψαλμῳδίαι ἁρμονικαὶ ἐξηκούοντο ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ εὐωδία θυμιάματος περιεχεῖτο ἀνὰ ὅλον τὸ φρούριον. Κατὰ σύμπτωσιν Στενιμαχίτης τις κατερχόμενος ἐκ τῆς μονῆς τῆς Πετριτσονιτίσσης καὶ καταφυγὼν ὑπὸ τὸ φρούριον ἕνεκα χιονοθυέλλης παρέστη μάρτυς τούτων. Ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ὡς ἀφηγήθη, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἶδεν αὐτὴν ἐν ὅλῃ τῇ αἴγλῃ της, πλήρη εὐλαβοῦς ἐκκλησιάσματος περιβεβλημένου ἱματισμὸν ἄλλων χρόνων καὶ ἤκουσε τὴν ἀκολουθίαν τῶν Χριστουγέννων τελουμένην ὑπὸ ἱερέως καὶ ἑνὸς ἱεροψάλτου. Κατὰ τὴν διάβασιν τῶν Ἁγίων ἤκουσε τὸν ἱερέα μνημονεύοντα τὸν αὐτοκράτορα μετὰ παντὸς τοῦ παλατίου, τὸν πατριάρχην καὶ τὸν στρατηγὸν Βρυέννιον μετὰ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἡ λειτουργία διεξήχθη ἐν σπουδῇ μετὰ τὰ Ἅγια, ὁπότε,

---

[1]) ***Μυρτίλου***, ἡ Νεράϊδα, αὐτόθι.

ἀναγνωσθεισῶν καὶ τῶν τελευταίων εὐχῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως μετὰ τοῦ ἀμήν, ἐξηφανίσθησαν πάντα αὐτοστιγμεὶ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν της κατερείπωσιν. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ἀκολουθία τῶν **στοιχειωμένων Χριστουγέννων**, ἣν ἱερούργησεν ὁ ἱερεὺς Ἄνθιμος ἐκτελῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν μετὰ θάνατον πρὸς ἐξαγνισμόν.

Διότι πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν προσκληθεὶς ἐκ Στενιμάχου εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βρυεννίου, ὅπως ἱερουργήσῃ κατὰ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, ὅπου ἔμελλον νὰ ἐκκλησιασθῶσι καὶ πάντες οἱ φρούραρχοι τῶν ἐπὶ τῆς Ροδόπης ὀχυρωμάτων, ἐκολόβωσεν, ἀσεβήσας, τὴν ἀκολουθίαν, ὅπως ταχύτερον παρακαθίσῃ εἰς τὸ μετ' **αὐτὴν παρεσκευασμένον δαψιλὲς δεῖπνον τοῦ στρατηγοῦ,** καθ' ὃ ὑπερκορεσθεὶς ἀπέθανεν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας, μὴ σχὼν τὸν καιρὸν νὰ μετανοήσῃ. Ὅθεν ὁ Ὕψιστος, ὅτε ἀνῆλθεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἁμαρτόντος εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐτιμώρησεν αὐτὸν διατάξας ἐπὶ πεντακόσια ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ τελῇ ἑκάστοτε τὴν θείαν λειτουργίαν τῶν Χριστουγέννων κανονικῶς καὶ ὡς ἐμπρέπει τῇ ἑορτῇ, ἐκκλησιαζομένων καὶ πάντων ἐκείνων, οἵτινες συνήμαρτον τότε συνεκκλησιασθέντες. [1]

[1]) ***Μυρτίλου***, Τὰ στοιχειωμένα Χριστούγεννα, ἐν τῇ ἐφημ. Φιλιππουπόλεως «Εἰδήσεις τοῦ Αἵμου», 1899. Τὰ στοιχεῖα ταύτης τῆς παραδόσεως περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς μετὰ θάνατον τιμωρίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ λαιμάργου ἱερέως Παπανθίμου ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλφόνσου Daudet ἐκτιθεμένην ἐν τῷ διηγήματί του Les trois Graces παράδοσιν περὶ τοῦ ἀββᾶ Ballayer, ὅστις ἥμαρτεν ὁμοίως κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Χριστουγέννων διὰ λαιμαργίαν τῷ 1600 ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ πύργου τοῦ μαρκησίου Triggelack καὶ ἐτιμωρήθη ὁμοιοτρόπως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως ταύτης στηριχθέντος διηγήματός μου, τὸ τοῦ Γάλλου συγγραφέως διήγημα μοὶ ἦτο γνωστόν. Δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ δημοσίευσις τοῦ διηγήματός μου κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1899 ἐξήγειρε τὰ φυλετικὰ πάθη τῶν ἐν Φιλιππουπόλει καὶ ἐν Στενιμάχῳ Βουλγάρων λογίων καὶ ἔσχε δυσάρεστα ἐπακολουθήματα διὰ τοὺς Ἕλληνας Στενιμαχίτας. Ἀναμνησθέντες τῆς πρὸ ἐτῶν ἀποξεσθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ τσάρου Ἀσὲν ἐπὶ τοῦ φρουρίου καὶ ὑπολαβόντες καταπάτησιν τῶν ἐθνικῶν πατροπαραδότων δικαιωμάτων των ἐπὶ τῆς Στενιμάχου τὴν ἐν τῇ παραδόσει ἀνάμνησιν ὅτι τὸ φρούριον μετὰ τῆς Στενιμάχου ἀνῆκε πρὸ 600 ἐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βρυέννιον (ἱστορικὰ γεγονότα ἀναμφισβήτητα), ἐνεπλήσθησαν μίσους καὶ ὀργῆς κατὰ τοῦ ἰθαγενοῦς ἑλληνικοῦ στοιχείου, τοῦ ἀπὸ αἰώνων οἰκοῦντος ἐν τῇ πατρῴᾳ χώρᾳ του καὶ διαφυλάσσοντος ζηλοτύπως τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἐθνισμόν του μετὰ τοσαύτας λαίλαπας. Ὅθεν, μετὰ σφοδρὰν ἀρθρογραφίαν ἐν τῷ Βουλγαρικῷ τῆς Φιλιππουπόλεως ἡμερησίῳ τύπῳ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν των ἰδεωδῶν καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς προαιωνίων τοῦ Βουλγάρικοῦ ἔθνους ἐχθρῶν, εἰς οὓς ἀπέδιδον τὴν ἀπόξεσιν τῆς

δ') Ἀπέναντι τοῦ φρουρίου πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν δεξιὰν τοῦ ποταμοῦ ὄχθην ὑψοῦται δασὺς τῆς Ροδόπης βραχίων καλούμενος ***Χτένια***. Ἐπὶ τούτου ἵσταται ὡς στήλη κατηφής, οἱονεὶ καταδεδικασμένη νὰ ὑφίσταται τὰς καταιγίδας, βραχώδης προβλής, μέλαινα τὴν ὄψιν καὶ παριστῶσα ἄπωθεν μορφὴν γυναικὸς ἀπολελιθωμένης. Αὕτη ἡ προβλὴς φέρει τὸ δυσώνυμον ὄνομα ***Ἀναθεματισμένη*** καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτῇ διερχόμενοι, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὰς πέριξ ἀμπέλους των, λιθοβολοῦσι βλασφημοῦντες καὶ καταρώμενοι αὐτήν. Ἄδεται ὅτι πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου ὑπὸ τῶν Τούρκων οἰκογένειά τις ξένη ἀποτελουμένη ἐκ πατρός, υἱοῦ καὶ ὡραίας ξανθῆς νεάνιδος ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ φρουρίου. Ἡ νεᾶνις ἑλκυσθεῖσα ὑπὸ τοῦ

σπουδαίας ἱστορικῆς ἐπιγραφῆς των (ἴδε ἀνωτέρω § 7) διωργάνωσαν τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει διδασκαλικοῦ συλλόγου καὶ τῆς γυμναστικῆς τῶν ἀνδρείων ἑταιρείας πομπώδη ἐκδρομὴν κατὰ τὸ ἔαρ εἰς Στενίμαχον καὶ τὸ φρούριον, μετὰ μουσικῆς, λαβάρων καὶ σημαιῶν. Οἱ ἐκδρομεῖς συνενωθέντες μετ' ἄλλων ἐν Στενιμάχῳ καὶ τῶν αὐτόθι ἀξιωματικῶν τοῦ συντάγματος τοῦ ἑδρεύοντος ἐν τῇ πόλει καὶ ἀποτελέσαντες ὀγκώδη διαδήλωσιν ἀνῆλθον εἰς τὸ φρούριον ὡς εἰς προσκυνητήριον. Ἐκεῖ μετὰ λόγους ἐθνικοὺς καὶ μισελληνικοὺς καὶ πατριωτικὰς ᾠδὰς ἔστησαν ἐπὶ τοῦ βράχου μαρμαρίνην πλάκα, ἐφ' ἧς ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ δαπάνῃ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνεπέτασαν ἐπὶ κοντοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ φρουρίου τὴν Βουλγαρικὴν σημαίαν, εὐλογοῦντος τοῦ ἐπισκόπου Ἀνθίμου, τοποτηρητοῦ τοῦ μητροπολίτου Πλόβδηφ. Κατελθόντες δ' εἶτα εἰς τὴν πόλιν δὲν ὤκνησαν ἐκ τοῦ πολλοῦ των ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν των ἰδεωδῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ νὰ τραπῶσιν εἰς ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς κατὰ τῶν φιλησύχων καὶ νομοταγῶν Ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν στρατιωτικῶν τῆς πόλεως ἀρχῶν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας Βούλγαροί τινες ἐκ Στενιμάχου μετ' ἄλλων ἐκδρομέων ἄλλοθεν ἀνῆλθον εἰς τὸ φρούριον, ὅπως ὡς εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ πατήσωσι καὶ αὐτοὶ τὸ ἱερὸν ἔδαφος, ὅπερ ἐπάτησάν ποτε οἱ πόδες τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ καὶ ἀξίου τσάρου των Ἀσὲν II καὶ ἴδωσι τὴν περιλάλητον ἀρχαίαν Βουλγαρικὴν ἐπιγραφήν. Ἀλλ' ὢ τῆς ἐθνικῆς προσβολῆς! Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη κατερρυπωμένη δι' ἀνθρωπίνων περιττωμάτων καὶ ἡ ἐθνική των σημαία κατερριμμένη ἐκ τῆς θέσεώς της. Ἡ βέβηλος ὄντως πρᾶξις ἀπεδόθη ἀνεξελέγκτως ἀμέσως εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Στενιμάχου κατοίκους, ***τοὺς ἀθεραπεύτως γραικομανεῖς*** (!) καὶ αἱ βουλγαρικαὶ ἐφημερίδες ἐπανέλαβον ἐν μείζονι καὶ ἐντονωτέρᾳ κλίμακι τὸ εἰθισμένον κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ (γλώσσης, παιδείας, τέχνης, θρησκείας πολιτισμοῦ) ὑβρεολόγιόν των, ἐξερεθίζουσαι τὸν ἁπλοῦν καὶ φιλήσυχον Βουλγαρικὸν λαόν. Ἀντὶ δὲ ν' ἀναζητηθῇ ὁ ἔνοχος τῆς πράξεως καὶ τιμωρηθῇ προσηκόντως, ὡς ἀπητήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν, ἀποδοκιμασάντων ἐν ἱερᾷ ἀγανακτήσει τὴν ῥυπαρὰν πρᾶξιν ὑφ' οἱουδήποτε αὕτη καὶ ἂν διεπράχθη, ἐπετράπησαν ὑπὸ τῆς διοικητικῆς τῆς πόλεως ἀρχῆς τῇ ὑποδείξει ἢ τῇ ἀνοχῇ τοῦ κέντρου συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις κατὰ τῶν συνοίκων καὶ συμπολιτῶν Ἑλλήνων. Τὰς ἀνθελληνικὰς ταύτας διαδηλώσεις ἐν Στενιμάχῳ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀρρενωποῦ κάλλους καὶ τῆς ῥώμης τοῦ ἡγεμόνος ἠράσθη ἐμμανῶς αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ ἔρως της ἀπεκρούσθη, διότι ὁ ἡγεμὼν ἦτο ἤδη μεμνηστευμένος μετά τινος Παλαιολογίνας τοῦ Βυζαντίου. Τότε ἡ φιλέκδικος νεᾶνις πρὸς κορεσμὸν τοῦ μίσους της ὑπέδειξε, διαφυγοῦσα λάθρα ἐκ τοῦ φρουρίου, ἀτραπόν τινα εἰς τοὺς πολλάκις προελάσαντας καὶ μάτην ἐπιχειρήσαντας τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου Τούρκους. Οὕτως οἱ ἐχθροὶ πρωΐαν τινὰ μεγάλης ἑορτῆς, ὅτε ἡ ὀλιγάριθμος φρουρὰ σύμπασα ἠκκλησιάζετο κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, προσήγγισαν κρυφίως καὶ ἀπροσδοκήτως εἰς τὸ φρούριον διὰ τῆς ἀτραποῦ. Πάντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πρόμαχοι ἔδραμον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά, διότι οἱ ἐχθροὶ παρεβίαζον πλέον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου. Ὅτε δὲ ὁ ἡγεμὼν κραδαίνων τὸ ξίφος καὶ μαχόμενος γενναίως ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων ἔστρεψε τυχαίως τὸ βλέμμα του πρὸς ἀνατολάς, διέκρινεν ἐκεῖ ἐπὶ τῆς προβλῆτος τοῦ βράχου τὴν νεάνιδα ἔχουσαν τεταμένην τὴν χεῖρα καὶ δεικνύουσαν εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἀθρόους πρὸς βοήθειαν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς Τούρκους τὴν μυστικὴν ἀτραπόν. Τότε ἠννόησε τὰ πάντα καὶ μόλις ἐφώνησεν **ἀνάθεμά σε** βέλος ἐχθρικὸν διεπέρασε τὰ στήθη του καταρρίψαν αὐτὸν ἄπνουν. Τὴν αὐτὴν στιγμήν, ὡς ἐκ θαύματος, καὶ ἡ προδότις νεᾶνις ἀπελιθώθη. [1]

ἠκολούθησαν διάφοροι βανδαλισμοὶ ὑπὸ τῶν ζωηροτέρων καὶ πατριωτικωτέρων διαδηλωτῶν κατά τε τῶν ἰδιωτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἑλληνικῶν περιουσιῶν καὶ ἡ κατάληψις τῆς ἐν Ἀμπελήνῳ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριάδος, ἥτις παρέμεινεν ἔκτοτε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Βραδύτερον ἀπεκαλύφθη ὅτι ὁ δράστης τῆς ῥυπαρότητος ἦτο γνωστὸς ἐν Στενιμάχῳ φανατικὸς Βούλγαρος, ὅστις προέβη εἰς τὸ σατανικόν του σχέδιον, κατὰ τὴν ἰδίαν του ἐκ κομπορρημοσύνης ὁμολογίαν, ὅπως ἐνοχοποιηθῶσιν οἱ Ἕλληνες Στενιμαχῖται, ὥσπερ καὶ ἐγένετο, καὶ ἐνταθῇ ὁ κατ' αὐτῶν διωγμὸς πρὸς προσωπικά του συμφέροντα. Εὐτυχῶς ἡ ἐν τῷ δημοψηφίσματι ληφθεῖσα ἀπόφασις περὶ μετωνυμίας τῆς ἱστορικῆς πόλεως εἰς Ἀσένωφγράδ πρὸς τιμὴν τοῦ τσάρου Ἀσὲν δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ οὐδεμιᾶς κυβερνήσεως καὶ οὕτως ἡ πόλις διατελεῖ καὶ σήμερον μετὰ τὸν τέλειον ἐκβουλγαρισμόν της φέρουσα τὸ ἱστορικὸν Ἑλληνικόν της ὄνομα ***Στενίμαχος*** (Stanimaka).

[1]) Ἴδε ***Βλ. Σκορδέλη***, ἡ Ἀναθεματισμένη' ἐν τῇ «Ἑστίᾳ», ἔτ. 1887, τομ. ΚΔ, σελ. 438.

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΥ

ΥΠΟ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Θ. ΔΟΞΙΑΔΟΥ, ΙΑΤΡΟΥ

Ἡ Κοινότης Στενιμάχου διετήρει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος 1 σχολαρχεῖον, 1 ἑξατάξιον παρθεναγωγεῖον, 3 τετρατάξια δημοτικὰ σχολεῖα καὶ 3 νηπιαγωγεῖα. Συγχρόνως δὲ εἶχεν 7 ναοὺς καὶ περὶ τὰ 40 παρεκκλήσια ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἱδρύματα συνετηροῦντο ὑπὸ τῶν Στενιμαχιτῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐπιχορηγήσεως ἐκτὸς τῶν 200 λιρῶν Τουρκίας, κληροδοτήματος ἐτησίου τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου εὐεργέτου τῆς κοινότητος καὶ τέκνου τῆς Στενιμάχου, Γ. Χρυσοβέργη.

Ἡ ἐτησία δαπάνη διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων μόνον ἀνήρχετο εἰς 1.800 χρυσᾶς λίρας, ποσὸν σημαντικὸν διὰ τοὺς οὐχὶ εὐπόρους κατοίκους τῆς κωμοπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν καὶ περὶ τὰς 50.000 χρυσᾶ φράγκα εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος ὡς σχολικὸν φόρον. Τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τοὺς πολίτας ὅπως συντηροῦν καὶ ἀπειράριθμα ἄλλα Σωματεῖα φιλανθρωπικά, νὰ ἱδρύσουν δὲ καὶ κατὰ τὸ 1903 τὸν Μουσικὸν Σύλλογον, ὁ ὁποῖος ἐγκατασταθεὶς εἰς πολυτελὲς οἴκημα προσεπάθησε νὰ δώσῃ νέαν κίνησιν φιλολογικήν, μουσικὴν καὶ γυμναστικήν, καὶ ἐντὸς ὀλιγίστου χρονικοῦ διαστήματος ἐπέτυχεν ὥστε νὰ ὀργανωθῇ ὀρχήστρα ἐκ 40 ὀργάνων, μὲ βιβλιοθήκην, ἀναγνωστήριον πλούσιον καὶ γυμναστήριον τελειότατον. Ὅλα δὲ αὐτὰ προσέδωκαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν εἰκόνα ἀπολύτως ἑλληνικήν, ἡ ὁποία ἐξεδηλοῦτο εἰς τὰς θαυμασίας συναυλίας καὶ παραστάσεις ἔργων καθαρῶς ἑλληνικῶν καὶ ἑορτὰς ἀναπαριστώσας ἤθη καὶ ἔθιμα καθαρῶς ἑλληνικά, μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι κάτοικοι νὰ προσαρμόζωνται πρὸς ταύτας καὶ νὰ μὴ ἀποστέργουν νὰ λαμβάνουν καὶ ἐνεργὸν ἀκόμη μέρος εἰς αὐτάς. Ἡ δὲ ἐκπαιδευτικὴ κίνησις, προσαρμοζομένη πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας καὶ τὰς νεωτέρας παιδαγωγικὰς μεθόδους συνετέλεσεν ὥστε τὰ ἐκπαιδευτήρια νὰ ἀποκαταστοῦν τελειότατα καὶ νὰ ἐφοδιασθοῦν μὲ διδασκάλους καὶ διδακτικὰ εἴδη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐζήλευον καὶ τὰ πλουσιώτερα ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ. Τρανὴ δὲ ἀπόδειξις τούτου τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τοῦ Συλλόγου τῶν Ὠφελίμων Βιβλίων καὶ τοῦ Σχολικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις εἶναι ἡ μόνη κοινότης τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπως ἀναφέρει ὁ μακαρίτης Βικέλας τοῦ Συλλόγου Ὠφελίμων

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Βιβλίων εἰς τὴν λογοδοσίαν τοῦ 1907, ἡ ὁποία παρήγγειλεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τελειοτάτην συλλογὴν ὅλων τῶν σχολικῶν εἰδῶν.

Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ὑποκινήσῃ τὴν μῆνιν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ὄχλου, ὁ ὁποῖος ἐπωφελήθη τῆς ἀνθελληνικῆς κινήσεως κατὰ τὸ 1906, ὅπως κατασρέψῃ κόπους, μόχθους καὶ θυσίας τόσων ἐτῶν.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀνθελληνικῶν κινημάτων τῆς Βουλγαρίας τὸ 1906 εἶναι ἀρκετὰ γνωστή. Αἰτία τῶν διωγμῶν αὐτῶν ἦτο, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἡ ἀποτυχία τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων ἐν Μακε-

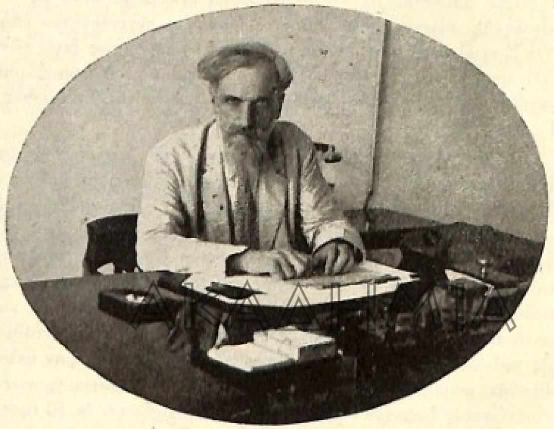

Ἀπόστολος Θ. Δοξιάδης
Τέως Ὑπουργὸς Ὑγιεινῆς, Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως

δονίᾳ κατὰ τὸ 1906 καὶ ἡ καθ᾽ ὅλην τὴν γραμμὴν ὑποχώρησις αὐτῶν ἔναντι τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἡ ἀντικυβερνητικὴ ἐν Βουλγαρίᾳ προπαγάνδα τῶν Βουλγαρομακεδόνων. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις εὑρισκομένη πρὸ ἐκλογῶν καὶ φοβουμένη τὴν πτῶσιν αὐτῆς, μὴ δυναμένη δὲ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν τρωθεῖσαν βουλγαρικὴν φιλοτιμίαν δι᾽ ἀντιδράσεως ἐν Μακεδονίᾳ, διωργάνωσεν ὅλην αὐτὴν τὴν ἀνθελληνικὴν κίνησιν μεταμφιέσασα ὑπαλλήλους τῶν Ὑπουργείων εἰς κομιτατζῆδες καὶ ἀποστείλασα αὐτοὺς εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Βουλγαρίας πρὸς δημιουργίαν ὅλων αὐτῶν τῶν ἐκτρόπων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο πιστοποιεῖ διὰ φυλλαδίου του καὶ ὁ τότε πρεσβευτὴς τῆς Βουλγαρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει Νάτσεβιτς, ὑποβαλὼν τὴν παραίτησίν του διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραφε, τοιοῦτον αἶσχος.

Καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων πόλεων αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὰς συνεπείας τοῦ κακουργήματος αὐτοῦ ἦτο καὶ ἡ Στενίμαχος. Καὶ διὰ μὲν τὴν Ἀγχίαλον ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις, ὅτι εὑρέθη πρὸ ἀπροσδοκήτου κινήματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο οὔτε νὰ προΐδῃ, οὔτε νὰ προλάβῃ· διὰ τὴν Στενίμαχον ὅμως, Φιλιππούπολιν καὶ ἄλλας πόλεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν δικαιολογίαν, διότι τὸ κίνημα τῆς Στενιμάχου ἔλαβε χώραν μίαν ἑβδομάδα μετὰ τὸ τῆς Ἀγχιάλου καὶ καθ᾽ ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα δὲν ἔπαυσαν οἱ ἁρμόδιοι δι᾽ ἐπικλήσεων καὶ ἐκκλήσεων πρός τε τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον, διαμένοντα τότε εἰς Κάρλσμπατ, νὰ ἐφιστοῦν τὴν προσοχήν των καὶ νὰ ζητοῦν τὴν μεσολάβησίν των πρὸς πρόληψιν ἀνοσιουργημάτων, τὰ ὁποῖα αἱ ἐφημερίδες τοῦ τόπου καθημερινῶς διετυμπάνιζον. Διὰ νὰ συγκαλύψῃ ὅμως ἡ Κυβέρνησις τὰς εὐθύνας της δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὸν τότε Νομάρχην Φιλιππουπόλεως Κ. Μανόλωφ καθὼς καὶ ὁλόκληρον σύνταγμα πεζικοῦ νὰ μεταβῇ εἰς Στενίμαχον ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τοῦ Σαββάτου διὰ νὰ περιφρουρήσῃ δῆθεν τὴν τάξιν. Ἐκ τῶν ὑστέρων ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχον εἰμὴ νὰ προλάβουν ἐνδεχομένην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Στενιμαχιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο τόσον ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες καὶ πατριῶται, ὥστε νὰ μὴ ἀνεχθοῦν τὴν διὰ τῆς βίας διαρπαγὴν τῶν σχολείων, τῶν ἐκκλησιῶν των καὶ οἰκιῶν των καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἱστορίας των. Ὁ ἴδιος Νομάρχης κ. Μανόλωφ μέχρι τῆς 4ης πρωϊνῆς ὥρας τῆς Κυριακῆς ἐβεβαίωνεν εἰς τὸν τότε Πρόεδρον τῆς Κοινότητος κ. Δοξιάδην, ὅτι ἔλαβε τὰ μέτρα του ὅπως οὐδὲν ἔκτακτον συμβῇ, προσεπάθει δὲ παντὶ τρόπῳ, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν νὰ μάθῃ, ἐὰν πραγματικῶς προητοιμάζετο ἀντίστασίς τις, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς τυχὸν ἔχοντας τὴν πρόθεσιν νὰ ἀμυνθοῦν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Στενιμαχίτας ἔναντι τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ προσεπάθει νὰ τοὺς πείσῃ ὅπως παραδώσουν οἰκειοθελῶς ἕνα τοὐλάχιστον Ναόν, τὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος, διὰ νὰ δυνηθοῦν δῆθεν οἱ ἐξημμένοι καὶ φανατισμένοι Βούλγαροι νὰ ἐκκλησιασθοῦν ἐντὸς αὐτοῦ, πράγματι ὅμως διὰ νὰ διατυμπανίσουν ἁπανταχοῦ ὅτι μόνοι των οἱ Στενιμαχῖται παρέδωσαν τοὺς ναούς των. Εὐτυχῶς οἱ τότε ἡγούμενοι τῆς κινήσεως ἀρχηγοὶ τῆς κοινότητος, γνωρίζοντες τὴν βουλγαρικὴν δολιότητα, δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν παγίδα ἡ ὁποία τοῖς ἐστήθη.

Τοιουτοτρόπως τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς τῆς 6 Ἰουλίου στίφη μεθύσων καὶ ἀγριεμμένων ἀνθρώπων, ἀφοῦ ἔθραυσαν πρῶτον τὰ κλεῖθρα τοῦ Ναοῦ Ἁγίας Τριάδος καὶ ἔλαβον τὰς εὐλογίας τῶν ἱερέων των, ἐξώρμησαν ἐκεῖθεν πρὸς τὰ διάφορα μέρη τῆς πόλεως

ΑΘΗΝΩΝ

καὶ ἐν συνοδείᾳ τῶν στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν ὅπως φρουρήσουν τὴν τάξιν, ἤρχισαν νὰ εἰσέρχωνται πρῶτον εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σχολεῖα καὶ ἔπειτα καταστήματα καὶ οἰκίας καὶ ἁρπάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ καίοντες ὅ,τι εὕρισκον πρὸ αὐτῶν νὰ ἀποτελειώσουν μέχρι τῆς μεσημβρίας τὸ προσχεδιασθὲν ἔργον των. Τὴν 12 τῆς μεσημβρίας ἀκριβῶς εἰς τὰ κωδωνοστάσια καὶ τοὺς ἐξώστας τῶν σχολείων ἐκυμάτιζεν ἡ βουλγαρικὴ σημαία, πλήθη δὲ ἀλλαλαζόντων βουλγάρων ἐπανηγύριζον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τὴν συντελεσθεῖσαν νίκην. Μετὰ τὸ γεῦμα τῆς ἰδίας ἡμέρας σχολεῖα καὶ ναοὶ πλέον δὲν ὑπῆρχον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης Στενιμάχου, ὅπως καὶ ὅλαι τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Βουλγαρίᾳ πόλεων, κατελύθησαν, περιουσίαι ἑλληνικαὶ κατεστράφησαν, βιβλιοθῆκαι καὶ κειμήλια ἐκάησαν καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικότητος τῆς πόλεως ἔληξε.

Ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις καὶ πάλιν ἐδικαιολογήθη ὅτι εὑρέθη πρὸ ἀπροόπτου. Ὁ στρατός, ἔλεγεν, ἐφοβήθη νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν ὅπλων του διὰ νὰ προλάβῃ τὴν αἱματοχυσίαν. Προσεποιήθη ἄγνοιαν τῆς προελεύσεως ὅλων αὐτῶν τῶν στιφῶν. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Πετκὼφ καὶ προσωρινὸς Πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, εἰς ἐπιτροπὴν μεταβᾶσαν δύο ἡμέρας μετὰ εἰς Σόφιαν, ὅτι θὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα, θὰ τιμωρήσῃ τοὺς ὑπαιτίους καὶ θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας ὅ,τι ταῖς ἀφῃρέθη. Οὐδεὶς εὐτυχῶς ἐξ ἡμῶν ἐπίστευσε. Καὶ ὁ τότε Πρόεδρος τῆς Κοινότητος κ. Δοξιάδης, βέβαιος ὢν ὅτι διὰ τῆς Κυβερνήσεως δὲν θὰ ἐπετύγχανε τίποτε, γνωρίζων ὅμως ἀφ᾽ ἑτέρου ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ ἐπισήμως νὰ υἱοθετήσῃ ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις τὰ γεγονότα, κατέφυγεν εἰς πλάγια μέσα. Καὶ κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέτυχεν ὅπως παραλάβῃ 3 ναοὺς (Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίας Μαρίνης καὶ Παναγίας Μεσοχωρίου), διατηρήσῃ δὲ τούτους μέχρι τοῦ 1914, ὁπότε κατελήφθησαν καὶ διηρπάγησαν.

Θεωροῦμεν ὡς οὐχὶ περιττὸν ν᾽ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος ἦλθεν εἰς διαφωνίαν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπιμένοντος ὅπως ἢ ὅλα τὰ κοινοτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κτίρια ἐπιστραφῶσιν ἢ οὐδέν. Αἱ ἄλλαι κοινότητες τῆς Βουλγαρίας ἠκολούθησαν τὴν συμβουλὴν τοῦ Πατριαρχείου, ἡμεῖς μὴ πειθαρχήσαντες διεσώσαμεν ἐπί τινα ἀκόμη ἔτη τὸ δυνατὸν τοῦ ἐκκλησιάζεσθαι εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1906 οὐδὲν σχολεῖον πλέον Ἑλληνικὸν καθ᾽ ὅλην τὴν Βουλγαρίαν ἐλειτούργει καὶ οἱ Ἑλληνόπαιδες ἦσαν ἠναγκασμένοι συμφώνως πρὸς τὸν βουλγαρικὸν νόμον νὰ φοιτοῦν καθ᾽ ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα. Ἐξησκεῖτο ἔλεγχος αὐστηρὸς ἐκ μέρους τῶν βουλγα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρικῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχετικοῦ περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νόμου. Καὶ ἡ πρόσληψις διδασκαλίσσης καὶ κατ᾽ οἶκον ἀκόμα κατέστη ἀδύνατος, καὶ τότε ἡ Κοινότης δι᾽ ἐράνων προσεπάθησε νὰ συγκρατήσῃ τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα των καὶ διοργανώσῃ ἀφ᾽ ἑτέρου νυκτερινὰ σχολεῖα τῶν ὁποίων τὴν λειτουργίαν ἑκάστοτε ἐξησφάλιζε διὰ γενναίων δωροδοκιῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους δημοσίους ὑπαλλήλους. Δυστυχῶς ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας της τοὺς πρώτους διαφυγόντας ἐξ Ἀγχιάλου τὴν πυρκαϊὰν αὐτῆς καὶ νὰ περιποιηθῇ αὐτοὺς στοργικώτατα, ἐδέχθη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ τοὺς ἀναχωροῦντας ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Βουλγαρίας διὰ νὰ δημιουργήσῃ πλήθη ἀνέργων ἐν μέσαις Ἀθήναις, οἵτινες ἐπὶ τριετίαν λαμβάνοντες ἐπιδόματα ἄνευ ἐργασίας πρὸς συντήρησίν των συνήθισαν εἰς τὸν ἀμέριμνον αὐτὸν βίον διὰ νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν ὀπίσω κατὰ μέγα μέρος εὐθὺς ὡς ἔπαυσεν ἡ ἐπιχορήγησις αὐτή. Ὑπὲρ τὰ 30.000.000 χρυσᾶ φράγκα ἐξοδεύθησαν ματαίως καὶ ἀσκόπως καὶ μόλις κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1908 ἤρχισαν οἱ κυβερνῆται τῆς Ἑλλάδος νὰ σκέπτωνται περὶ ὁριστικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐκ Βουλγαρίας προσφύγων, χωρὶς νὰ μελετήσουν τὴν κατάστασιν ὅπως θὰ ἔπρεπε, καὶ νὰ δαπανήσουν καὶ ἄλλα ἑκατομμύρια πάλιν ματαίως καὶ ἀσκόπως. Ἐπιτροπὴ ἐλθοῦσα ἐκ Στενιμάχου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1908 καὶ φέρουσα μεθ᾽ ἑαυτῆς ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον χρυσῶν φράγκων προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως ἀπαλλοτριώσῃ κτήματα πρὸς ἐγκατάστασίν των ἢ ὅπως ἐγγυηθῇ τοὐλάχιστον διὰ τὴν ἐξαγοράν των. Αἱ προσπάθειαι ἀπέβησαν ἄκαρποι καὶ μετὰ 3 ἔτη τὰ δύο τρίτα ἐπανέκαμψαν εἰς τὰς ἑστίας των ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν χλεύην καὶ εἰρωνείαν τῶν Βουλγάρων συμπολιτῶν των. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1912, ὁπότε ἡ Βουλγαρία εὑρισκομένη εἰς διαπραγματεύσεις συνάψεως συμμαχίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐπιθυμεῖ ἐκ νέου νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν κοινότητα καὶ νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν μαρανθέντα Ἑλληνισμόν.

Οἱ κάτοικοι τῆς Στενιμάχου ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἐπέτρεψε τὴν συμφώνως πρὸς τοὺς κειμένους νόμους ἐκλογὴν ἐφοριῶν διὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἤρχισαν νὰ προβαίνουν εἰς παραγγελίας βιβλίων διδακτικῶν καὶ ἄλλων σχολικῶν σκευῶν καὶ ν᾽ ἀναμένουν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἀπόδοσιν τῶν σχολείων καὶ νὰ ἐγκαινιάσουν ἐκ νέου τὸν ἐθνικόν των βίον. Ὁ ἐπακολουθήσας ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος μετὰ τὸν βαλκανικὸν εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἔξαψιν ἐκ νέου τοῦ φανατισμοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν διαρ-

παγὴν καὶ τῶν τριῶν ναῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλειτούργουν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης.

Καὶ οὕτως ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1914 δὲν ἠκούσθη πλέον ἑλληνικὴ λειτουργία εἰς τὴν Στενίμαχον.

Μετὰ ταῦτα καταστραφεισῶν τῶν κοινοτήτων πλέον ἤρχισεν ὁ ἀπηνὴς διωγμὸς τῶν ἀτόμων. Ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὶ εἰς τοὺς δρόμους, πρόστιμα καὶ φυλακίσεις τῶν ἐξεχόντων προσώπων ἐσκόπουν ὅπως τρομοκρατήσουν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν ὡς ἀρχηγοί, καὶ τοὺς ἐξαναγκάσουν εἰς ἀκούσιον ἐκπατρισμόν.

Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὴν Βουλγαρίαν πάλιν ἀντιμέτωπον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἂν καὶ πλεῖστοι ὅσοι Ἕλληνες ἐπολέμησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων συμπατριωτῶν των ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς Βουλγαρίας, ἐν τούτοις ὅμως οἱ διωγμοὶ δὲν ἔπαυσαν καὶ μόνον ὅταν ἡ νίκη καὶ πάλιν ἔστεψε τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ ὑπῆρχεν ὁ φόβος ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰσερχόμενα εἰς Βουλγαρικὸν ἔδαφος θὰ προέβαινον εἰς ἀντεκδικήσεις, μόνον τότε τρομοκρατηθέντες οἱ Βούλγαροι ὄχι μόνον τοὺς διωγμοὺς κατέπαυσαν, ἀλλὰ διὰ περιποιήσεων καὶ κολακειῶν προσεπάθουν νὰ πείσουν τοὺς ἡμετέρους νὰ λησμονήσουν τὸ παρελθὸν καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα θὰ κατελάμβανον τὴν πόλιν μας.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἰδιαιτέρας συμφωνίας Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας περὶ ἑκουσίας μεταναστεύσεως ἐπανῆλθον εἰς τὴν προτέραν των νοοτροπίαν. Οἱ Βούλγαροι, καὶ κυρίως οἱ μετανάσται ἐξ αὐτῶν, βλέποντες ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Στενιμάχου μὲ ὅλον τὸν πατριωτισμόν των δὲν ἀπεφάσιζον τόσον εὐκόλως νὰ προβοῦν εἰς δηλώσεις περὶ ἑκουσίας μεταναστεύσεως, ἐποφθαλμιῶντες δὲ τοὺς καλῶς καλλιεργημένους κήπους, ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους, καθὼς καὶ τὰς σχετικῶς εὐπρεπεῖς οἰκίας των, ἤρχισαν διὰ φόνων νὰ τρομοκρατοῦν τὸν κόσμον καὶ ἐξαναγκάσουν αὐτὸν πρὸς μετανάστευσιν, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἀπὸ ἑκουσίας μετεβλήθη εἰς ἀκουσίαν. Ὁ φόνος πέντε Στενιμαχιτῶν διαπραχθεὶς ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ ἐντὸς ἑνὸς ἐκ τῶν κεντρικωτέρων καφενείων τῆς πόλεως ὑπὸ κομιτατζήδων πυροβολούντων ἐν παρατάξει μάχης ἐκ τῆς ὁδοῦ ἐξηνάγκασεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας Βουλγάρους ὑπηκόους, ὅπως ἀθρόοι δηλώσουν τὴν ἐπιθυμίαν των πρὸς μετάστευσιν. Βιαία δὲ ἐγκατάστασις Βουλγάρων μεταναστῶν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν καθὼς καὶ διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ὅπως ἐντὸς εἰκοσιτετραώρου ἐγκαταλείψουν τὰς οἰκίας των, ἔθεσε τέρμα καὶ εἰς τὸν ἀτομικὸν πλέον βίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Στενιμάχου. Ἕκαστος ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1925, ἐκποιήσας τὰ

κτήνη του καὶ ὅ,τι ἄλλο δυσμετακόμιστον εἶχεν, ἐντὸς ὀλιγίστων ὡρῶν ἀνεχώρησεν ἢ μᾶλλον ἔφυγε διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἑλλάδα.

Δυστυχῶς ὅμως αἱ συμφοραὶ δὲν εἶχον λήξει ἕως ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ πρόσφυγες ἐλθόντες δύο καὶ τρία ἔτη προτήτερα εἶχον καταλάβει ὅλας τὰς διαθεσίμους γαίας καὶ ὄχι μόνον ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ Τούρκων μεταναστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνας τὰς ὁποίας ἐγκατέλειψαν οἱ Βούλγαροι μετανάσται. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀναχωρήσαντες ἐκ Βουλγαρίας μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὕρισκον τοὐλάχιστον μίαν στέγην καὶ μίαν σπιθαμὴν γῆς διὰ νὰ καλλιεργήσουν καὶ ἀποζήσουν ἀπ' αὐτήν, δὲν εὗρον παρὰ μόνον σκηνὰς εἰς τοὺς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης βάλτους καὶ ὀλίγον χῶμα διὰ νὰ θάψουν τοὺς προσφιλεῖς των. Καὶ ἐνῷ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ τοῦ κράτους νὰ λάβουν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δικαιωματικῶς τοῖς ἀνῆκεν, ἔμειναν κατ' ἀρχὰς καὶ ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων, ἡ ὁποία ἐθεώρει αὐτοὺς μετανάστας καὶ ὄχι πρόσφυγας. Μόνον κατόπιν προσπαθειῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐκ Βουλγαρίας Ἑλλήνων διὰ τοῦ τότε βουλευτοῦ κ. Δοξιάδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπετεύχθη ὥστε νὰ στέρξῃ ἡ Ε. Α. Π. νὰ συμπεριλάβῃ καὶ αὐτοὺς μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀπελάμβανον τοῦ εὐεργετήματος τοῦ προσφυγικοῦ δανείου. Καὶ τοιουτοτρόπως οἱ ἐκ Στενιμάχου Ἕλληνες καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ Βουλγαρίας ἤρχισαν νὰ ἐποικίζουν τὰς νέας χώρας καὶ σήμερον ὁπότε γράφονται αἱ γραμμαὶ αὗται νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν μητέρα των ὅ,τι τῆς ὀφείλουν. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ε. Α. Π. δὲν μετανοοῦσιν δι' ὅτι ἔπραξαν. Ὅλοι ὁμολογοῦν τόσον οἱ ἡμέτεροι, ὅσον καὶ οἱ ξένοι, ὅτι μεταξὺ ὅλων τῶν προσφύγων οἱ ὁποῖοι εἰσέρρευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἀπόψεως ἐργατικότητος, πειθαρχικότητος καὶ νοημοσύνης τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσι οἱ ἡμέτεροι.

Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀμπέλων, τοῦ ῥοδελαίου, τῶν λαχανικῶν, ὀπωρῶν, ἡ σηροτροφία καὶ ἄλλα εἴδη εὗρον τοὺς καλλιτέρους των ἀντιπροσώπους. Λαὸς ζήσας ἐν συνταγματικῇ πολιτείᾳ, παλαίσας ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐν στενῷ συγχρωτισμῷ πρὸς ἄλλο ἔθνος καὶ μὴ ἀλλαξοπιστήσας, λαὸς γεωργικῶς διαπαιδαγωγημένος καὶ πολιτικῶς μορφωμένος, πιέσεις ἄλλου λαοῦ ὑποστὰς πολυπληθοῦς καὶ ἄρχοντος, κατῆλθεν εἰς τὸν εὐγενῆ συναγωνισμὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του μὲ ὅλα τὰ ὅπλα, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν εἶχε προικίσει ἡ ἱστορία του καὶ ὁ πολιτισμός του. Εἶναι εὐτυχὴς καὶ ὑπερήφανος, διότι σήμερον δύναται νὰ καυχηθῇ ὅτι χωρὶς πολλὰς θυσίας νὰ ζητήσῃ, προσφέρει τὸν ἱδρῶτά του καὶ τὴν νοημοσύνην του ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του. Καὶ ἂν ἔχῃ ἓν παράπονον, τοῦτο δὲν διστάζει νὰ τὸ διατυπώσῃ. Καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

αὐτὸ εἶναι ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἦτο προσεκτικωτέρα εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν ὡς μέλη τῆς Ἑλληνο-βουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐὰν ἐστέλλοντο πανταχόθεν πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἀκανθωδῶν αὐτῶν ζητημάτων ἄνθρωποι εἰδικώτεροι καὶ ἐπιμελέστεροι, σήμερον καὶ αἱ θυσίαι τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας θὰ ἦσαν ὀλιγώτεραι καὶ τὰ θύματα τῶν ἐκ Βουλγαρίας Ἑλλήνων ὀλιγώτερα καὶ ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν εὐκολωτέρα καὶ ταχυτέρα.

Σήμερον ὅμως καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι εὐγνώμονες πρὸς ὅλους, ὅσοι ἐμόχθησαν διὰ τὸ καλόν των καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ ἀνταποδώσουν τὰ τροφεῖα.

ΠΙΝΑΞ

Ἐμφαίνων τοὺς ὑπὸ τῆς Ε. Α. Π. ἐγκατασταθέντας ἐν Ἑλλάδι πρόσφυγας ἐκ Στενιμάχου τῆς Βουλγαρίας

Ἐποικιστικαὶ περιφέρειαι Γραφεῖα	Συνοικισμοί	Ἐγκατεστημέναι Ἀγροτικῶς Οἰκογέν.	Ἐγκατεστημέναι Ἀγροτικῶς Ἄτομα	Ἐγκατεστημέναι Ἀστικῶς Οἰκογέν.	Ἐγκατεστημέναι Ἀστικῶς Ἄτομα	Παρατηρήσεις
Μακεδονία						1ον) Εἰς τὴν Ἤπειρον, Θεσσαλίαν, Νήσους καὶ λοιπὴν Ἑλλάδα, οὐδεὶς πρόσφυξ ἐκ Στενιμάχου τῆς Βουλγαρίας ἐγκατεστάθη ὑπὸ τῆς Ε. Α. Π. 2ον) Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ξηροχωρίου Εὐβοίας διαμένουσι περίπου 27 οἰκογένειαι προσφύγων ἐκ Στενιμάχου τῆς Βουλγαρίας, αἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐγκατασταθῶσι προσφυγικῶς.
Ἀξιούπολις	Γουμένισσα	5	21			
Βέρροια	Λωροπάνι	117	512			
	Ἁγία Βαρβάρα	103	410			
	Νέα Κούκλαινα (Διαβόρνιτσα)	106	398			
Γιανιτσά	Γιαννιτσά	1	1			
Θεσσαλονίκη	Σέδες (Θέρμη)	99	161			
	Ἴγγλις (Ἀγχίαλος)	21	83			
	Ἀμπελόκηποι	1	6			
Κιλκίς	Κιλκίς	304	1.233			
	Βάλτα	40	160			
Λαγκαδᾶς	Ρεντίνα	1	2			
Σέρραι	Προβατᾶ	3	10			
Σιδηρόκαστρον	Ροδόπολις	2	8			
	Κάτω Πορρόϊα	5	19			
Φλώρινα	Σκλῆθρον	1	4			
Θρᾴκη						
Ἀλεξανδρούπολις	Νέα Λιλή	3	13			
	Ἀλεξανδρούπολις			2	7	
Δράμα	Νέα Στενίμαχος	115	451			
	Νέα Ἀμισός	1	5			
	Μοῦσγα	2	7			
	Νεοχώριον	1	3			
	Προσωτσάνη	3	16			
	Κουμπάλιστα	3	14			
	Καρλίκοβον	—	μεμονομ. 2			
Καβάλλα	Καγιὰ - Μπουνὰρ	1	3	3	10	
Ξάνθη	Ξάνθη			24	71	
Περιστέρι						
	Σύνολον	938	3.543	29	88	

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Τοποθεσία καὶ διαίρεσις τῆς Στενιμάχου .... Σελ. 1— 3
2. Ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος ***Στενίμαχος*** .... » 3— 8
3. Ἀρχαῖος συνοικισμὸς ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Στενιμάχου.. » 8—10
4. Ἡ ἐν τῷ μεσαίωνι μνεία τῆς Στενιμάχου .. .. » 10—11
5. Τὸ φρούριον τῆς Στενιμάχου .. .. » 11—14
6. Τὸ φρούριον ἐπὶ φραγκοκρατίας... .... » 14—16
7. Ἱστορία τῆς ἐπὶ τοῦ φρουρίου Σλαυοβουλγαρικῆς ἐπιγραφῆς » 16 19
8. Ἡ Στενίμαχος κατὰ τὸν μεσαίωνα .... » 19—22
9. Ἡ Στενίμαχος ἐπὶ τουρκοκρατίας. .. .. » 22—25
10. Ἡ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας... ... . .. » 25—27
11. Οἱ σύγχρονοι Βούλγαροι ἱστοριογράφοι περὶ τῆς Στενιμάχου » 27—35
12. Ἡ Στενίμαχος ἐπὶ βουλγαροκρατίας .... » 35—38
13. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Στενιμάχου καὶ τὰ σχολεῖα αὐτῆς. » 38—46
14. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Στενιμάχου .... » 46—54
15. Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες καὶ ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐν Στενιμάχῳ... .... » 54—61
16. Τὰ νεκροταφεῖα τῆς Στενιμάχου .... » 61—66
17. Ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Στενιμάχου » 66—72

Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ἑλληνικῆς Στενιμάχου .... » 73—80

Πίναξ ἐμφαίνων τοὺς ὑπὸ τῆς Ε. Α. Π. ἐγκατασταθέντας ἐν Ἑλλάδι πρόσφυγας ἐκ Στενιμάχου τῆς Βουλγαρίας ..... » 81

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	2	στίχ.	16	ἀντὶ	ʼΙστενίμαχ(ον)	γραπτέον	Ἱστενίμαχ(ον)
»	13	»	26	»	Αἵμου	»	Αἷμου
»	16	»	16	»	*ἀριστερᾷ*	»	*ἐν ἀριστερᾷ*
»	17	»	4	»	*Μιχαὴλ*	»	*Πέτρου*
»	17	»	7	»	*ἀπὸ*	»	*ὑπὸ*
»	22	σημ.	4	»	spisante	»	spisanie
»	24	στίχ.	15	»	ἀθρόα	»	ἁθρόα
»	28	»	1	»	ὑπὸ	»	ἀπὸ
»	29	»	19	»	διότι	»	(διότι
»	29	»	20	»	ὑπὸ	»	ἀπὸ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ